

אגרות הרי"ף הלכות ומנהגים לחג הפסח

כמנהג רבינו אור העולם האדמו"ר רבי יאשיהו פינטו שליט"א

הנה באנו לסדר על סדר, דבר דבר על אפניו, הלכות ומנהגים והנהגות אשר נהגו אבותינו ורבותינו הקדושים זצוק"ל ומן הבאר הזאת ישתו העדרים. ויהיו חקוקים בספר דברי הימים ובו ינהגו כל שומעי לקחינו, "חברים מקשיבים לקולך השמיעיני".

ובכח דברי אלה אשר התחננתי אל השם, לא תמוש התורה מפנינו ומפי בנינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם, והיום החליתי את המלאכה "כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם".

הלכות והנהגות ל' יום קודם הפסח:

חמץ, נהגו אבותינו ורבותינו לקדש את הימים האלו שהם הכנה ללילה הקדוש והנורא, ליל הסדר. וכשם שיש חדש אלו לילה הכנה ליום ראש השנה, כך השלושים יום מפורים הם הכנה ללילה הגדול והנורא, ליל הסדר.

ובימים האלו מתחילים לנקות הבית

ונזהרים מכל חשש של

חמץ, ומתפללים

להקב"ה שיציל

אותנו מכל

מחמת

ולא רק

בבדיקה של

חמץ מספיק

אלא גם

תפלה ובקשה

מהקב"ה, שיתן

לנו סיעתא

דשמיא להנצל

מכל ספק חמץ.

א. שואלים בהלכות פסח, קדם לפסח שלושים יום. (שו"ע, סי' תכט, ס"א) דהינו מיום הפורים ואילך. והנה היו שהתחילו יום אחרי פורים ללמד הלכות והנהגות פסח, אבל אנחנו בקהלת קדש "שובה ישראל" נהגנו מיום פורים להתחיל ללמד הלכות פסח והנהגות פסח, כדי שיהיו העם בקיאים בהלכותיו וידעו המעשה אשר יעשון.

(אנחנו נוהגים מיום

פורים, אחרי תפלת

שחרית ללמד

משניות פסחים

ולשהשתדל

לסים עד ליל

הסדר).

ב. כל

השלושים

יום מפורים עד

ליל בדיקת

וְכַבֵּר יְדוּעַ הַמַּעֲשֶׂה בְּאוֹתוֹ חֲסִיד אֲשֶׁר הִקְפִּיד לְנִקּוּת הוּא בִּידוֹ אֶת כָּל בֵּיתוֹ לְפֶסַח, וְהִקְפִּיד בְּכָל הַחֲמֻרוֹת וְהַדְּקֻדּוּקִים בְּהַלְכוֹת פֶּסַח. הוּא עֲצָמוֹ שְׁחַט, וְהוּא עֲצָמוֹ נִקָּר, וְהוּא עֲצָמוֹ מֶלֶח, וְהוּא עֲצָמוֹ נִקָּה וְשֻׁטַף אֶת הַדְּגִים, וְהוּא עֲצָמוֹ בִּשַׁל וְהִכִּין אֶת כָּל צְרָכֵי הַחֵג.

וְהֵנָּה בְּסֵעוּדַת לַיִל הַסֹּדֵר, מוֹצֵא שְׁעוּרָה בְּמֶרֶק אֲשֶׁר שָׁתָה. הַצֵּטְעַר צֵעַר עֲצוּם וְלֹא הַבִּין וַיֵּדַע לָמָּה כֶּךָ גִּלְגַּל לוֹ הַיּוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת. וְאַחֲרֵי צוּמוֹת וּשְׁאֵלַת חֵלוֹם, עָנּוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, אָמֵת שֶׁהַשְׁתַּדְּלָת בְּכָל מָה שֶׁאַפְשָׁר, אֲבָל הַכֹּל סְמִכַת עַל עֲצָמָךְ וְלֹא הַתְּפַלְלֵת לַהֲקַב"ה שֶׁלֹּא יָבִיא תַקְלָה תַּחַת יָדְךָ.

הֵנָּה חֵג הַפֶּסַח כּוֹחוֹ עֲצוּם וְנוֹרָא, וְלֹא רַק עֲבוּדָה שֶׁל נִקְיוֹן יֵשׁ, אֲלֵא יֵשׁ עֲבוּדָה שֶׁל נִקְיוֹן מִחֻמֵּי וּבִקְשָׁה מֵהַקַּב"ה שִׁיתֵּן לָנוּ סִיעָתָא דְשָׁמַיָא לְהַנְצִיל מִכָּל חֲשֵׁשׁ וּמִכָּל גְּדוּד שֶׁל חֻמֵּי. כִּי מִי שֶׁנִּזְהָר וּבָלִי שׁוֹם מִחֻמְצַת וּמִקְפִּיד בְּכָל הַדְּיֻנִּים וּבְכָל הַדְּקֻדּוּקִים, חֲזָקָה שִׁיכְנִיעַ אֶת יִצְרוֹ כָּל הַשָּׁנָה כְּלָה.

וְהֵנָּה אָדָם שֶׁנִּפְגַּם אֶצְלוֹ פֶּסַח בְּחֻמֵּי ח"ו אוֹ בְּסִפְקֵי חֻמֵּי, "מַעֲוֹת לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן" פּוֹגֵם הוּא בְּשֵׁרֶשׁ נִשְׁמַתוֹ וְהוּא כְּחֻלּוֹן אֲשֶׁר נִשְׁבַּר, כִּמָּה שִׁידְבִּיקוֹ

אֶת הַחֻלּוֹן עֲדִין שְׁבוּר הוּא.

ג. בְּשָׁלוּשִׁים יוֹם לִפְנֵי פֶסַח יִקְפִּיד הַקְּפֵדָה גְּדוּלָּה שֶׁלֹּא לְלַמֵּד בְּסִפְרִים לִיד חֻמֵּי, אֲפִלּוֹ אִם לֹא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּפֶסַח. אֲנַחְנוּ מִשְׁכַּבְּר הַיָּמִים מְפוֹרִים גְּזָהֲרִים, וְגוֹזְרִים גְּזָרִים בְּכָל עֲגִין, לִבְנוֹת חוּמָה לְהַרְחִיק הַחֻמֵּי וְלִהְתַּרֵּעַ שְׁבַעוּד כְּשֵׁלִשִׁים יוֹם פֶּסַח.

וְכָל דְּבַר אֲשֶׁר עוֹשִׂים נְשִׂים מוֹל עֵינֵינוּ שֶׁפֶּסַח מִתְקַרֵּב. וְכֵן מְפוֹרִים גְּזָהֲרִים שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס חֻמֵּי לְחֻדְרִים וְאֲפִלּוֹ שֶׁעֲדִין הֵם לֹא הִכְשִׁירוּ לְפֶסַח. יֵשׁ כַּח לְגִדְרוֹת וְלִחֲמֻרוֹת הָאֵלוּ, שֶׁבְּזָכוֹתָם יוֹרֵד שֶׁפַע רַב מִכָּל הָעוֹלָמוֹת.

ד. טוֹב שְׁמִיּוֹם פּוֹרִים יִיחַד הָאָדָם מְקוֹם בְּבֵיתוֹ, שֶׁהַמְּקוֹם הַזֶּה יִהְיֶה מֵיַעַד בְּכָל הַיָּמִים הַבָּאִים עַד יוֹם בַּעוֹר חֻמֵּי, כָּל דְּבַר שֶׁהוּא חֻמֵּי יִנִּיחַ בְּמְקוֹם הַהוּא. וְהַמְּקוֹם הַהוּא יִהְיֶה שְׁמוֹר הַיָּטֵב שִׁשׁוּם חֻמֵּי אוֹ סִפְקֵי חֻמֵּי יֵצֵא מִמֶּנּוּ בְּלִי הַשְּׁגָחָה, וְכִשְׁמִיחַד מְקוֹם לְחֻמֵּי יֵשׁ בָּזֶה יִתְרוֹנוֹת וּמַעֲלוֹת רַבּוֹת.

ה. בְּכָל הַשָּׁלוּשִׁים יוֹם הַלָּלוּ מִיַּמֵּי הַפּוֹרִים, יִשְׁתַּדְּלוּ הַרְבֵּי בְּכָל הַקְּהָלוֹת הַקְּדוּשׁוֹת לְדַבֵּר בְּעֲגִינֵי הַחֵג, וְכֵן לְהַרְבּוֹת בְּהַלְכוֹת וּבְהַנְהִיגוֹת הַקְּדוּשׁוֹת.

הַלְכוֹת וְהַנְהִיגוֹת חוֹדֵשׁ נִיסָן:

ג. בְּסִיּוּם תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, נוֹהֲגִים לְהוֹצִיא הַסֶּפֶר תּוֹרָה וְלִקְרֹא אֶת פְּרֻשַׁת הַנְּשִׂאִים בְּסֶפֶר הַתּוֹרָה וּבָלִי בְּרָכָה. (וְלֹא יַחֲשֵׁשׁ שְׂאִין זֶה כְּבוֹד הַסֶּפֶר תּוֹרָה לְהוֹצִיא, דֵּהֵנָּה רַבְּנוּ יוֹאֵל בְּ"דַבְּרֵי יוֹאֵל" פּוֹסֵק שֶׁבְּתוֹךְ בֵּית הַמִּדְרָשׁ אֵין שׁוֹם זִילוּתָא בְּהוֹצֵאת סֶפֶר תּוֹרָה, מִשׁוּם שֶׁזֶה כְּבוֹדוֹ זֶה מְקוֹמוֹ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ).

ד. בְּיוֹם י"ג בְּנִיסָן קוֹרְאִים בְּסִיּוּם תְּפִלַּת שַׁחֲרִית פְּרֻשַׁת "בְּהַעֲלוֹתְךָ" עַד "כֵּן עָשָׂה אֶת הַמְּנִרָה", וְהוּא כִּנְגַד שֶׁבֵט לְוִי. וְגַם פֶּה נִהְגָּנוּ בְּפְרֻשַׁת הַנְּשִׂאִים לִקְרֹא בְּלֹא בְּרָכָה מִסֶּפֶר תּוֹרָה. (וְאִף שִׁישׁ דְּעוֹת שְׁחוֹשֵׂשִׁים לְאַסֵּר לִקְרֹא בְּסֶפֶר תּוֹרָה בְּלֹא בְּרָכָה, אֲךָ אֲבוֹתֵי הַקְּדוּשִׁים הָיוּ קוֹרְאִים שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תְּרַגְּמוּ בְּיוֹם שִׁישִׁי

א. עָרַב רֹאשׁ חֹדֵשׁ נִיסָן מִנְהַג טוֹב לְלַכֵּת לְבֵית הַחַיִּים.

ב. מִרֹאשׁ חֹדֵשׁ נִיסָן אַחֲרֵי תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, נִהְגוּ אֲבוֹתֵינוּ וְרַבּוֹתֵינוּ זְצוּק"ל לִקְרֹא פְּרֻשַׁת הַנְּשִׂאִים שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּצַבּוּר. (וּמוֹבָא בְּשִׁל"ה הַקְּדוּשׁ דִּף קַמַּ ע"ב, דְּמִנְהַג טוֹב לְקִרּוֹת בְּכָל יוֹם וְיוֹם פְּרֻשַׁת הַנְּשִׂאִי שֶׁל זֶה הַיּוֹם, כִּי כָּל נְשִׂיא וְנְשִׂיא הָיָה לוֹ סוּדוֹת גְּדוּלִים אֲשֶׁר הִמְשִׁיכוּ שֶׁפַע הַרוּחַנִיּוֹת, כָּל אֶחָד לְשַׁבְּטוֹ כָּל יְמֵי עוֹלָם. וּבִקְרִיאַת הַפְּרֻשָׁה הוּא מְעוֹרֵר קִדְשַׁת הַיּוֹם. וּבְיוֹם י"ג בְּנִיסָן קוֹרְאִים פְּרֻשַׁת "בְּהַעֲלוֹתְךָ" עַד "כֵּן עָשָׂה אֶת הַמְּנִרָה" וְהוּא כִּנְגַד שֶׁבֵט לְוִי).

מהספר תורה בלי ברכה. וכן בפרשת "זכור" כשומר זקני זצוק"ל חלה, קראו לו פרשת "זכור" בלי ברכה).

ז. אין מתענים בכל חֹדֶשׁ נִסָּן.

ח. וְכֵן בְּחֹדֶשׁ נִסָּן לֹא לִבְשֵׁנו שֶׁק.

ט. טוב ללמד ב- יד' ימים מראש חֹדֶשׁ נִסָּן מסכת הוריות, שיש בה יד' דפים. ובכל יום מסיימים דף.

י. ידוע שחסידים ואנשי מעשה, היו מקפידים שלא להתחיל דבר חֹדֶשׁ ביום שני ורביעי בימות השבוע. אבל בימי חֹדֶשׁ נִסָּן לא חששו, והתחילו דבר חֹדֶשׁ גם בשני ורביעי.

יא. נהגו כשאופים מצות לפסח, מפרישים מעט מהקמח ומכינים מזה מאפה, שיאכל ממנו לפני פסח. ובשעה שעושים ההפרשה הזאת, יתפלל ויבקש מהקב"ה שאם ח"ו נפל חמץ במצות שמכין לפסח, שהחמץ הזה יצא בעסה שמכין ממנה לעכשו לפני הפסח. ונוהגים לאכל המאפה הזה לפני הפסח. (דבר זה הוא רק מנהג, וודאי היום שהכל נאפה בצורה אחרת אין לחשוש. אבל מי שמכין מצות בעצמו, טוב לשמר הנהגה קדומה זו).

ה. אין מבקרים בבית החיים כל חֹדֶשׁ נִסָּן, אבל ללכת לקברי צדיקים בגדר של להתפלל, כן נהגנו ללכת. (מִרְן ה"בית יוסף" ביוזרה דעה, סימן שמד', מביא בשם ה"כל בו" סימן קיב', שנהגו בנרבנא שביום שביעי בצאתו מבית הכנסת, הולך האבל לבית הקברות. ואם חל יום שביעי בראש חֹדֶשׁ, אינו הולך לבית הקברות. ומובא בפוסקים שהחשוש שיבא לידי בכי, וכאשר האדם הולך לבית הקברות בשבעה ובשלושים מגיע לבכי בראש חֹדֶשׁ ושאר מועדים.

והנה מצאנו ברבנו ה"בן איש חי" פ' וישב הלכות חנכה אות כב' שכתב, דאין הולכים בימי החנכה לבית הקברות ביום יארציט. ומי שיש לו יארציט בתוך ימי חנכה, ילך קדם חנכה. אבל הולכין להשתטח על קברי צדיקים, ושכן המנהג בבגדד שהולכין על מצבת יהושע כהן גדול בערב ראש חֹדֶשׁ שבתוך ימי חנכה ע"כ).

ו. מנהגנו שכל חֹדֶשׁ נִסָּן אין אומרים תחנון.

הלכות והנהגות קמחא דפסחא:

הוא צריך לתן קמחא דפסחא.

ו. כל מי שגור בעיר י"ב חֹדֶשׁ צריך להשתתף בקמחא דפסחא (עין במִרְן ה"בית יוסף" ביו"ד סי רנו ס"ה, ועין ב"באר היטב" ס' תכט סק"ג וכן באחרונים). ואם אדם הגיע לעיר על מנת להשתקע שם, חייב ביום הראשון שגור להשתתף בקמחא דפסחא (שערי תשובה סק"א). וכך גם החובה של גבאי הצדקה, לתת לעני שגור בעיר י"ב חֹדֶשׁ או אם בא על מנת להשתקע מהרגע הראשון מחייבים לתת לעני.

ז. נשתדל בקהלת קדש "שובה ישראל" למלא את כל צרכי כל בני הקהלה, האברכים וכל מי שנוזקק. וכל עני שפושט יד לתת לו לפחות את סעודת החג הראשון, ולבני הקהלה למלא את

א. קמחא דפסחא, מנהג כל ישראל לתן חטים או קמח לעניים לצורך המצות.

ב. ענין קמחא דפסחא חשוב ובעל משמעות רבה ביותר, וישתדל שלא יהיה ממעשר כספים אלא חובה לשעצמה לעזור לעניי העיר.

ג. צריכים לתת לכל נזקק את כל הוצאות החג, ויהיה מחניף קדוש וח"ו שלא ימצא במחננו אדם שחסר לו משהו כל ימי החג.

ד. מצות נתינת קמחא דפסחא היא כל אדם על פי היכלת שלו. ואי אפשר למדד את הנתינה, אלא "איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך" ועל האדם לדעת שברכה עצומה לו ולזרעו נמצאת בכח מצות קמחא דפסחא.

ה. אפלו תלמיד חכם שיושב ועומל בתורה, גם

כל צרכיהם.

ח. הנה מצות קמחא דפסחא היא חלק מהכנות לחג וחלק משמחת החג. דהנה הפוסקים מביאים הלכה זו בהלכות פסח, דאם הלכה זו היא הלכה בהלכות צדקה, היה צריך לכתב זה בהלכות צדקה, אבל משום שענין קמחא דפסחא היא מצוה של חלק מהחג ולא כמצות צדקה רגילה, לכן הביאו הלכה זו בהלכות פסח.

ט. והנה פסח זה חג החרות, והקב"ה יורד עם פמליה של מעלה לכל בית של יהודי ומתהדר

בפני פמליה של מעלה, ראו איך בני משבחים ומהללים. ולכן חיבים שלא יהיה שום יהודי שיחסר לו בפסח מאמה, ולכן המעלה והמחיבות של כל יהודי בכל מצב שהוא, למצות קמחא דפסחא.

י. כסף שאספו בשביל קמחא דפסחא, אסור לשנות את יעודו לשום ענין. ואם נשאר בקפת הגבאים כסף שנאסף לפסח, חיבים להשלים את כל הכסף של קמחא דפסחא, לחלק לעניים לצרכי החג. ולא יתן את הכסף הנאסף לקמחא דפסחא למצוה אחרת.

הלכות והנהגות ברכת האילנות:

ד. במדינות רחוקות כאוסטרליה, שזמן פריחת האילנות בחדש אלול או תשרי, יכול לברך אז. ה. מי שיש לו אילנות בגנת ביתו, אפשר לברך עליהם ולא צריך ללכת לגנה או למקום בעיר.

ו. טוב לברך על שני אילנות, דאילנות זה שנים. אבל אם אין לו שני אילנות, גם על אחד יברך.

ז. אין לברך על אילנות המרכבים מין בשאינו מינו, דהואיל וקיומם נגד רצון הבורא, אין לברך ולהודות להשם יתברך על כך.

ח. קדם שמברך ברכת האילנות, יהיו ידיו טהורות. וישתדל לטל הידים גטילה בכונה בשם הוי"ה ברוך הוא, ויזהר שהמקום שמברך נקי הוא.

ט. קדושי עליון נהגו לברך ברכת האילנות בעשרה, וטוב להקפיד להיות במנין. (וה"חסד לאברהם" האריך בזה סי רכו')

י. יחנך את הקטנים לברך ברכה זו.

א. היוצא בימי חדש ניסן ורואה אילנות המוציאים פרחים, מברך בשם ומלכות "ברוך שלא חסר בעולמו כלום וכו'". וזה אם חושש שיהיה לו תקלה ואנס, אבל אם יודע בברור שנמצא בחל המועד בביתו, זכות גדולה ביום ראשון של חל המועד לצאת כל העדה ברב עם הדרת מלך, ולברך ברכת האילנות שמעלתה רמה ומתקנת ומעלה גיבוצות רבים, וגואלת ופודה ומעלה מדרגה לדרגה נשמות המעברות בעצי השדה.

ב. רבנו ה"בן איש חי" זצוק"ל בספרו "לשון חכמים" (ח"א, סימן מב) כותב, שדינה של ברכת האילנות הוא דוקא בחדש ניסן, דחדש ניסן מסגל לברור הניצוצות של קדשה יותר מכל החדשים.

וזרזים מקדימים למצוות, לברך בראש חדש אף שאפשר לברך כל החדש. ואבותינו נהגו ביום ראשון של חל המועד, ברב עם הדרת מלך.

ג. ברכת האילנות היא פעם אחת בשנה.

הלכות והנהגות לשבת הגדול:

א. שבת שלפני הפסח נקראת שבת הגדול, לפי שנעשה בו נס לאבותינו במצרים. ומקשים, מדוע ה"בית יוסף" וכל הפוסקים מביאים דבר זה להלכה, הרי זה אנדה או דרשה, ומדוע מביאים

ב. שבת שלפני הפסח נקראת שבת הגדול. וידע

הָאָדָם שֶׁשָּׁבֶת זֹו בְּעֵלְת מַעֲלוֹת גְּדוּלוֹת, וְכָל הַנֶּסֶם שֶׁל גְּאֻלַּת מִצְרַיִם מִשְׁפָּע מֵאוֹתָהּ שַׁבָּת, וְלִכְּן יִקְדָּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת הַזֹּאת בְּיִתְרָה לְדַבְּקוֹת בַּהֲקַב"ה.

וּבְכָל קַהֲלָה הַרְבֵּי יִתֵּן שִׁיחַת מוֹסֵר בְּלִיל שַׁבָּת בְּדַבְרֵי תוֹרָה, בְּפִרְשַׁת הַשְּׁבוּעַ. וּבַתְּפִלַּת שִׁחְרִית הַחֶכֶם שְׁבֹאוֹתוֹ בֵּית מִדְרָשׁ יִדְבֵּר בְּעִנְיָנוּ מוֹסֵר וְחִזּוֹק עַל יְמֵי הַפֶּסַח, לְמַעַן יִדְעוּ הָאֲבוֹת וְהַבָּנִים כֹּחַ וּמַעֲלַת הַיָּמִים הַמְּסֻגָּלִים שֶׁל יְמֵי הַפֶּסַח.

וּבְזִמְן הַמִּנְחָה יִתְאַסְּפוּ כָּל הָעֵדָה, וְהַחֶכֶם שֶׁבָּהֶם יִמְסֹר דְרָשַׁת שַׁבָּת הַגְּדוֹל, הַלְכוֹת וְהַנְּהֻגוֹת וּמִנְהָגִים. וְעַל הָאָדָם לְדַעַת, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּמֵד וְלוֹמֵד וּמְלַמֵּד, יֵשׁ כֹּחַ וְסִגְלוֹת נוֹרְאוֹת לְדְרָשַׁת שַׁבָּת הַגְּדוֹל, וְאִין בֵּית מִדְרָשׁ בְּלִי חֵדוּשׁ וְכָל יֵרָא הַשֵּׁם יִקְפִּיד לְהִיּוֹת בְּדְרָשַׁת שַׁבָּת הַגְּדוֹל.

ג. בְּדְרָשַׁת שַׁבָּת הַגְּדוֹל הַרְבֵּי לּוֹבֵשׁ טְלִית בְּשַׁעַת הַדְרָשָׁה.

ד. כְּשֶׁהֵרַב דוֹרֵשׁ דְרָשַׁת שַׁבָּת הַגְּדוֹל, גַּם אִם זֶה בְּמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת, טוֹב לִיחַד דְרָשָׁה זֹו בְּלִבִּישַׁת טְלִית. (וּבְשׁו"ת "לב חיים" ח"ג, ס' צ"ט, כְּתַב שֶׁסִּגְלָה שֶׁלֹּא יִשְׁלַט עָלָיו עֵין הָרַע. וְיִדְוַע דְבַרֵי הַזֶּהר הַקְּדוּשׁ פ' נִשְׂא, שֶׁלְבוּשׁ הַצִּיצִית אֵינוֹ יִכּוֹל סְטֵרָא אַחֲרָא לְאַפְאַשָׁא לִיה בְּעִנְיַת בִּישׂא).

ה. כְּשֶׁהֵרַב דוֹרֵשׁ דְרָשַׁת שַׁבָּת הַגְּדוֹל, יִחְשַׁב בְּדַעְתּוֹ שְׂמֻקִּים אֶת דְבַרֵי הַגְּמָרָא (מְגַלָּה ל"ב) שֶׁמִּשָּׁה רַבְּנֵי תַקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁיְהִיָּה כָּל חֶכֶם דוֹרֵשׁ לְבַנֵּי עִירוֹ בְּכָל רֶגֶל, בְּעִנְיָנוּ שֶׁל יוֹם. וְחוּץ מֵהַלְמוּד שֶׁלּוֹמֵד, מְקִים בְּזֶה הַתַּקְנָה שֶׁמִּשָּׁה רַבְּנֵי תַקֵּן לְעַם יִשְׂרָאֵל.

ו. מִנְהַג קַהֲלֵתָנוּ הַקְּדוּשָׁה בְּשַׁבָּת הַגְּדוֹל מִפְּטִירִים

"וְעִרְבָה לָהּ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם" בֵּין חַל בּוֹ עֶרֶב פֶּסַח וּבֵין חַל בְּיוֹם אַחֵר, מִפְּנֵי שֶׁהַפְּטִירָה זֹו מַעֲנִינוּ שֶׁל יוֹם.

ז. וְנִהְיֶה שֶׁתְּלַמִּיד חֶכֶם יַעֲלֶה לְהַפְּטִירָה זֹו, דִּהְנֶה יְדוּעִים דְבַרֵי הַיַּעֲב"ץ הַמוֹבָאִים בְּ"סְדוֹר הַיַּעֲב"ץ" שֶׁהַפְּטִירָת "וְעִרְבָה" שִׁיכַת לְשַׁבָּת הַגְּדוֹל שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִשּׁוּם שֶׁבְּפֶסַח הָעוֹלָם נִדוּן עַל הַתְּבוּאָה כְּדֹאִיתָא (רֵאשׁ הַשָּׁנָה טז), וְאַמְרִינָן (שַׁבָּת ל"ב) בְּעוֹן בְּטוֹל תְּרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת הַשָּׁמַיִם נַעֲצְרִים מִלְּהוֹרִיד טַל וּמָטָר, וַיֵּשׁ יִקָּר בְּעוֹלָם וּבְנֵי אָדָם רָצִים אַחֵר פְּרִנְסַתָּם וְאִין מַגִּיעִים. וְאִם נוֹתְנִים הַתְּרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת מִתְּבָרְכִים, שְׁנֵאָמַר: "הִבִּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצֵר וַיְהִי טָרֶף בְּבֵיתִי וּבְחֻנוּנֵי נָא בְּזֹאת אָמַר ה' צְבָאוֹת, אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקְתִּי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דִי".

וְהַפְּסוּקִים הָאֵלוּ שֶׁהֵם בְּהַפְּטִירָה זֹו, הֵם מַעֲנִינוּ שֶׁל הַפֶּסַח תָּמִיד, וְלִכְּן מִפְּטִירִים בְּהַ לְפָנֵי הַפֶּסַח, לְהַזְהִיר אֶת הָעַם עַל הַמַּעֲשֵׂרוֹת קָדָם גָּמַר דִּין הַתְּבוּאָה, שֶׁלֹּא תִלְקַח בְּעוֹן מְגִיעַת הַמַּעֲשֵׂרוֹת, וְאִם נוֹתְנִים, מִתְּבָרְכִים ע"כ.

וְכֹאשֶׁר עוֹלָה לְהַפְּטִירָה, יִכּוֹן בְּדַעְתּוֹ לְהִיּוֹת צְנוּר מִשְׁפִּיעַ שְׁפַע בְּרָכָה וְהַצְּלַחָה לְכָל בְּנֵי הַקַּהֲלָה בְּאַהֲבָה וְאַחֻוּהָ.

ח. בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת הַגְּדוֹל יִבְדֹק הֵיטֵב אֶת הַטְּלִית שֶׁל שַׁבָּת קָדֵשׁ, וַיִּנְעַר הֵיטֵב אֶת הַשְּׂקִית שֶׁל הַטְּלִית.

ט. מִמוֹצָאֵי שַׁבָּת שֶׁל שַׁבָּת הַגְּדוֹל, נוֹהֲגִים אָנוּ לְבָרֵךְ כָּל אָדָם שְׁפוּגָשִׁים לְחַג פֶּסַח כָּשֵׁר, כִּי יֵשׁ כֹּחַ לְדְרִישָׁה וּלְבָרְכָה שְׁמִבְּרַךְ הָאָדָם אֶת חֲבֵרוֹ.

הַלְכוֹת וְהַנְּהֻגוֹת בְּרִיקַת חֲמִיץ:

מְקוֹם שֶׁאֲפָשֵׁר לְאַטֵם עַל יְדֵי סִיד אוֹ דְבַר אַחֵר, אַחֲרֵי שֶׁעָשָׂה כָּל שְׁבִידוֹ, יֵאָטֵם הַמְּקוֹם.

ב. מְקוֹמוֹת בְּבֵית שְׂאִין בָּהֶם חוֹרִין וְסִדְקִין, בּוֹדֵק וּמְנַקֵּה טוֹב מְסַפִּיק וְאִין צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת דְבָרִים

חֻבַּת הַנִּיקּוּן:

א. צָרִיךְ לְנַקּוֹת בְּכָל הַחֲרָיִם וּבְכָל הַסְּדָקִים, וּמְקוֹם שֶׁחוֹשֵׁשׁ שֶׁנִּפְּל בּוֹ פְּרוּרִים, יִשְׁפֹךְ הַרְבֵּה מִים אוֹ סָבּוֹן בְּמְקוֹם שְׂאִין הַיָּד מִגַּעַת. וְאִם זֶה

להזיק לממונו.

ג. כל המקומות שמשתמשים בהם במשך השנה, ויש לחוש שהכניס בהם חמץ, חייבים בבדיקה. ואפלו במקומות שברור לו שלא אכל בהם חמץ לעולם, צריך בדיקה. דחישין שמא נכנס להשתמש בהם באמצע סעדתו כשחמץ בידו, ושכחו שם (ועין בטור סי' תלא, ובמשנה ברורה סק"ד, וכן בכף החיים סק"י).

ד. מקום שילדים נוהגים לשחק בו ולפעמים לאכל שם צריך בדיקה.

ה. ישראל קדושים מקפידים ליחד כלים וסירים מיחדים לפסח. ובכל אופן כל הכלים שהשתמש בהם כל ימות השנה, ידיח וינקה וישמר אותם שמירה טובה עד אחרי פסח. וביותר יזהר בכלי אפיה כגון מדוכה מטחנה תנור וכן טוסטר, ינקה הדק היטב ויחד אותם בארון מיחד שימכר אותו לגוי.

ו. דין ספרים צריך זהירות גדולה, כי ישנם ספרים שאולי אכל חמץ במשך השנה כשאחז בהם. והנה אנחנו מחלקים ספרים שיוזעים שטח לנו בהם חמץ מנקים טוב מאוד ומיעדים להם מקום מיחד עד אחרי פסח, ושם שמים את ספר הזמירות לשבת. וכן ספר טלפונים ינקה טוב מאוד, ואם יודע שנגע בו ממש בחמץ טוב להחמיר לנקות ולשומרו במקום ראוי עד אחרי פסח.

(הנה יש דעות רבות מה הדין על פרורים קטנים, האם צריך בדיקה אפלו שאין כזית. ורב הפוסקים סוברים שבכזה מקרה, מדינא לא צריך בדיקה, משום שזה פחות מכזית. אבל ישראל קדושים בכל אופן קבלו עליהם לבדק).

ז. טלפון גיד ומחשב, וכן כל דבר אלקטרוני צריך לנקות היטב היטב.

ח. עם ישראל קדושים ומקפידים לבדק היטב היטב בחרים ובסדקים, ושלושים יום לפני הפסח בודקים ומנקים הבית, אבל נהגנו בליל בדיקת חמץ לעבר מהר שוב על כל הבית. ויש

מקומות שיעמיק הבדיקה ויש מקומות שיהיה מלמעלה הבדיקה. וידע האדם שהעמל והטרחה אשר עמל וטורח ומזיע בבדיקת חמץ, עולה לפני הקב"ה ומכפרת ומטהרת את האדם על חטאים של מדת היסוד. והזעה על הטרחה של פסח מטהרת את הזריזות שהזדרז ח"ו לעשות את העברות.

ט. אבותינו ורבותינו הקדושים היו מביאים את דברי הרוקח (סימן רפג) שלא יאמר אדם כמה טורח היה לי בפסח. ובירושלמי מובא (פסחים פ"י, ה"ד): רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם ומה טורח זה עכ"ל. ואף שלא מובא בפוסקים דבר זה, וכן כתב ב"חק יעקב" (סימן חס"ט סק"ג) דכל הפוסקים לא הזכירו אזהרה זו, גם לא ראיתי נוהגין להיזהר בזה ע"ש. אבל יקפיד ויזהר לא להתלונן על שום ענין מעניני פסח שקשה לו, משום שיש מצוות דאורייתא וזריזים מחמירים לא להתלונן משום ענין מעניני הפסח.

חובת הבדיקה:

יא. הנה אחרי שנקו את כל הבית והדיחו ושמרנו, בליל יד' שוב לאור הנר יעבר ויבדק ויסתכל, אפלו שיוזע שהכל נקי ומסדר, מצוה וחובה בליל יד' לעבר שוב על כל הבית בבדיקת חמץ יחד עם הנר.

יב. אור לארבע עשר בניסן בודקים את החמץ לאור הנר, בחורין ובסדקים. ולא סמכינן אבטול והפקר, אלא צריך לחפש אחר החמץ במחבואות ובחורין ובסדקין, כדי להוציאו ולבערו מרשותו קדם זמן האסור. ובודקין בכל המקומות שמשתמשים בהם לפרקים.

יג. חיוב בדיקה ובטול, חייב כל אדם לבער חמץ הנמצא בביתו וברשותו, ואפלו לא ישתמש בביתו בפסח. ועל כן תקנו חכמינו זצוק"ל, לבדק כל מקום שיש לחוש שהגיע שם חמץ באמצע השנה, וחייב בבדיקה אפלו ליכא שם רק פרורים קטנים שאינם ראויים לאכילה. וחויב מחיוב בדיקת חמץ, תקנו חכמינו זצוק"ל לבטל

החמץ ולהפקירו וגם להשביתו מרשותו.

יד. חייבים לבדק כל הבית ולשים מול עינינו, שכל ששומר פסח בהדור גדול, חזקה שייכניע את יצר הרע כל השנה. ובענייני חמרות של פסח, כל המרבה להחמיר הרי זה משבח.

טו. ופוטר את בני הבית בבדיקת בעל הבית.

טז. ואם בעל הבית לא נמצא בביתו, צריכים בני הבית לבדק בשבילו, אפלו לא צום בפרוש.

יז. אדם שלא רואה טוב ולובש משקפיים כל הזמן, אין זה לעכובא, ויכול לכתחלה לבדק את החמץ.

יח. אשה חייבת בבדיקה ובבטול, ואם קשה לה לבדק תמכרנו לנכרי.

יט. ואישה הגרה לבדה, כגון: אלמנה או גרושה חייבת בבדיקת חמץ כמו האנשים, ואם יכולים ימנו שליח בבדיקת חמץ. וכמו כן חייבת לבטל את החמץ וגם חייבת לשרף את החמץ, ומתיר למנות שליח על זה ואחרי כן תבטל היא את החמץ.

כ. מי שהוא אונן, אם יש אחרים שייבדקו בשליחותו זה הטוב ביותר. ויש שהתירו שייבדק בלא ברכה, ויש שסברו שיימתין עד אחרי הלוייה גם אם זה למחרת ויבדוק.

כא. האונן אומר "כל חמירא".

כב. מצוה על האדם לבדק בעצמו ולא על ידי שליח, דמצוה בו יותר משלוחו. ואם אנוס הוא, יכול למנות שליח לבדק.

כג. פסולי עדות אינם נאמנים בבדיקת חמץ.

כד. אם שלח שליחים לבדק את החמץ בביתו, יזהר לא לבטל החמץ עד שהשליחים יסימו לבדק את החמץ.

מקומות החייבים בבדיקה:

כה. כל בית או חנות או נכס ששייכים לו חייב לבדקם מחמץ. ואם לא יכול לבדק, ינעל את

הבתים וימכר אותם לנכרי.

כו. ואפלו אם המקום לא קנוי לו, אלא שיש לו רשות להשתמש שם כגון שכר בית.

כז. וכן השוכר בית מחברו, אפלו אין בדעתו להכנס שם עד אחרי הפסח, חייב לבדק קדם הפסח. כמו כן בשאר כל מקומות השייכים לאדם, אם לא שמכרם לנכרי.

כח. המשכיר בית מחברו וניקנת לו באחד מדרכי הקנין, אם קבל המפתח של הדירה קדם ליל יד' בניסן חייב השוכר בבדיקה, אף שאין דעתו להכנס לדירה רק אחר הפסח.

כט. בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בבדיקה. וכן כל מקום שמכניס בו חמץ בכל ימות השנה וכן חדרים בבית המדרש גם הם צריכים בבדיקה. ואחרי שבדק בביתו יכון בדעתו ללכת לבדק גם את בית המדרש בכח הבדיקה שבדק את ביתו.

ל. בית מדרש צריך בבדיקה, וכן תאים פרטיים של אדם בבית המדרש כל אדם צריך לבדוק שלא יהיה בהם חמץ. ואם האדם נאנס ולא בדק, אין חיוב לגבאי לבדק תא פרטי של מתפללי בית הכנסת.

לא. מוסדות תורה שבכל ימות השנה פעילים ובימי פסח יש חפש מן הלימודים, ינקה נקיון ראשוני וימכר המקום לגוי. ויזהר לא להכנס כל ימי הפסח למקום.

לב. בגין שגרים בו שתפים ויש חלל בבגין ששיך לרבים, יקבעו השתפים בבגין כל אחד מה מנקה לפסח או שאחד ילך בשם כלם ובשליחותם וינקה את כל החללים לפסח.

לג. דירה שההורים קנו לחתן וכלה, אם נכנס בה יבדקנה לפסח. ואם סגורה היא ואין משתמש בה עכשו, ינעלנה עד אחרי הפסח וימכר אותה לגוי.

לד. בית מלון או בית זקנים שמשכירים חדרים, דינם שכל אחד קנה את רשותו והוא לא אחראי למה שכל אחד עושה בחדרו. אבל החללים והחדרים הריקים, חובה עליו לסדר ולנקות את

הכל. ובמקרה שאין אדם הולך שם ולא ילך שם כל ימי הפסח, ימכר אותם לגוי.

לה. וכן אדם שהשכיר בנין שלם לגוי, החובה היא על הגוי והוא יוצא מכל מחיבות על הבנין. מי ששוכר את הבנין הוא בעל הבית כעת של הבנין.

לו. אורח שמתארח אצל בעל הבית בביתו, האם צריך לבדק בחדרו את החמץ או לא?

הנה צריך ללמד חלוק בדבר, שעל פי החלוק הזה נדע את הדין ונשכיל להבין דינים אחרים.

והנה כל אורח שסמוך על שלחן בעל הבית ואכל מלחמו, אין צריך בדיקה עם ברכה, ברכת בעל הבית היא על הבית שלו. אבל אם לא אכל בבית בעל הבית והוא דואג למזונותיו, אם כן הוא צריך לבדק ולברך על הבדיקה.

לז. מי שנוסע לבית הוריו או לבית חמיו ונתנו לו שם חדר להיות בו, אינו יכול לעשות בחדר בדיקת חמץ עם ברכה. ולכן מחיב לבדק בביתו לפני שנוסע, בכדי שיוכל לקיים את המצוה "תשביתו".

לח. אדם שמאשפז בבית חולים או יולדת בבית חולים, וכן אדם שמתארח בחדר במלון, כל שיש לו חדר מיוחד הרי הוא צריך בדיקה, ויכול לברך על הבדיקה. ואם אין לו חדר מיוחד יבדק את חפציו בליל יד' בלא ברכה.

לט. בחורים הנמצאים בישיבה ועושים שם הפסח, יבדקו טוב מאוד את החדרים ואת כל אזור מגורייהם. ואנחנו נהגנו על פי שאלת רב ששאלנו בימי חברותינו את מוהר"ר מרדכי אליהו זצוק"ל, שאמר לנו לברך.

מ. פרוזדור וחדרי מדרגות, טוב שכל השכנים ימנו שליח בשתפות כלם לנקות ולהכשיר את כל חדרי המדרגות.

מא. כיסי המכנסים צריכים בדיקה, ואף אם האדם אינו נוהג להכניס מאומה בכיסיו, בכל אופן צריך לבדק את הכיסים. וכן הקפול שבמכנסים

ליד העקב גם הוא צריך בדיקה.

מב. מי שנותן את בגדיו לכובס נכרי לפני ליל י"ג, יבדק בכיסים שאין בהם חמץ.

מג. יש דעות באם צריכים לבדק ליל ארבעה עשר מקומות שבדעתו למכר בערב פסח לנכרי. יש מחמירים, וסבירא להו שצריכים בדיקה שעכשו ליל יד' לא נמכר עדין והם ברשות ישראל. ודעת רב האחרונים דאין צריך בדיקה ובזה עצמו שמוכר למחר לנכרי, מקיים "תשביתו" ובעוד, דלא גרע מחמץ שמוצא אחר הבדיקה, שמשיר למאכלו למחר ואינו מחיב לבער הכל. ומנהג העולם כהמקלים ויש אומרים דימכרנו יום י"ג קדם חיוב הבדיקה.

מד. אם יש לאדם בגדים או חפצים וכלים שקשה לבדקם ואין לו צורך בהם בפסח, יכול למכרם לנכרי ועל ידי זה יפטור מלבדוקם, ובלבד שיניחם במקום צנוע או יעשה בפניהם מחצה עשרה. וכן יעשה בחדרים שקשה לבדקם, יודיע שלא ישתמש בהם ופטור מלבדוקם. אמנם לא ימכר האדם את כל ביתו כדי להפקיע עצמו מחובת הבדיקה, אלא ישיר לעצמו על כל פנים חדר אחד. ואם יהיה לו חדר או דירה במקום אחר ויבדק שם, שפיר דמי למכר כל ביתו לנכרי.

מה. בית שהחזק שלא בדקו המשכיר, ואמרו אשה או עבד או קטן אנו בדקנוהו, הרי אלו נאמנים אפלו היה שם חמץ בודאי. כיון דבדיקת חמץ אינו אלא מדרבנן, דמין התורה סגי בבטול, נאמנים על זה. והוא שיהא קטן שיש בו דעת לבדק, דהינו שהגיע לחנוך. וכל זה בדיעבד, אבל לכתחלה אין נכון לצוות לאלו לבדק כיון שהבדיקה יש בה טרח גדול, יש לחוש שמא יתעצלו. ויש אומרים דבזמננו שמנקים היטב כל החדרים קדם הבדיקה, שפיר יכול לכתחלה לעשות אשה שליח לבדיקה.

זמן הבדיקה:

מו. זמן בדיקת חמץ הוא בלילה, בשעה שבני

אדם מצוים בביתם, ואור הנר יפה לבדיקה.

מז. הנה מנהג אבותי ורבותי שאם האדם אנוס ולא מתפלל במגן, יבדק מיד בתחלת הלילה לפני תפלת ערבית. ואם מתפלל במגן, מיד לאחר תפלת ערבית במגן יבדק את החמץ.

מח. ימנע משום שיחת חלין, ואיך שיסיים תפלת ערבית מיד יקים מצות בדיקת חמץ.

מט. אם אנוס הוא, יכול לבדק כל הלילה. ואם עבר כל הלילה ולא בדק, יבדק ביום יד.

נ. זמן בדיקת חמץ הוא על פי דעת רבנו ה"ר א"י ח"י זצוק"ל (פ' צו) בתחלת ליל יד' בודקים את החמץ לאור הנר אחר צאת הכוכבים תקף ומיד. ודעת הרבה אחרונים דזמנה מיד בתחלת הלילה, כשיש עדין קצת מאור היום. (עין באליה רבה סק"ה, וחק יעקב סק"א).

נא. ודעת רבנו הגר"א לבדק קדם תפלת ערבית, כיון שתחלת זמנה לפני ערבית.

נב. כיון שזמן בדיקת חמץ מיד בתחלת הלילה, אסור מחצי שעה קדם צאת הכוכבים לעסק במלאכה או לאכל סעודה. ולכן לא ילמד (שאסור בכל מה שאסרו קדם תפלת מנחה וערבית), ולא יסתפר שערות ראשו, ולא יכנס למרחץ או לברסקי, ולא ישב לדין, ושאר דברים שעלול לטרד בהם ולשכח מלבדק. ובעת הצורך, יש להתיר למכר החמץ לרב דרך הלוחו לביתו, קדם הבדיקה.

נג. ואם התחיל באחד מהדברים הללו, יש מחלקת המחבר והרמ"א (סי' תלא, סעיף ב') האם צריך להפסיק כשהגיע זמנה. וקבלנו על עצמנו להחמיר וצריך להפסיק כשיגיע זמנה, אפלו התחיל בהתר קדם חצי שעה לצאת הכוכבים. (כמו שכתב הרמ"א שם, וכן נראה לי עקר. וכן דעת הלבוש ס"ב, ב"ח ס"ק ה, פרי חדש ס"ב, אליה רבה סק"ט, חק יעקב סק"ח, שו"ע הרב ס"ו וקו"א סק"א, וכן חיי אדם ועוד אחרונים, וכן בכף החיים ס"ק כג, וכן המשנה ברורה ס"ק יב).

נד. לא ילך לישן קדם הבדיקה. ובשעת הדחק,

כגון שעסוק במסחר ובא לביתו עיף ויגע וחושש שאם יבדק תקף לא יוכל לתן דעתו על הבדיקה היטב פראוי, יכול לישן מעט שינת עראי.

וזהיר לבני ביתו שיעוררו אותו, וכל זה דוקא בתחלת הלילה שעדין בני אדם געורים. אבל בזמן שבני אדם הולכים לישן, אינו מועיל במה שיזהירם לעורר אותו וצריך לבדק מיד.

נה. אסור לאכל סעודה מחצי שעה קדם צאת הכוכבים, אבל טעימה בעלמא, דהינו פת או מזונות פחות מכביצה, שרי.

ופרות ובשר ודגים ושאר דברים מתר אפלו הרבה. וכן שתיה דינו כטעימה, ומתר אפלו הרבה. אבל משקה המשכר אסור יותר משעור כביצה.

וכל זה עד צאת הכוכבים, אבל אחר שהגיע זמנה, אין להתיר אפלו טעימה בעלמא. וכשיש צורך גדול בדבר, יש להקל לסמוך על המקלים לטעם מיד, ובפרט כשאינו שווה כלל.

נו. וכן אסור לצאת לדרך לפני בדיקת החמץ ואפלו לצורך מצוה. ומי שייצא לדרך או שטרוד באיזה מלאכה, וקשה לו לבדק מיד בתחלת הלילה, יכול למנות שליח לבדק במקומו. ואם אינו יכול למנות שליח, חייב לחזור לביתו, אם לא כשיצא לצורך מצוה עוברת או להציל ממונו.

הכנה לבדיקה:

נז. ביום י"ג קדם הבדיקה, צריך לסדר את כל חדרי הבית כדי לבדק מיד בתחלת הלילה כדיון. נח. וישתדל האדם לטבל במקוה קדם הבדיקת חמץ, כדי לטהר את עצמו מטמאתו. וכתב בשו"ת "תפארת צבי" (יו"ד, סימן כז, אות י"ז) יש מקום לטבול לפני עשיית כל מצוה. ואף על פי שטבל כבר בבוקר, מי שיש באפשרותו יקפיד לטבול, כי הטבילה מקדשת את האדם קדושה עצומה.

נט. ואם אין לו יכלת לטבל במקוה, יטל את ידיו בנטילה המיוחדת ששמות הקדש בה

רמוזים. ולפני הברכה ישתדל לנגע במנעלו, בכדי שיתחייב בנטילת ידים.

ס. כשמקימים מצות בדיקת חמץ, ילבש הכובע והחליפה כבשעת התפלה, באימה וביראה.

סא. נהגו אבותינו ורבנותינו ורבותינו זצוק"ל לקח קדם הבדיקה עשרה חתיכות לחם, שכל חתיכה יש בה פחות מכזית ולעטף כל פרוסה בגיר. ונותן אותם לאחד מבני הבית ומחלקם בכמה מקומות, שהבודק ימצא אותם בשעה שבודק.

(והנה ה"באר היטב" סי' תלו סק"ח כתב זה בשם רבנו האר"י הקדוש זצוק"ל, והנה יש דעות שחולקים על זה ודעתם שלא להניח עשרה פתיתים. וכן דעת הראב"ד (שו"ת תמים דעים סוף סימן כ"ט), שכתב דמנהג נשים הוא ואין לו שרש. וה"ארחות חיים" (חמץ ומצה סימן יד) הוסיף שאף שנהגו כן במקצת מקומות, מפני שחששו פן לא ימצא חמץ והוי ליה ברכה לבטלה, אנו לא חששנו בזה, לפי שדעתנו כשמברכים על בעור חמץ שנבער הכל אם נמצא. וכן כתב ה"כל בו" (סימן מ"ח). והיעב"ץ (ב"מור וקציעה" סימן תל"ב) כתב שמור אביו החכם צבי, היה לועג על המניחים פתיתים שימצאם הבודק.

אולם הרמ"א (דרכי משה תלב ס"ק ח, ובהגה סעיף ב) כתב בשם מהר"י בר"ן דנוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצא הבודק, כדי שלא יהא ברכתו לבטלה. ומיהו אם לא נתן, לא עכב דדעת כל אדם עם הברכה לבער אם נמצא.

והנה רבנו החיד"א (מחזיק ברכה ס"ק ח) הביא דברי ה"מור וקציעה", וכתב על זה בשם מהר"י שפירא, שהביא סמך למנהג זה על פי מה שכתבו הפוסקים, שנוהגים לכבד ולנקות הבית ולבדק מכל חשש חמץ, קדם ליל ארבעה עשר. ואם כן, יש בזה חשש ברכה לבטלה, מאחר שיודע בברור שלא ימצא חמץ כלל.

והנה מובא ב"פרי עץ חיים" (שער כ"א, סוף פרק ה) בשם רבנו האר"י שצריך להניח עשרה פתיתי חמץ קדם הבדיקה, כדי לבערם מן העולם, נגד

עשרה כתרין דמאסבותא. וכן נהגו אבותינו ורבנותינו לסדר עשרה פתיתים).

סב. כשמחלק העשרה פתיתים, ראוי לרשם על גיר כל מקום ומקום שהניח שם את הפתיתים.

סג. וגם אם האדם נמצא לבד בביתו, יסדר לעצמו עשרה פתיתים ויניחם.

סד. יקפיד שהפתיתים יהיו קשים, שלא יפלו פרורים.

סה. ויש שנהגו להניח הפתיתים על החלונות.

צורת הבדיקה:

סו. בדיקת חמץ צריכה להיות לאור הנר דוקא, ולא לאור הלבנה, ולא לאור היום והחמה. וגם אם לא בדק בלילה, למחרת יבדק ויקח נר בידו ויחשיך החלונות, ואפלו שיש אור בחוץ יבדק דוקא לאור הנר.

סז. נר אבוקה אין בודקים בו, שחושש האדם להכניסו בחרים ובסדקים ואינו בודק כראוי.

סח. וכן נר קלוע עם שתי נרות, אין בודקים בו.

סט. הנה נר שעוה יחיד הוא המבחר מבין הנרות.

ע. אם אין לו נר שעוה, יכול להשתמש בשאר נרות. אבל נר אבוקה לא מהני אפלו בדיעבד, ואם בדק בו לא עלתה לו הבדיקה וצריך לבדק שנית בלא ברכה. וכל שאין לו שעוה, יטל של חלב. ואם אין לו של חלב, יטל נר של שמן. ואין אין לו נר של שמן, יטל נר כלשהו.

עא. יעמד על רגליו כאשר מברך הברכה של בדיקת חמץ, וכן כל ברכה שמברך כנטילת ידים יברך בעמידה.

עב. אדם ששכח לברך על בדיקת חמץ, כל עוד הוא עסוק בבדיקה יכול לברך. אבל אם סיים לבדק ואז נזכר שלא ברך אין לו פח וזכות לברך עוד.

עג. כאשר מברך על בדיקת חמץ יאחז בגר בידו.

עד. יתחיל לבדק את בדיקת חמץ מהחדר אשר

בו בָּרַךְ אֶת הַבְּרָכָה.

עה. לא יִהְיֶה בְּדַבְרֵי תוֹרָה בְּשַׁעַת הַבְּדִיקָה שֶׁל הַחֶמֶץ.

עו. יִזְהַר לֹא לְהַפְסִיק בְּשַׁעַת הַבְּדִיקָה, לֹא לְדַבְרֵי תוֹרָה וְלֹא לְשׁוּם עֲגִינָה, וְחַיִּב לְהִיּוֹת מְרְכֵז רַק בְּמַצּוֹת בְּדִיקַת חֶמֶץ.

עז. דְּבָרִים וְעֲגִינִים שֶׁהֵם לְצַרֵּךְ הַבְּדִיקָה אֵין הֵם מְעַכְבִּים, וּמִתַּר לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים שֶׁהֵם חֵלֶק מִקִּיּוּם הַבְּדִיקָה.

עה. אָדָם שֶׁבוֹדֵק כְּמָה בְּתִים, וּבָרַךְ עַל בֵּית אֶחָד וְעוֹבֵר לְבֵית שְׁנֵי לְבָדֵק, אֵין צָרִיךְ לְבָרַךְ פַּעַם שְׁנִיָּה וְאֵין זֶה הַפֶּסֶק. וְרַק יִקְפִּיד לְכוֹן בְּשַׁעַת הַבְּרָכָה, שֶׁחֹשֵׁב הוּא לְבָדֵק כְּמָה בְּתִים בְּכַח הַבְּרָכָה שֶׁעֲכָשׁוּ מִבְּרַךְ.

עט. בְּבִרְכַת בְּדִיקַת חֶמֶץ, לֹא נִהְיָ לְבָרַךְ שֶׁהֲחִינוּ וְקִיַּמְנוּ. (וְאֵנְחָנוּ נִהְיָנוּ כְּמִנְהַג מֵר זְקֵנֵי זְצוּק"ל, שֶׁהָיָה מְקַפֵּיד לְלַבֵּשׁ בְּגַד חֲדָשׁ וּלְבָרַךְ עֲלָיו שֶׁהֲחִינוּ וְקִיַּמְנוּ, וּלְפָטוֹר אֶת הַבְּרָכָה שֶׁל בְּדִיקַת חֶמֶץ.

והנה ב"הגהות מימוניות" (פ"א מהלכות ברכות, אות ב) הביא בשם "שערי ברכות" לרבנו שמואל בן חפני גאון שיש לברך שהחינו על בדיקת חמץ. וכתב "הגהות מימוניות" על דבריו ואנו אין נוהגים כן. ורבנו ירחם (נתיב ה', חלק א') הביא בשם הראב"ד שצריך לומר זמן בבדיקת חמץ.

ו"בעל העטור" (הלכות בעור חמץ, דף ק"ב ע"ג) כתב איכא דמברך זמן דהא מזמן לזמן קאתי. ואיכא דלא מברך דהא לא קבעי ליה זמן, שהמפרש לים והיוצא בשירה, שדעתו לחזור, אפלו מראש השנה צריך לבדק ולבער. ומסתברא דרשות הוא, ומנהגא דילן לברך ע"כ.

ומצאנו דעה אחרת, הרא"ש (בתשובה כלל כ"ה, סימן ג) כתב שאין לברך זמן, שבעור החמץ הוא הכנה למועד, וברכת זמן על הרגל שמברך על הכוס פוטרתו.

וכן רבי דוד אבודרהם (ראש הספר שער ג) כתב

והנכון בעיני מה שכתבו בתשובות הגאונים, שאין לברך זמן אלא על דבר שיש בו שמחה והנאה לגוף וכו', אבל בדיקת חמץ אין בה שמחה והנאה לגוף, אבל מצטער הוא באבוד ממונו הנשאר לו ובשריפתו ע"כ.

והנה רבנו החיד"א ב"מחזיק ברכה" (תל"ב, ס"ק א) דעתו שלא לברך וכו'. וכן דעת מרן ה"בית יוסף" שכתב דאין לברך שהחינו על בדיקת חמץ. ומהר"י עי"אש ב"מטה יהודה" (סוף סימן תלב) כתב ואיך שיהיה אף על פי שהעלה ה"פרי חדש" לברך שהחינו ולנהג כן, מכל מקום אנו אין לנו אלא דעת ה"שלחן ערוך", וכמו שנתפשט המנהג שלא לברך ואין לשנות ממנהג של ראשונים והוא העקר.

וכן כתבו ה"כף החיים" (ס"ק ט) ורבנו ה"בן איש חי" (פ' צו, אות ה), וכתבו כדעת מר זקני, דאם נזדמן לו בגד חדש או פרי חדש, יברך עליו שהחינו קדם ברכת בעור חמץ, ולכון לפטור הבדיקה).

פ. בשעת הבדיקה, הנהגה טובה היא להשתמש בנוצה כדי לכבד היטב בחרים ובסדקים, לגרר משם החמץ. וכן הנהגה טובה היא להשתמש בכף של עץ, ושורפים אותה עם החמץ. וכן יחזיק הכל בתוך ארגז קטן, שלא יתפזר לו החמץ והכל יהיה מרכז במקום אחד. (והענין לשרוף את הכף מעץ, דידוע דאין בעור חמץ אלא שרפה, דומיא דנותר, והחייב לשרוף דוקא בעצים).

פא. יש הנוהגים לכבות את אור החשמל בשעת בדיקת החמץ, שאז אור הנר מבהיק ביותר. אמנם העולם אינם מדקדקים בכך, משום שיש להבדיל בין אור יום שאז אין אור הנר מבהיק, לאור החשמל. ובפרט אם חסר לנו לטיב הבדיקה את אור החשמל, שיש להשתמש בו כי העקר הוא לבדק כדת וכהלכה, ואור הנר הוא רק מכשיר למצוה.

החמץ ויבערו ולא צריך לבדק הכל מהתחלה.

צב. ויזהר אם אוכל חמץ אחרי הבדיקה או בבקר לפני שרפת חמץ, שלא יבוא מכשול ותקלה על ידו.

צג. לא בדק בליל ארבעה עשר, שכח או נאנס ולא בדק, יבדק ביום תקף ומיד בשעה שיזכר. וקדם לכן אסור באכילה ובשאר דברים, ויבדק בברכה ולאור הנר. וכל שגזכר קדם שעה ששית, יבטל החמץ אחר הבדיקה.

אבל אם נזכר לאחר שעה ששית, יבדק בלא בטול. ואם שכח לבדק בערב יום טוב, יבדק אפלו ביום טוב. ואם ימצא חמץ, יכפה עליו כלי, כדי שלא יבוא לאכלו. אפלו לא נזכר עד יום טוב אחרון, בודק אז. ואם מצא חמץ, כופה עליו כלי ובמוצאי יום טוב יבערנו.

ביטול החמץ:

צד. אחר הבדיקה מיד בלילה יבטל החמץ ויאמר בפיו בקול "כל חמירא". וטוב לחזר ולבטלו שלוש פעמים.

צה. אחרי הבדיקה מיד בלילה יבטל החמץ ויאמר בפיו בקול "כל חמירא" וכו'. וטוב לחזר ולבטלו פעם שנית ביום יד' כדי לבטל החמץ שקנה או ששיר לעצמו לאכל, ולא נתכון לבטל בלילה.

צו. והבטול ביום יהיה אחרי שרפת חמץ, בחמץ שלו וקדם שעה ששית. אבל אם עבר שעה ששית, שוב אינו יכול לבטלו. והבטול אינו צריך להיות בפני אחרים ומספיק שיהיה בינו לבין עצמו, ויאמר הבטול שלוש פעמים בקול.

והרבה נוהגים לומר נסח הבטול שלש פעמים, וכל בני הבית יאמרו נסח "כל חמירא", ובפרט בבטול היום.

צז. והנהגה טובה שנהגו אבותינו ורבותינו, ויסודה על פי דברי רבנו החיד"א (מורה אצבע סי' ז, אות רג) וכן רבנו ה"בן איש חי" (פרשת צו, אות ז) וב"כף החיים" (סי' תלד' ס"ק כח) שכל אחד מבני הבית יאמר בקול שלוש פעמים "כל חמירא"

פב. אחרי שבדק בחרים ובסדקים לאור הנר, ירכז את החמץ בקפסא או בשקית ויזהר וישמר שלא יאבד משהו או על ידי קטן או על ידי עכבר. ויניח את החמץ במקום שמור רחוק מידי אדם או יניחנה במקום גבוה.

פג. אפלו שבדק את החמץ, ישנם מגרות ומקומות שכל השנה מניחים בהם חמץ, וטוב שכמה פעמים יבדק אותם שלא יבוא מתוך הרגל להניח בהם חמץ.

פד. חייב כל אדם ליחד מקום לחמץ ובמקום הזה הכל יהיה מרכז. ואם ח"ו רואה ויודע שחסר לחם צריך לחזר ולבדק.

פה. את החמץ שמוכן לשרפה יניחנו במקום גבוה לילדים, וכן מקום שלא יבוא שום עכבר או חיה כל שהיא ותגדר את החמץ.

פו. אחרי הבדיקת חמץ ייחד מקום מסים שבו יאכל את החמץ, ולא יתפזר באכילת חמץ בכל הבית, וכן יזהיר את בני ביתו בזה.

פז. אם הצניע את החמץ כהגן ורואה אחרי כן שחסר ממנו, אין צריך לחזר ולבדק, דתלינן שאדם נטלו משם והוציאו מהבית.

פח. אבל אם הניחו במקום נמוך שהתינוקות יכולין לטל ונחסר מהחמץ, צריך בדיקה שנית. ואם הקטן בר דעת הוא, ישאלהו אם נטלו ונאמן. ודוקא קדם אסור, אבל לאחר אסור אינו נאמן וצריך בדיקה שנית.

פט. אדם שמסתפק אם בדק חדר מסים או לא בדק, ישוב ויבדק את החדר שמסתפק.

צ. אדם שנגקה את הבית והכין הכל כשור לפסח, ופתאום רואה ילד קטן עובר עם לחם בידו, מיד ינקה את הפרורים שהילד הפיל על הרצפה ולא צריך להכשיר את כל הבית.

צא. אם אדם בדק טוב מאוד את הבית ופתאום מצא חמץ מנח במקום שבדק, יקח מיד את

בזמן שרפת חמץ.

צח. להשתדל אחרי שאומר "כל חמירא" להבין מה אומר. ואם יש אדם שלא מבין מה אומר, צריך להסביר לו להבנתו ויחזור ויאמר "כל חמירא" בשפה שהוא מבין.

צט. גם אם חוזרים ומלמדים את האדם שלא יודע לשון "כל חמירא" יחזור בלשון שמבינים, וידגיש לבטל ולהוי הפקר כעפרא דארעא וכן להדגיש חמירא וחמיעא - חמץ ושאור.

ק. צריך לדעת יסוד גדול בכל ענין הבטול של החמץ, שאין הבטול מועיל אלא על חמץ שאין בדעתו לחזור ולזכות בו אחר הפסח. אבל אם בדעתו לחזור לזכות בו אחר הפסח, אינו מועיל כל זמן שלא זכה בו אחר, כיון שלא הפקיר לגמרי. ועל כן צריך כל אחד להחליט בדעתו, כשמבטל החמץ בערב פסח, שמבטלו מלבו לגמרי ואין בדעתו להנות ממנו לעולם.

(מובא ב"דרכי משה" (סי' תמה, סק"א) ולא כדעת ה"אור זרוע" הובא שם. וכן הוא בשו"ת הרדב"ז (החדשות סי' תלו) הובא ב"מחזיק ברכה" (סק"ב) וב"כף החיים" (סי' תלד ס"ק כה, וסי' תמח ס"ק לז), ולא כדעת הרב "מגלת ספר" שהתיר להפקיר חמצו ולחזור לזכות בו אחר הפסח.

וכן דעת ה"פרי חדש" (סו"ס תמה, וסי' תסז ס"ט). וכן מובא בשו"ת רבנו ה"חתם סופר" (או"ח סי' קיד) טעם הדבר וז"ל אך חז"ל ירדו לסוף דעתו של אדם, כי כשהאדם יודע בעצמו שלאחר הפסח יהיה מתר לו באכילה או אפלו בהנאה, ממילא אינו נחשב בעיניו כעפר וכדבר הבטל,

אע"פ שאמר בפיו "כל חמירא לבטל ולהוי הפקר כעפרא" מכל מקום לבו בל עמו, שהרי יודע הוא שיהיה שלו אחר ז' ימים. ועתה הוא שמור אצלו ליום מועד, עד יעבר החג, נמצא ממילא עובר עליו ב"בל יראה".

קא. יש דעות אם יכול למנות שליח לבטל חמצו, לכתחלה יש להחמיר לבטל בעצמו ולא על ידי שליח, ואם קשה הדבר יכול לבטל גם על ידי שליח, ואין הבטול על ידי שליח מהני, אלא אם כן מנהו שליח על הבטול. אבל אם לא מנהו שליח על זה, אינו יכול לבטל. ואם מנה שליח רק על הבדיקה ולא צוה בפרוש גם על הבטול, יש אומרים דלא מהני על הבטול. וע"כ טוב שיצוהו בהדיא גם על הבטול.

קב. ואשתו יכולה לבטל אפלו שלא צוה אותה בפרוש.

קג. והאשה תאמר "כל חמירא דאיכא ברשות בעלי" וכו'.

קד. ואם הגיע האדם למצב דצריך למנות שליח לבדיקה, ישתדל למנות מי מבני ביתו עדיף מזרים. (ומי שנמצא בבית האדם ויכול לאכל מתי שרוצה ולשתות, הוא נקרא בן בית אצל האדם).

קה. כשהשליח מבטל חמצו של בעל הבית, יאמר בנסח הבטול חמצו של פלוני בבית פלוני יהיה בטל וכו'.

קו. אין למנות שליח קטן לבטל את חמצו.

קז. הממנה על נכסי יתומים, אפוטרופוס, אינו צריך רשות מיחדת למכירת חמץ, ובודק ומבער החמץ גם בלי רשותם.

הלכות והנהגות ביעור חמץ:

הוא שלא ישאיר חמץ תחת בעלותו. ונוסף לזה יש עוד מצוה "תשביתו", שצריך להשבית החמץ בערב פסח לשרפו ולבערו מן העולם או לפוררו ולזרקו לרוח או לים. ואם אינו משביתו מן העולם, אף על פי שמוציאו מרשותו ומניחו

א. הנהגת אבותינו ורבותינו כאשר ביום יד' היו עומדים לפני בעור חמץ, היו עומדים כמה רגעים ובודקים את כיסם שאין בו שום נדנוד חמץ.

ב. ידע האדם דאסור "בל יראה" ו"בל ימצא"

ברשות הרבים במקום הפקר או שפסלו מאכילת כֶּלֶב או זֶרְקו לִים וְשׁוֹב אֵינוֹ עוֹבֵר עַל "בַּל יֵרָאֵה" ו"בַּל יִמְצֵא", אִפְלוּ הֵכִי לֹא קִים עֲדִין מִצְוֹת תְּשֻׁבִיתוֹ, שְׁצָרִיךְ לִבְעָרוֹ מִן הָעוֹלָם דְּוָקָא. וְחִיּוֹב זֶה הוּא דְּוָקָא בְּעָרֵב פֶּסַח מִשֵּׁשׁ שְׁעוֹת וְהִלָּאָה, אֲבָל קָדָם לָכֵן סָגִי בְּמָה שְׁמוּצִיאוֹ מִרְשׁוֹתוֹ, וְאִין צָרִיךְ לְהִשְׁבִּיתוֹ מִן הָעוֹלָם.

ג. אָדָם שֶׁהָיָה גֵר בְּשִׁכְרוֹת בְּבֵית שֶׁל גּוֹי וְעָזַב אֶת הַבַּיִת וְהִשְׁאִיר שֵׁם חֲמִץ, אִם בְּעַל הַבַּיִת וְדָאֵי נִכְנָס לִפְנֵי הַפֶּסַח, אִזְּ אִין שׁוֹם חֲשֵׁשׁ לִיהוּדִי. אֲבָל אִם הַגּוֹי לֹא נִכְנָס, זֶה בְּעֵינֵי לִיהוּדִי וְהוּא צָרִיךְ לְטַפֵּל בְּחֲמִץ הַזֶּה.

ד. יֵשׁ אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂה שְׁמִקְפִּידִים לְקִנּוּת מ- יב' חֲלוֹת שֶׁהַצְּדִיקִים וְהַחֲסִידִים בְּצָעוּ עֲלֵיהֶם בְּשֶׁבֶת קָדֶשׁ. וְנִקְשָׁה, מָה הַדִּין וְהַהֲלָכָה עַל ה-יב' חֲלוֹת הָאֵלוֹ שְׁרַכְשׁ אוֹתָם לְסִגְלָה, שֶׁהַצְּדִיק בְּצָע עֲלֵיהֶם. וְיֵשׁ שְׁנֵהֲגוּ שְׁיִשְׁוֹרְף אֶת הַחֲלוֹת וְיִקַּח אֶת הָעֶפֶר לְמִשְׁמֶרֶת, וְיֵשׁ שְׁאֲטָמוּ אוֹתָם בְּאַטִּימָה. אֲבָל יֵרָא הַשֵּׁם יִשְׁוֹרְף אֶת הַחֲלוֹת הָאֵלוֹ, וְזִכּוֹת אַהֲבַת הַשֵּׁם וְדִבְקוּת בְּמִצְוֹת יִשְׁפַע שְׁפַע רַב מִכָּל הָעוֹלָמוֹת.

ה. פָּחִי אֲשֶׁפָה הַמִּנְחִים בְּבֵיתוֹ אוֹ בְּחִצְרוֹ, כָּל שְׁמֵנָה שֵׁם חֲמִץ שְׁעֵדִין רָאוּי לְאָכֹל, כְּגוֹן שְׂאִין שֵׁם בֶּפַח שְׂאֵר טִנְפָת וְדַבְרִים מְלַכְלָכִים, אוֹ שֶׁהַחֲמִץ מִנְחָ בְּגֵיר אוֹ שִׁקִּית פְּלִסְטִיק, חֵיב לִבְעָרוֹ. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר אִפְלוּ אִם הַחֲמִץ נִתְטַנֵּף לְגִמְרִי וְאֵינוֹ רָאוּי לְאָכֹל, אִפְלוּ הֵכִי יִבְעָרוּ וְיִוצִיאוּ אוֹתוֹ מִשֵּׁם. וְיִנִּיחַ הָאֲשֶׁפָה בְּרַחוּב הָעִיר וְיִנְקָה וְיִדִּיחַ הֵיטֵב אֶת הַפָּחִים, אוֹ שְׁיִשְׁפֹּךְ לְתוֹךְ הַכְּלִי דְּבַר הַפּוֹגֵם כְּגוֹן גֶּפֶט אוֹ חֲמֹר נִקְוִי אַחַר בְּכַדִּי לִפְגָּם אֶת הַחֲמִץ מֵאֲכִילַת כֶּלֶב.

ו. אָדָם שֶׁשׁוֹכֵר בַּיִת בְּבִגְנִין גָּדוֹל מִגּוֹי וְיֵשׁ בְּבִגְנִין שְׂכָנִים גּוֹיִים רַבִּים, יְכוּל לְקַחַת אֶת חֲמִצּוֹ וְלְהַשְׁלִיךְ לְאֲשֶׁפָה וְלְהַפְקִיר דָּאִין לוֹ שׁוֹם עֲגִין עִם הָאֲשֶׁפָה בְּבִגְנִין שֶׁל הַגּוֹי עִם הַשְּׂכָנִים הַמְרַבִּים. ז. בַּעוֹר חֲמִץ, אִפְלוּ שְׁאֲפָשֵׁר לִבְעָר בְּעוֹד דְּרָכִים, הַמְצִוָּה הַמְהַדְרֵת לִבְעָר אֶת הַחֲמִץ בְּשִׁרְפָה, דּוּמִיא

דְּנוֹתָר שֶׁהָיָה גִשְׁרָף בְּיוֹם.

ח. וְשׁוֹרְפִים אֶת הַחֲמִץ עַד שְׁנַעֲשֵׂה פָּחִמִים.

ט. מִי שִׁישׁ לוֹ הִרְבֵּה חֲמִץ לְשׁוֹרְף, וְקִשָּׂה לוֹ לְשׁוֹרְף אֶת הַכֹּל, יִשְׁוֹרְף לְפָחוֹת אֶת הָעֲשָׂרָה פְּתִיתִים שֶׁל בְּדִיקַת חֲמִץ וְיִקִּים בְּזֶה אֶת מִצְוֹת "תְּשֻׁבִיתוֹ" כְּתֻבָּה.

י. מִי שְׂאִין לוֹ חֲמִץ, יִקְנֶה כְּזֵית חֲמִץ וְיִשְׁרְפוּ בְּאֵשׁ לְקִים מִצְוֹת "תְּשֻׁבִיתוֹ".

יא. אִם אִין לְאָדָם שׁוֹם דְּבַר שֶׁל חֲמִץ לְשׁוֹרְף, יִשְׁוֹרְף לְפָחוֹת הַכֹּלִים שְׁחִפְשׁ אֶתָּם אֶת הַחֲמִץ, כִּךְ שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח מִמֶּנּוּ מִצְוֹת שְׁרַפַת חֲמִץ.

יב. מִי שִׁישׁ לוֹ בֵּן אוֹ חֲתָן שְׁסִמּוּךְ עַל שְׁלַחְנוּ וְאִפְלוּ לְפָרְקִים, לִפְנֵי הַחַג יִזְכֶּה לִבֵּן אוֹ לְחֲתָן אֶת הַחֲמִץ כִּךְ שְׁיִוְכַל לְקִים מִצְוֹת תְּשֻׁבִיתוֹ.

יג. וְיִשְׁוֹרְף אֶת הַחֲמִץ בְּחִצְרוֹ וְלֹא בְּבֵיתוֹ, מִשׁוֹם שֶׁהַשְׁרָפָה הִיא כְּנֶגֶד הַנוֹתָר, וְהַנוֹתָר אִין עוֹשִׂים בְּבֵית.

יד. אֲסוּר לְהַנּוֹת מִשְׁלֵהֶבֶת שֶׁל חֲמִץ, הֵן כְּשֶׁקְשׁוּרָה בְּגַחְלַת וְהֵן כְּשֶׁאֵינָה קְשׁוּרָה. וְעַל כֵּן אֲסוּר לְהַתְחַמֵּם נֶגֶד הַשְּׁלֵהֶבֶת אוֹ לְהַדְלִיק מִמֶּנָּה גַר, וְהוּא הַדִּין בְּשָׂאֵר הַנְּאוֹת.

טו. מִתֵּר לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת כְּסוּי הַדָּם בְּאִפְרֵי הַחֲמִץ, שְׁמִצְוֹת לֹא לְהַנּוֹת נִתְנוּ.

טז. לֹא יִזְרַק לְתוֹךְ הָאֵשׁ גֶּפֶט אוֹ שְׂאֵר דְּבָרִים שְׁפּוֹגְמִים אֶת הַחֲמִץ, עַד לְאַחַר שְׁנַשְׁוֹרְף מִמֶּנּוּ לְכָל הַפָּחוֹת כְּזֵית מִהַחֲמִץ.

יז. דָּאִם יִזְרַק גֶּפֶט, יִפְגַּם מֵאֲכִילַת כֶּלֶב וְלֹא יִקִּים מִצְוֹת "תְּשֻׁבִיתוֹ" עַל יְדֵי שְׁרַפָּה. דָּאִם כְּבָר נִסְרַחָה וְנִפְגְּמָה שׁוֹב אִין עָלִיו חִיּוֹב שְׁרַפָּה. אִלֵּא יִשְׁפֹּךְ סִמּוּךְ לָהּ וְלֹא עַל הַחֲמִץ מִמֶּשׁ.

יח. שׁוֹרְפִין הַחֲמִץ קָדָם זְמַן אֲסוּרוֹ, כְּדִי שֶׁהַשְׁרָפָה וְגַם הַבְּטוּל שְׂאֲחֲרִיו יִהְיוּ בְּזְמַן הַתֵּר, שְׁעֵדִין הַחֲמִץ שְׁלוֹ. וְנִכּוֹן לְכַתְחֹלָה לְהִשְׁאִיר כְּזֵית חֲמִץ וְלִבְעָרוֹ בְּשִׁרְפָה, כְּדִי לְקִים מִצְוֹת "תְּשֻׁבִיתוֹ" כְּתֻבָּה. וְאִם נִתְאַחַר הַזְּמַן וְאֵינוֹ יְכוּל לְשְׁרְפוֹ, יִבְטֵל מִתְחִלָּה

ואחר כך ישורף. ונוהגים לשורף החמץ ביום.

(והטעם דמבטלים שתי פעמים, הן בלילה אחר הבדיקה והן ביום אחר השרפה, (עין בטור סי' תלד, ובמשנה ברורה ס"ק יא) דלא רצו לסמך על בטול היום לחוד, שמא ישכח מלבטל עד שעה ששית. ובבטול שבליילה לא סגי, דלא בטל החמץ שהשאיר או שקנה ביד בבקר).

יט. יש חקירה באחרונים האם שרפת חמץ צריכה להיות דוקא ביד ימין או אפשר גם ביד שמאל, ומובא ברבותינו שדוקא לולב ודבר שמברך עליו צריך להיות ביד ימין, אבל שרפת חמץ אפשר בשתי ידים ולא דוקא בימין.

כ. כשהגיע זמן שרפת החמץ לא יעשה שום מלאכה, רק יקים דברי רבותינו באימה ויראה ושמחה מרבה.

כא. אסור לעשות מלאכה משיגיע זמן שרפת חמץ, דהינו מתחלת שעה ששית עד שישורף החמץ. ומכל מקום, הינו דוקא מלאכה שאינה שיכת לפסח. אבל מלאכה השיכת לפסח, שרי. ויש אומרים דאין צריך להחמיר על זה אלא בחצי שעה קדם סוף זמן שרפת חמץ.

כב. קדם שעה ששית (שזה שעת האסור) יכול לתן חמצו לנכרי ואין צריך לבערו מן העולם. אבל בכל אפן טוב להניח מחמצו לכל הפחות כזית, כדי לקיים בו מצות "תשביתו" כתקונה על ידי שרפה.

כג. דעת הרבה מהפוסקים שמותר לתת את חמצו לפועל נכרי שלו, שמזונותיו עליו. אבל יזהר שלא יאכל הפועל את החמץ בביתו, כדי שלא יחשדוהו שפורע חובו בחמץ.

כד. לכתחלה ישורף האדם את החמץ שלו, דמצוה בו יותר מבשלוהו. ואם אנוס הוא, יתן בידי שליח.

כה. אי אפשר לעשות גוי שליח לשורף את החמץ, דאין שליחות לנכרי ואין מקים בזה מצות תשביתו.

כו. וכן לא יעשה שליח קטן פחות מחיוב מצות.

כז. אחרי ששורף את החמץ יגער את הכיסים שלו.

כח. טוב לחזר ולבטל את החמץ פעם שנית ביום יד' כדי לבטל החמץ שקנה או ששיר לעצמו לאכל, ולא נתכון לבטל בלילה.

והרבה נוהגים לומר נסח הבטול שלש פעמים, וכל בני הבית יאמרו נסח "כל חמירא", ובפרט בבטול היום.

כט. והבטול ביום יהיה אחרי שרפת חמץ, בחמץ שלו וקדם שעה ששית. אבל אם עבר שעה ששית, שוב אינו יכול לבטלו. והבטול אינו צריך להיות בפני אחרים ומספיק שיהיה בינו לבין עצמו, ויאמר הבטול שלוש פעמים בקול.

ל. והנהגה טובה שנהגו אבותינו ורבותינו, ויסודה על פי דברי רבנו החיד"א (מורה אצבע סי' ז, אות רג) וכן רבנו ה"בן איש חי" (פרשת צו, אות ז) וב"כף החיים" (ס"ק כח) שכל אחד מבני הבית יאמר בקול שלוש פעמים "כל חמירא" בזמן שרפת חמץ.

לא. אחרי שרפת החמץ ירהר בתשובה שלמה, ויאמר התפלות שנתקנו על בטול החמץ והעסה שבנפש האדם, שגם אותם מכון לבער מן הארץ.

לב. מי שהיה טרוד וצריך לילך לעסקיו בערב פסח, ולא יהיה בביתו קדם זמן שרפת חמץ, וגם במקומו לא יוכל לשורף החמץ קדם זמנה, יכול לשורף החמץ בעצמו מיד בבקר. וקדם זמן שרפת חמץ יבטל החמץ במקום שהוא, ואם אינו יכול לשורף החמץ בעצמו אלא על ידי שליח, אזי יודיע השליח על ידי הטלפון אחר השרפה, כדי שבעל הבית יבטל החמץ אחר השרפה.

הלכות והנהגות מכירת חמץ:

להגביהו, ולא יעשה במתנה זו שום תנאי. ואם מוכר החמץ לנכרי, נחלקו הדעות איזה קנין יעשה בו הנכרי. ולכתחלה יעשה בו קנין דמהני לכלי עלמא, והמנהג כהיום לעשות עמו כמה קנינים, ויש להתנות עמו דאף אם אחד מהקנינים אינו מועיל, לא תבטל המכירה עבור זה.

ז. אם אפשר כגון שהחמץ לפנינו, יעשה הנכרי גם קנין משיכה. והמנהג להקל שאין מוציאין החמץ מביתו לרשות עכו"ם, אלא משכירים מקום החמץ להנכרי, שמיחדים איזה מקום כגון חדר או תבות וארונות מיחדים ומניחים בהם כל חמצו, שמוכר ומשכיר אותו מקום ואגב זה יהיה נמכר כל חמצו. ויהיה בעגן שהעכו"ם יוכל לפנס לטל חמצו בכל עת שירצה.

ח. בנוסף לקנין שעושים עם הנכרי הקונה את החמץ, כותבין שטר מכירת חמץ, והמוכר וגם הקונה (הנכרי) חותמן שמם על שטר המכירה. ואין צריך להחתים עדים על הדבר, ובגסח שטר מכירה איכא דעות ומנהגים שונים.

ט. מי שאינו יכול למכר החמץ בעצמו, יכול למנות שליח למכר בעבורו, ואפלו אשה נאמנת, אבל שליח עכו"ם אינו נאמן. אבל לכתחלה ימכר בעצמו דמצוה בו יותר מבשלוהו. ומי שנתמנה לשליח, יכול למנות שליח אחר. וכל זה בעצם המכירה להנכרי, אבל מה שנוהגין עכשו למנות הרב למכירת חמץ, יכול לשלח קטן או עכו"ם לרב למנותו שליח. ואפלו להודיע את הרב על ידי הטלפון שרוצה למנות שליח למכר חמצו מהני.

י. מכירה שלא מדעת המוכר אינו כלום, אבל אם המוכר יודע מהמכירה, אף על פי שחברו לא עשאו שליח למכר, מהני המכירה ויכול למכר חמץ של חברו שלא בידיעת חברו. ועל כן אם רואה שחברו נאנס ולא מכר חמצו או חולה השוכב בלי הפרה לא עלינו, ימכר חברו את חמצו, גם שלא בידיעת בעל הבית, דזכין לו

א. מנהג העולם למכר לנכרי חמץ שנשאר ברשותו, שאינו רוצה לבערם מן העולם. וצריך שיהא מכירה גמורה ולא על מנת להחזיר. ועל כן צריך המוכר להחליט בדעתו שמוכר או נותן חמץ זה לנכרי במכירה גמורה, ואם יבא הנכרי בפסח לטל חמצו יתננו לו בלי שום עכוב ומענה כלל, אפלו לא שלם לו עדין הכל.

ב. כשמוכר חמצו לנכרי, והחמץ מנח בבית ישראל (כמנהגנו), צריך למסור מפתח ביתו להנכרי כדי שיוכל להכנס בו בכל עת שירצה. ומנהג העולם להקל בזה, אבל על כל פנים צריך להתנות עמו שנותן לו רשות לקח המפתח ולכנס בו בכל עת שירצה. ואסור לו להניח חותם או מנעול על החדר כדי שלא יוכל הנכרי לטל את החמץ, דמוכח מזה דכל המכירה לא היתה רק הערמה בעלמא.

ג. חמץ השיך לשתפים, כגון שיש להם חנות חמץ בשתפות, ימכר אחד מהם בשליחות וברשות חברו, וכן יעשה בבגין משתף או שאר מקומות צבור, כגון בית הכנסת ובית המדרש ובגני ישיבות ומוסדות שמוכרים החמץ שברשותם, יעשה אחד מהם שליח למכרו.

ד. חמצו של ישראל מומד אסור בהנאה, דדינו כישוראל. ועל כן אסור למכר לו חמצו, וגם משום לפני עור. ובדיעבד אם מכר חמצו לישראל מומד בדבר מועט מפני שהוא מכיר ויודע בו שיחזיר לו אחר הפסח, יש מתירים בהפסד מרבה, שיאמר להמומר שיחליף החמץ עם עכו"ם על חמץ אחר או שימכרנו ויהיו אותם החליפין או הדמים מתרים.

ה. מתר למכר חמצו לנכרי עבדו (שכיר יום) הדר עמו בבית, ובלבד שיוציא הנכרי החמץ מבית ישראל. אבל אין קפידא אם הנכרי גופא משרת לישראל ודר עמו בבית.

ו. כשנותן חמצו לנכרי במתנה צריך הנכרי

לאדם שלא בפניו ושלא בידיעתו.

יא. מתר למכר לנכרי חמץ שלא בא לעולם עדין, כגון שמוכר לו הזכות אם יקנה לו אחד חמץ באמצע הפסח, שיהיה מכור לנכרי ובפרט כשעושה עם הנכרי תקיעת כף כמנהג התגרים, דאז קונה מתורת סיטומתא דהוי זבינא מעליא ומנהי, אף בדבר שלא בא לעולם.

יב. מנהג אבותינו ורבותינו שלא כל אדם באפן פרטי ילך למכר לנכרי את החמץ, אלא ממנים תלמיד חכם שבקי טוב בכל ההלכות והדינים והמנהגים, והממחה הוא שליח של הרבים למכר לרבים את החמץ, ולא יעמד כל אחד וימכר כי תקלות רבות יכולות לצאת מדבר זה.

יג. אם אחר שעשה את הרב שליח למכר חמצו, קנה עוד חמץ, צריך לכתחלה למנות הרב מחדש על המכירה ההיא, ובדיעבד אם לא עשה כן אלא הניחו באחד ממקומות הנמכרים, מהני המכירה גם לחמץ ההוא, כיון שמנח במקום שנמכר. דגם כששכח ולא כתב בשטר המכירה כל החמץ שיש לו, מהני המכירה על כל החמץ.

יד. יש אוסרים לפגס לחדר שנמכר לנכרי או לקח איזה חפץ (שאינו חמץ) ממקום שנמכר לנכרי, אלא אם כן נכתב בשטר מכירה שיש רשות למוכר על זה. ויש מתירים אפלו לא נכתב כן, ובלבד שיהיה באקראי בעלמא. ובכל ענין אין להקל אלא כשיש צרך בדבר, אבל שלא

לצרך לא ישתמש במקומות הללו. ומי שטעה והכניס בתוך שאר דברים שנמכרו לעכו"ם דברים שהם מצרכי פסח, הרי זה מכירה בטעות ויכול להשתמש בהם בפסח.

טו. יש דעות שונות אם יקדים מכירת חמץ לבטול (והשרפה), או יקדים הבטול להמכירה. ויש נוהגים לבטל שתי פעמים, אחת לפני המכירה, ופעם שניה אחר המכירה וזמן מכירת חמץ במקומות שרוצה להפקיע עצמו מלבדק.

טז. מי שיש לו חמץ במדינה אחרת, שאין השעות שוות למדינה שהוא שוהה שם בפסח. כגון שהוא בארץ ישראל ויש לו חמץ באמריקה, שיש הבדל של כמה שעות ביניהם, צריך למכר חמצו קדם שיתחיל זמן האסור במקום ששוהה שם, ולכתחלה יש להחמיר גם על מקום שנמצא שם החמץ.

יז. המוכר לנכרי כלים שחייבים להטבילם (שנקנה מן הנכרי), דעת הרבה אחרונים דכשחוזר לקנותם מן הנכרי אחרי פסח חייב להטבילם בלא ברכה. ואף שיש מקלים בזה וסבירא להו דאין צריך להטבילו, מנהג הרבה בני אדם לחוש לדעת המחמירים ואין מוכרים לנכרי כלים החייבים טבילה, אלא משאילים או משכירים לנכרי, ומוכר חמץ הדבוק עליו. וכל זה רק בכלים מלכלכים בחמץ שקשה לנקותם, אבל כלים נקיים, אף שבלוע בהם חמץ אין צריך למכר מעקר הדין.

הלכות והנהגות תענית בכורות:

אברהם (בתחילת הסימן), דבמדינתנו נהגו להחמיר. אמנם ב"פרי חדש" (ס"ק א) כתב דהמקלין לאכול בסעודת מצוה לא הפסידו, וכן מובא בסידור היעב"ץ.

ואם כן, לכאורה לפי דברי ה"פרי חדש" והיעב"ץ המיקל לאכול בסעודת סיום מסכת לא הפסיד, דגם סעודת סיום היא סעודת מצוה כדמובא ברבנו הרמ"א זצוק"ל (סימן תקנא סעיף י, ובי"ד סימן

הנה הגמרא (פרק בתרא מסכת סופרים ה"ג) הבכורות מתענים בערב פסח. והטעם, זכר לנס שניצלו ממכת בכורות. וכן הובא מנהג זה בירושלמי (מסכת פסחים, פרק י, הלכה א), וכן נפסק בטור ובשו"ע (ס' תע).

ובסעודת ברית מילה כתב בעולת שבת (אות א) בשם מהר"ש הלוי דיכולים הבכורות לאכול, אך מסיים דהמחמיר תבוא עליו ברכה. וכתב במגן

רמו סעיף כו). וכן נתפשט המנהג בכל מקום בערב פסח, שאחד עושה סיום מסכת כדי לפטור הבכורות מתענית.

אמנם ב"תשובה מאהבה" (ח"ב סימן רסא) כתב דאינו נכון, דדווקא סעודת מצוה שזמנה קבוע כעין סעודת מילה, בזה יש מקום להקל. אבל סעודות סיום שאין זמנה קבוע, ודאי אינו ראוי לעשות בערב פסח בשביל בכור. ומובא בשם ה"נודע ביהודה" בצרוף הרבנים ובית דין הגדול, דמי שעושה סיום בערב פסח, בין בשביל עצמו וכל שכן בשביל בכורות אחרים, זה לא על פי הוראת חכמי התורה, ע"ש. וכן כתב בשו"ת "התעוררות תשובה" (ח"א, סימן קד). וגם רבנו ה"חתם סופר" לא היה ניחא ליה בהיתר זה, כדמובא (מנהגי החתם סופר בתוספות פ"י, אות ד).

ובקונטרס "תהילה למשה" בסופו הובא שגם רבנו ה"ישמח משה" היה בכור, ולא רצה לסמוך על סיום מסכת. אבל בשו"ת "תורת יקותיאל" (סימן נט) הביא בשם ה"ישמח משה" להיפך.

והנה לדינא בימינו אנו, הרבה אחרונים מקיימים המנהג (שו"ת פרי השדה ח"ד סימן נו, שו"ת ריב"א א"ח סימן לח, ספר פרם שלמה אלף לך שלמה סימן שטז ש"ז, שו"ת עולת שמואל סימן נח, ערוגת הבושם סימן תלט, וע' בצרוף השלחן (ס"ק ה), ובתוספות חיים על החיי אדם כלל קכט, ס"ק יד).

והנה יש להקל לאכול בסעודת סיום אף שלא בזמן קבוע. ואין להחמיר בתענית זו שהדורות חלשים, ויש לחוש שיזיק להם התענית לאכילת הלילה מצה מרור ושתיית הד' כוסות. וגם דיש אומרים שאין התענית חיוב כל כך.

ועיין ב"ברכי יוסף" (ס"ק א) דפשוטן של דברים משמע שמסקנת הירושלמי דאין מתענין הבכורות. (ע' בספר "פאר יצחק" פרק כה, ובנימוקי א"ח ס' תעב, ובשו"ת ויצבור יוסף סימן ז). ובפרט אם אין עושין סעודה ממש, אלא אוכלין מיני תרגימא בזה יש לצרף גם דעת רבנו יחיאל הובא בבית יוסף דהבכורים מותרין לאכול מיני תרגימא.

ובישועות יעקב (ס"ק א) כתב דיש לסמוך על זה בשעת הדחק.

וכך נהגו אבותינו ורבתינו שהיו שואלים אם התענית תגרום צער בסעודת החג, ואם היה אומר האדם כן, היו מתירים לעשות סעודת מצוה, אפילו שאין היא סעודה קבועה.

והנה כל המקור של סיום מסכת הוא בגמרא (שבת דף קיח) דאמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה, עבידנא יומא טבא לרבנן. וכתב בשו"ת בית ישראל (סימן מז) דמזה ראיה דגם סיום משניות חשוב סיום, דבימי אביי לא היה אלא הששה סדרי משנה,

שלא היה עדין הגמרא מסודרת. ועוד ידוע שרבי ישראל מרוזין זצוק"ל ציוה לאנשים שילמדו מסכת משניות לעשות סיום אחר תענית תשעה באב ושיאכלו בשר. וכן הובא ב"דעת תורה" (סימן תקנא) בשם הרב הקדוש מקומרנא זצוק"ל.

והנה ב"יהי רצון" שאומרים בסיום מסכת הנוסח הוא כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם, הרי דגם בסיום ספר עושין סעודת מצוה. וב"פני יהושוע" (ברכות דף י"ז) כתב על הא דאמרו רבי יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי וכו', דהנה דרבי יוחנן כד מסיים ספרא דאיוב היה רגיל לעשות סעודת סיום, ע"ש.

והנה דבר זה ארוך, ובע"ה בבוא היום בלי נדר נאריך בזה, ולקוצרים אמר ברוך. אם יש סעודת מצוה, וקושי לצום ולהיות מרוכז בליל הסדר, יעשה סיום מסכת.

כ. אונן בכור מתענה בערב פסח, ולא ילך לסיום מסכת. ואם קשה לו הצום יאכל מעט.

הלכות והנהגות שבת שחל בו ערב פסח:

ימתין עד שהתבשיל לא יהיה בחם שהיך סולדת בו, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

ז. בשבת שחל בו ערב פסח, טוב להשתמש בכלים מפלסטיק, שבכל סוף סעודה יאסף את המפה עם הכלים ויקשר בשקית ויפקיר באשפה.

ח. וכן יבשל כל תבשילי השבת בכלים של פסח וישפר מהכלים הכשרים לפסח לכלים מפלסטיק, שהם גם כשרים לפסח. ובסיום הסעודה ישליך את הכל לאשפה.

ט. יזהר שלא יאכל בשבת שחל בו ערב פסח במקום שיש שטיחים, כי יכול להשתרבב בשטיח פרורים.

י. יזהר לא להכין מאכלים לשבת שהם חמץ, משום שתהיה בעיה איך לשטף את הכלים.

יא. ישתדל לאכל בשבת שחל בה ערב פסח במפה של פלסטיק, שבסוף הסעודה יוכל להשליכה לאשפה.

יב. בסוף הסעודה ינקה את רצפת הבית, שלא יהיה ח"ו פרורים. ואם יש מקום שנדבק חמץ, אפשר לשפר רק על המקום מעט מים, ויזהר מסחיטה בשבת.

יג. ינקה השנים על ידי קיסמי שנים, ואם יש מברשת מיוחדת לשבת ינקה על ידה, אבל בלי משחה ובלי מים. ואחרי כן יצניע את המברשת במקום מצנע, שלא יראנו כל הפסח.

יד. מי שמשליך את החמץ לבית הכסא של ימינו, נקרא בעור.

טו. אחרי שגמר לנקות ולבער כל החמץ שברשותו, יבטל החמץ קדם שעה ששית ויאמר "כל חמירא" וכו' וכדרך שאומר בכל ערב פסח אחר שרפת החמץ.

טז. סעודה שלישית, ערב פסח שחל בשבת שאסור לאכל פת אחר מנחה (לא חמץ ולא מצה), יקים סעודה שלישית באכילת בשר ודגים ופרות

א. ערב פסח שחל להיות בשבת, בודקים את החמץ ביום חמישי לעת ערב, דהינו ליל י"ג ומברכים על הבדיקה. ואחר כך אומר "כל חמירא" וכו' ומבטל את החמץ כמו בכל שנה. וקדם הבדיקה אסור לאכל, והוא הדין בשאר דברים האסורים בכל שנה לפני הבדיקה, ויש להזהר בחמץ שמשירין לאכילה בשבת, להניחו במקום מצנע שלא יגררו ממנו קטנים וכדומה.

ב. שכח לבדק בליל ששי, יבדק ביום בנר ובברכה. ואם שכח לבדק גם ביום וגזכר ליל שבת, יש מתירים לומר לנכרי להדליק נר ולטלטלו כדי שיוכל הישראלי לבדק לאורו, ויש שאוסרים. ואם יש לו נר אלקטרוני דולק בבית יכול לבדק לאור האור האלקטרוני אבל בלא ברכה. ויש אומרים שיבדק במוצאי שבת (ליל יום טוב). ויש אומרים דאם כבדו את הבית קדם הפסח ושכח לבדקו לאור הנר, ימתין מלבדק עד מוצאי יום טוב ראשון.

ג. זמן בעור חמץ בערב שבת. וטוב לבערו קדם שעה ששית כמו בכל השנים, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות.

ד. ואין אומרים "כל חמירא" אחר השרפה, אלא יבטלנו ביום השבת אחר הסעודה, קדם סוף זמן בעור חמץ. אבל ה"יהי רצון" אחר שרפת חמץ יכול לומר כמו בכל השנים. ובדיעבד אם שכח ולא שרפו בערב שבת קדם שעה ששית, יכול לשרפו גם אחר כך עד זמן כניסת השבת.

ה. יש מחלקת באחרונים בשבת שחל בו ערב פסח, אם היה אוכל בסעודת שבת לחם, האם אפשר לסלק את הלחם ולהמשיך הסעודה, או לברך ברכת המזון. ואבותי ורבותי נהגו לברך ברכת המזון ולסלק השלחן.

ו. אנחנו מקפידים שלא לערות תבשיל רותח מכלי של פסח לכלי חמץ, דעגור שמערה מזה לזה מחבר בליעת החמץ לכלי של פסח. אלא

או בשתיית יין, ואחרי כן מזמרים כל הזמירות שנוהגים בסעודה שלישית, ולא יאכל הרבה.

יז. הכנת ליל הסדר בשבת וערב שבת: אסור להכין בשבת שום דבר לצורך הסדר, משום אסור הכנה. אלא יכין הכל מערב שבת כגון עשית החרסת, בדיקת העלים של המרור, פרוד המרור. וכל דבר שיש בו הכנה משבת ליום טוב אסור.

יח. יזהר שלא ישאיר המרור במים כל השבת שלא יהיה כבוש, כי בכבוש לא יצא.

יט. וגם בעגן הלבוש, לא יתלבש בשבת לכבוד החג. אלא מקדם בצהרים יתלבש, שגם יהיה

לכבוד שבת הלבוש. ואם לא, ימתין עד צאת שבת ואחרי כן יתלבש לכבוד החג.

כ. אם חושש שנדבקו פרוורים בבגדיו ממאכלי השבת, ודאי שמתר להחליף הבגדים לכבוד החג. כא. מתר לישן בשבת בכדי שיהיה לו כח להשאיר במוצאי שבת שזה ליל הסדר ער. אבל בתנאי שלא יגיד בפיו שהולך לישן כדי שיהיה ערני בליל הסדר.

כב. העושה ערובי חצרות בערב שבת, יעשהו בשנה זו בערב שבת ויעשהו במצוה (משום שהמצוה ראויה למאכל לקטן). ואם עשה הערוב בלחם, יאכל את הלחם בשבת.

הלכות והנהגות ליל הסדר:

ג. אבותינו ורבותינו הקדושים היו משתדלים בכל כוחם, שליל הסדר יהיה ערוך בכלים נאים ביותר, ברב עם הזרת מלך. וכמה שיכול יותר לפאר ולהדר את שלחן הסדר.

ד. כתב בשו"ע (שם, ס"ב) יסדר שלחנו יפה מכלים נאים כפי כוחו. ובפשטות הכונה שהכלים שצריך להן יהיו כלים נאים.

אכן במהרי"ל (בה ההגדה) כתב, שאפילו כלים הממושכנים בידו מן הגויים, מותר לשים על שלחן מיוחד לשמוח בראיתם. וכתב בחק יעקב (ס"ק ד) דמשמעות המהרי"ל שמתיר לשים על שלחן מיוחד לראותם, בלי שימוש. ומשמע לראותם בלי שימוש.

(והנה יש מקפידים שכלי או חפץ של גוי שניתן בהשאלה לא להשתמש בו, כי הכח של הסיטרא אחרא עליו. ובליל פסח מתירים, משום שבבילה הזה אין כח למזיקים)

ה. ובספר ויגד משה (סימן א) הובא בשם הגאון רבי הלל מקלמאי זצוק"ל, שנהג לעטר את השלחן הסדר עם כל חבוריו שהיו לו וגם בכתב יד, ואמר דוד המלך אומר: "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" והדברי תורה הם טובים מכל הכלים מזהב שבעולם.

עריכת השולחן:

א. זוכרים אנו את הימים האחרונים בחינו של מר זקני זצוק"ל, איך הקפיד בשארית כוחותיו על "זה אלי ואנוהו" שביאו לו מחו"ל בגדים חדשים לברך שהחינו, בזמן בדיקת חמץ ובזה לצאת ידי חובה. איך השלחן מבעוד יום מוכן הוא, בידיו הקדושות הקפיד לעמד על המלאכה שהכל יהיה דבר דבר על אפניו, כבני מלאכים ממש.

ובכל רגע היה מזהיר את בני ביתו, הקב"ה עם פמליה של מעלה יורדים בליל הסדר, תזהרו תעשו הכל באימה וביראה ובשלמות גדולה. והיה מדבר הרבה על תשובה מאהבה, שזה עבודת היום של ליל הסדר, לקבל עול מלכות שמים מאהבה, ואז השכר כפול ומכפל, שזדונות נעשות כזכויות, ורק מלך רחמן יכול לעשות כדבר הגדול הזה.

ב. מובא בשו"ע (ס' תעב ס"א) יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום כדי לאכול מיד כשתחשך. ובספר מאמר המנהגים למהר"י חאגיז הובא, דיש נוהגין להכין השלחן שעושין בו הסדר ג' ימים קודם חג הפסח, זכר לקרבן פסח שהיו מבקרין אותו שלושה ימים קודם הפסח.

ו. וְנִהְיֶה בְּבֵית אֲבוֹתֵי הַקְּדוּשִׁים, שְׁבִלִיל הַסֵּדֶר
לֹא לְסֵדֶר אֶת הַשְּׁלַחַן עַל יְדֵי פּוֹעֲלִים גּוֹיִים, אֲלָא
רַק עַל יְדֵי יְהוּדִים. וְכֵן מוּבָא בְּ"יִסוּד יוֹסֵף" (פֶּרֶק
פֶּה) שְׁחִלְיָה לְתַקֵּן הַסִּיבָה עַל יְדֵי שְׂפָחָה נוֹכְרִית,
כִּי אִם יִשְׂרָאֵלִית, וְעֵינַי בְּמַגֵּן אֲבָרָהֶם (סו"ס תסז).
וּמָה טוֹב מְאֹד עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵלִית הַטְּהוּרָה, וּמִכָּל
שָׁכֵן בְּתוֹלָה שְׁלֹא רָאִתָּה גְדוּת עֲדִין, פְּשִׁיטָא טוֹב
וְחָשׁוּב מְאֹד.

(וזוֹכְרִים אֲנִי בְּבֵית מוֹר זְקֵנֵי הַקְּדוּשׁ זְצוּק"ל, שְׁשׁוּלְחָן הַסֵּדֶר
הָיוּ מְסַדְרִים הַנְּכָדִים וְהַנְּכָדוֹת הַקְּטַנִּים) וּבְסִידוֹר הַ"חֲתָם
סוֹפֵר" הוּבָא, שֶׁהַ"חֲתָם סוֹפֵר" הָיָה מְסַדֵּר בְּעַצְמוֹ
אֶת הַשְּׁוֹלְחָן.

ז. נִהְיֶה אֲבוֹתֵינוּ וְרַבּוֹתֵינוּ לְהַנִּיחַ עַל הַשְּׁלַחַן שֶׁל
הַסֵּדֶר שׁוֹשְׁנִים. וְרַבֵּי חַיִּים פְּלֶאגִי בְּסִפְרוֹ "נֶפֶשׁ
הַחַיִּים" (אוֹת ש' עַרְךְ שׁוֹשְׁנָה) גָּתָן טַעַם שְׁנוּהֲגִים
לְהַנִּיחַ שׁוֹשְׁנָה בְּשְׁלַחַן בְּלִיל הַסֵּדֶר, עַל פִּי מָה
שְׁמוּבָא בְּמִדְרַשׁ עַל הַפְּסוּק: "כְּשׁוֹשְׁנָה בֵּין
הַחֹחִים", מָה שׁוֹשְׁנָה מִתְקַנֵּת לְשִׁבְתוֹת וַיְמִים
טוֹבִים, כִּי יִשְׂרָאֵל מִתְקַנֵּים לְגֵאלָה שֶׁל מַחֲר.
וְאִם כֵּן, פֶּסַח נֶאֱמַר וַיֵּאֵר לְהִיּוֹת מְרַבָּה בְּשִׁבְלֵו,
כִּי הוּא יוֹם טוֹב וּמוֹכֵן לְגֵאלָה.

ח. מוּבָא בְּרַבֵּינוּ הַ"בְּנֵי יִשְׁשֹׁכָר" (נִיסָן מֵאֲמֵר ה, אוֹת
כ"א) נִהְיֶה בְּתַפּוּצוֹת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת גַּר מְיֻחָד
לְסֵדֶר לֵיל פֶּסַח, וְקוֹרִין אוֹתוֹ גַּר מָה נִשְׁתַּנָּה, וְדָבָר
חָשׁוּב עִם סוּדוֹת גְּדוּלִים דְּבָר זֶה.

וְאֶפְשָׁר לְבָאָר עַל פִּי דְבָרֵי הַמְּקוּבָל הַגְּדוּל בְּעַל
"בְּרִית כְּהוֹנֵת עוֹלָם" עַל שְׁאֵלַת הַבֵּן שְׁשׁוּאֵל
בְּלִשׁוֹן מָה נִשְׁתַּנָּה הַלֵּילָה הַזֶּה וְכו', כִּי בְּכָל
הַלֵּילוֹת, בְּכָל הַשָּׁנָה. הִנֵּה לֵילָה הוּא בְּבַחֲיִנַת
נֹקְבָא שֵׁם ב"ן, וְהַיּוֹם חִיבוּר הַדּוּכָרָא שֵׁם מ"ה.
חִיבוּר מ"ה ב"ן נִקְרָא "זְמַן" בְּמִסְפְּרוֹ.

וְהִנֵּה הַלֵּילָה הַזֶּה נִאֲמַר בְּתוֹרָה בְּמִסְפְּרוֹ מ"ה ב"ן,
כִּי הַלֵּילָה הַזֶּה נִשְׁתַּנָּה מִכָּל הַלֵּילוֹת שְׁמִתְחַבֵּר
מ"ה עִם ב"ן. וְעַל כֵּן "הַבֵּן" שׁוּאֵל "מָה" נִשְׁתַּנָּה
הַלֵּילָה הַזֶּה, עַכ"ד ע"ש. עַל כֵּן אֲמָרוּ שֶׁהַלֵּילָה
הַזֶּה הוּא לֵילָה כְּיוֹם יְאִיר, וּמִעֲתָה תִּבִּין מִנִּהְיֶה
יִשְׂרָאֵל, מְכִינִים גַּר וְקוֹרִין אוֹתוֹ גַּר מָה נִשְׁתַּנָּה.

וּבְסִפְרֵי "יִלְקוּט אֲבָרָהֶם" (סִימָן תַּעֲב) כָּתוּב יוֹתֵר עַל
דֶּרֶךְ נִגְלָה, דְּכִיּוֹן דְּאֲמָרוּ שֶׁהַלֵּילָה הַזֶּה כְּיוֹם יְאִיר,
וְהוּא נִהְיֶה לֵילָה כְּיוֹמָא דְתַקּוּפַת תַּמּוּז, כְּדֹאִיתָא
בְּזוּהַר הַקְּדוּשׁ (ח"ב, דף לה ע"ב), עַל כֵּן כְּדֹאִי
לְרַמּוּז גַּם גְּדוּל זֶה, וּמְדַלִּיקִין גְּרוּת גְּדוּלִים וַיְפִים
וְקוֹרִין אוֹתָן מָה נִשְׁתַּנָּה, כִּי הַלֵּילָה הַזֶּה נִשְׁתַּנָּה
מִכָּל הַלֵּילוֹת.

וּמָה טוֹב כָּל בְּנֵי הַקְּהִילָה הַקְּדוּשָׁה יְדַלִּיקוּ עַל
שׁוּלְחָן הַסֵּדֶר גַּר מְיֻחָד, וַיִּיחָדוּ אוֹתוֹ מִפָּה וּלְהַבָּא
עַד בִּיאַת גּוֹאֵל צְדָק, יִקְרָא גַּר מָה נִשְׁתַּנָּה, וְהָאוֹר
הַגְּדוּל הַזֶּה יְאִיר עֲלֵינוּ כָּל הַיָּמִים.

סֵדֶר הַקְּעָרָה:

ט. הִנֵּה מוּבָא בְּגִמְרָא (פְּסָחִים קִיד) הַבִּיאוּ לְפָנָיו
(לְפָנַי בְּעַל הַבֵּית קוֹדֵם אֲמִירַת הַהֲגָדָה) מִצָּה וְחִזְרַת
וְחִרוּסַת וּשְׁנֵי תַבְשִׁילִין.

וְהַעֲנִין מָה שְׁמִבִּיאִין אוֹתָן הַדְּבָרִים עוֹד קוֹדֵם
אֲמִירַת הַהֲגָדָה, נִתְבָּאָר הֵיטֵב בְּשׁו"ע הֶרֶב (סִימָן
תַּעֲג, סְעִיף כ) הַמִּצָּה מְשׁוּם שְׁדַרְשׁוּ "לֶחֶם עוֹנֵי"
לֶחֶם שְׁעוֹנִין עֲלֵיו דְּבָרִים הֶרֶבָה, דְּהֵינּוּ אֲמִירַת
הַהֲגָדָה. וְעוֹד נִאֲמַר "וְהַגְּדַת לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר" לֹא אֲמַרְתִּי אֲלֵא בְּשַׁעָה שֵׁישׁ מִצָּה וּמְרוֹר
מוֹנַחִים לְפָנֶיךָ.

לְפִיכָךְ צָרִיךְ שִׁיְהֵא גַם הַמְרוֹר לְפָנָיו בְּשַׁעַת אֲמִירַת
הַהֲגָדָה. וְעוֹד שְׁצָרִיךְ לוֹמַר עֲלֵיו מְרוֹר זֶה וְכו'.

וְתִיקְנוּ שִׁיְהִי לְפָנָיו חִרוּסַת בְּשַׁעַת אֲמִירַת הַהֲגָדָה,
שֶׁחִרוּסַת הִיא זְכוֹר לְטִיט, לְכָךְ צָרִיךְ לְהִיּוֹת עַל
הַשְּׁלַחַן בְּשַׁעָה שְׁמִסְפְּרֵי שְׁעֵבּוּד מִצְרַיִם.

וְעַכְשָׁיו שֶׁחֲרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ תִּיקְנוּ חֲכָמִים
שִׁיְהִיו עַל הַשְּׁלַחַן בְּשַׁעַת אֲמִירַת הַהֲגָדָה ב' מִינֵי
תַבְשִׁילִין, א' זְכוֹר לְפֶסַח וְא' זְכוֹר לְחִגְיָנָה.

י. וְהִנֵּה מוּבָא בְּגִמְרָא הַבִּיאוּ לְפָנָיו וְכו', וְלֹא נִזְכָּר
כְּלוּם מִקְעָרָה. וְעֵינַי גַּם בְּרַמְבַּ"ם (הַלְכוֹת חֲמֵץ וּמִצָּה
פ"ה, ה"א) שְׁכָתוּב מְבִיאִין שׁוּלְחָן עֲרוּךְ וְעֲלֵיו מְרוֹר
וְכו'. אֲבָל בְּשָׂאָר הַרְאִשׁוֹנִים, וְכֵן בְּטוֹר וּבְשׁו"ע
(סִימָן תַּעֲג) כָּתוּבוּ שְׁמִבִּיאִין לְפָנָיו בְּעַל הַבֵּית קְעָרָה
שֵׁישׁ בָּהּ מִצָּה וְכו'.

ועין בספר "ויגד משה" (סימן ב, אות ד) שכתב דלפי הנראה המנהג נתהוו מהא דמבואר בגמרא שעוקרין את השלחן לפני מי שאומר ההגדה, והיינו שאחר שהביאו לפני מי שאומר הגדה השלחן שעליו אותן הדברים, שוב עוקרין אותו מלפניו כדי שיראו התינוקות וישאלו.

וכתבו הראשונים דדווקא להן שהיו אוכלים כל א' על שולחן קטן מיוחד לפניו, היו נוהגין לעקור השולחן. אבל שלנו שהם גדולים, נהגו לסלק הקערה דליהוי כעקירת השלחן.

ועל כן בזמן הש"ס שעקרו השולחן, לא הוצרכו להניח אותם הדברים בתוך הקערה, אבל אנו שיש לנו שולחנות גדולים, הוצרכו לתת המצה ויתר הדברים בתוך קערה, כדי שיוכלו לסלק ולהחזירו בנקל.

וכן נראה להדיא במהרי"ל (סדר ההגדה, אות י) שכתב דכל אלו המינים הג' מצות והתבשילים והירקות וחרוסת, כולן יהיו מונחין בקערה, לאפוקי מאותן אשר מונחין מקצתן על גבי השולחן חוץ לקערה שאיך תחשב אז עקירת הקערה במקום עקירת שלחן אם נשארו דברים שם ע"כ.

ולפי זה, מה שכתב ב"מגן אברהם" (סימן תעג, ס"ק כה) דעכשיו לא נהגו להסירם, משום דאין היכר לתינוקות בזה שיודעים שאלו הדברים לא ניתנו על השלחן לצורך אכילה. אם כן, אין צריך להניח אותן הדברים לתוך קערה.

אכן אף אם נאמר כן על דעת נגלה, אבל כבר גילה לנו רבנו האר"י הקדוש זצוק"ל סדר הקערה על דרך נסתת דמובא ב"באר היטב" (סימן תעג, סק"ח), וכתב שסידור הקערה הן כנגד ה' ספירות, והקערה בעצמה היא המלכות.

וכן מהרי"ל בהגדה שלו כתב בזה דהקערה רומזת על המדרגות הנקראות "כתר" וכו' עי"ש. אם כן, בודאי צריך לדקדק להניח כל אותן הדברים לתוך קערה דוקא.

ושוב מצאתי כן גם בהגה על ספר "סדר היום"

דיש לדקדק מאוד לסדר הכל על הקערה ולא על השולחן, כי הקערה משלימה לעשר ספירות. וכבר האריך רבנו ה"בן איש חי" בספרו "עוד יוסף חי" (פ' צו" אות י-ב).

יא. והנה לשון השו"ע מביאים לפני בעל הבית קערה שיש בה שלש מצות ומרור וחרוסת וכו', וכן הוא בטור. מבואר דהמצות מניחים בקערה אחת עם שאר המינים. וכן הוא להדיא במהרי"ל.

וכן כתב רבנו האר"י הקדוש זצוק"ל (פרי עץ חיים, פ"ו) דהקערה בעצמה שכוללת כולם היא המלכות, והיינו גם המצות כמבואר שם. וכן כתב בסדור "תפילה ישרה".

אבל במהרי"ל (סדר ההגדה, אות טז) הובא בשם רבו מהר"ש ששהיה נוהג להניח את הירקות ואת החרוסת בקערות מיוחדות, ולא הניחם בקערה שבה המצות, כדי שישארו לפניו בעוקר קערה שבה המצות, עי"ש.

ולקוצרים אמר ברוך, הנה מנהג אבותינו ורבנותינו כדעת רבנו האר"י הקדוש זצוק"ל שמניחים הכל בקערה.

יב. הנה כתב ב"חיי אדם" (כלל קל, הסדר בקערה) יניח בקערה ג' מצות ויכסה אותם במכסה כמו בשבת ויום טוב. אך מה שנוהגים לכרוך המצות ומניחים המטפחת בין מצה למצה ומנהג בורות הוא. וכן הובא ב"אורחות חיים" (סי' תעג, אות ו) בשם ספר "מאורי אור" דהמשימין סמרטוט בין כל אחד ואחד מ-ג' מצות יתר כנטול, ובלבול הדעת. וכדבריהם מבואר גם באגדת "מברך" שכתב רק לכסות.

אבל ב"תוספות חיים" (סק"ו) כתב על דברי ה"חיי אדם" דלא ניחא להו למרייהו לומר הכי על מנהגם של ישראל, דמנהג זה נזכר בסדור הרב יעקב קאפל, וכתב טעם על זה כי המצות של הקערה כל מצה ומצה היא מצוה בפני עצמה ורומזים לכונה מיוחדת, ולכן צריך להפסיק בין כל אחת ואחת. מה שאין כן בחלות של שבת,

כל החלות הם מצוה אחת ורומזים על פי הסוד לכונה אחת, ולכן די במפה אחת. וכן נהג הרב בעל התוספות יום טוב על המשניות, וכן נוהגים בכל תפוצות ישראל ע"כ.

וכן היה מנהגו של הגאון מהר"ם אש, וכן מובא שרבנו רבי יואל מסטמאר זצוק"ל היו מונחים המצות ב-ג' כיסין מחולקין, מכל מקום קודם ברכת המוציא הניח כל המצות לתוך כיס אחד. וכן נהגו אבותינו ורבותינו שהיו מבדילים בין כל מצה ומצה, שכל מצה מצוה בפני עצמה.

יג. הנה כתב בטור (סימן תעג) ב' תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, מאיזה מין שירצה. ונהגו בבשר ובביצה, ונהגו ליקח זרוע רמז "ובזרוע נטויה". ובטור (סימן תפו) מבואר ליקח זרוע של טלה. וכן כתב ה"בית יוסף" (סי' תעג, ועיין בכף החיים ס"ק ס').

וכן הזהיר על זה ב"יסוד ושורש העבודה" (חובת המועדות, פ"ד), ומכל מקום כתב דרוב נשים עושין צואר של עוף לזרוע. וכן כתב בפרי מגדים (סימן תעג, א"א סק"ז) שנהגו קצת מפרקת של עוף עם בשר שעליו, וכתב שאין ידוע לו טעם למה לוקחים דווקא מפרקת של עוף, דמה לי זה או שאר בשר.

ובספר "אוצר יד החיים" (אות תשי"ב) כתב סמך למנהג זה דכתב בספר האורה לרש"י שמה שאיתא בגמרא חרוסת זכר לתפוח, שהיו נתפחים מפרקתם של ישראל מהחומר שהיו סובלים על כתפיהם, ועל שם זה לוקחים מפרקת.

ובספר "חוקי חיים" (סימן תעג) כתב טעם אחר למנהג זה, על פי מה שכתב ב"ליקוטי תורה" (פרשת וישב, ובשער חג המצות) שיניקת פרעה היה מעורף, על כן צריך לעשות זכר לזה, עיין שם.

אמנם בהרבה מקומות נוטלין ירך של עוף או כנף של עוף, שדומה לזרוע של בהמה. ועיין ב"ויגד משה" (סימן ג, סק"ג) כתב בהגדה חיים לראש, פה עירנו ירוצו ולא יגעו להמציא זרוע

המיומן, ויש סמך לימין מהזוהר הקדוש בפסח הוא דרועא ימינא ע"כ.

ומנהג אבותינו הקדושים לעשות זרוע של טלה, ואם אין טלה כל זרוע אחר.

ובעינין הביצה המנחת בקערה נאכלת על ידי בכור המשפחה למחרת. ואם אין בכור, אבי המשפחה אוכל.

יד. האם כל המסובין יקחו קערה או רק בעל הבית? הנה איתא בגמרא (פסחים קטו) אמר רב שימי בר אשי, מצה לפני כל אחד ואחד, מדור לפני כל אחד ואחד, וחרוסת לפני כל אחד ואחד, וכו'. רב הונא אומר, כולנו נמי לפני מי שאומר הגדה.

ועיין ברשב"ם (ד"ה מצה לפני) דהאידנא שכולם אוכלין על שולחן אחד, לכולי עלמא אין צריך כי אם מי שעושה הסדר. וכן כתב הטור (סי' תעג) דאין צריך להביא קערה אלא לפני בעל הבית, וכן הוא דעת כל הפוסקים.

והנה לשון הגמרא, כולהו נמי לפני מי שאומר הגדה, ופירש הר"ן שדרך הנה שאחד אומר הגדה ואחרים שומעין. וזה לשון השו"ע הרב (סימן תעג, סעיף כד) אין צריך להביא אלא לפני מי שאומר ההגדה דהיינו לפני בעל הבית, אבל בני הבית שהן יוצאין בשמיעה מבעל הבית, אין צריך שיהיו דברים אלו לפניהם, עכ"ל.

והנה במקום שכל אחד קורא את ההגדה אחרי בעל הבית, טוב שלכל אחד שנשוי יקח קערה ויניח לפניו, אך במקום שטורח הדבר, לא ידחקו ודי ומספיק בבעל הבית שיש לו קערה לפניו.

טו. והנה במשנה משמע, שאין מביאין המצה ושאר המינים אלא אחר טיבול ראשון. אכן הטור ובשו"ע (סי' תעג, ס"ה-ס"ו) כתבו שמביאין הקערה קודם הטיבול, תיכף אחר קידוש.

והב"ח (סימן תפו, ס"ב) כתב ליישב גם לשון המשנה, כדי שלא יהיה סתירה לדברי הטור והשו"ע. ובאמת לפי מה שכתב בטור ובשו"ע,

דגם הכרפס יהיה מונח בקערה, ולדעת הרמ"א גם המי מלח, אז ממילא צריך להביא הקערה קודם הטיבול.

אבל ב"פרי מגדים" (סימן תפו, מש"ז ס"ק א) כתב דאנו נוהגין להביא הקערה וכל מה שצריך קודם הקידוש, וכך כתב אבודרהם (פסת, הסדר הראשון). ובמטה משה (סימן תרח) משמע שיש לסדר הקערה עוד קודם שילך לבית הכנסת, וכן משמע ב"עבודת הקודש" במורה באצבע (סימן רו).

וכך יקפידו לסדר הקערה לפני שהולכים לבית הכנסת, וידע האדם שסודות נשגבים טמונים בכל עגן הקערה.

עריכת הסדר:

טז. מנהג אבותינו ביזנו שבליל הסדר לובשים בגדי לבן ועומדים כמלאכים. דידוע דבכל ליל הסדר הקב"ה יורד עם פמליה שלו לכל בית ישראל, ומשתבח הקב"ה על שמהללים ומשבחים את הקב"ה. ולכן שלא נהיה שונים מן הצבור, ולא כחתן בבית האבל או כאבל בבית חתנים, לובשים בגדי לבן לכבוד האורחים ההדורים, שבאים לביתו של האדם בליל הסדר.

יז. בלבישת בגדים לבנים בליל הסדר, הנה מובא בפוסקים ובספרים הקדושים כמה סיבות מדוע ללבוש בגדים לבנים בפסח.

ואחד מן הטעמים, שזה דרך חרות. והט"ז (ס' תעב, ס"ק ג) כתב שהוא שלא תזוח דעתו עליו מפני השמחה על כן ילבש הבגד הלבן שמסמן בגדי מתים.

והמהר"ל (דברי נגידים) כתב שגוון לבן הוא גוון פשוט בלי שום הרכבה, וזה מורה שהגאולה היתה מצד עולם העליון הנבדל והפשוט בכח איתערותא דלעילא, ולא מצד שום עולם המורכב.

(ועוד מובא ב"אמרי פנחס" אות קפא, ובתורת משה לפסח מהדורא רביעאי ד"ה טעם למנה, ובניגוד משה סימן יב)

והנה בהגדה "דברי יואל" (אות טז) הובא, שאצל

רבנו הקדוש רבי יואל זצוק"ל לא לבשו כל המסובין לבן, אלא רק רבנו הקדוש זצוק"ל.

והנה נחזק ונתחזק בקהילתנו הקדושה, שכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים בבגדי לבן.

יח. הקדומים היו נוהגים סימנים, קדש ורחץ, כרפס, יחץ, מגיד, רחצה, מוציא מצה, מרור, כורה, שלחן עורה, צפון, ברוך, הלל, גרצה.

יט. הנה כתב ב"יסוד ושורש העבודה" (חובת המועדות, פ"ו) סימנא מילתא היא בהני חמשה עשר מילות של הסדר קדש ורחץ וכו', כי גרמזו בו סודות גדולים ונפלאים מאוד. והנה בעבודה זו יאמר גם סימניה בפה מלא, דהינו קודם הקידוש יאמר בפה מלא, קדש. וקודם הרחיצה הראשונה יאמר ורחץ, וכן כל הסדר.

וכן כתוב בסדור היעב"ץ ויש מקומות שנוהגים לומר כל הסימנים יחד לפני הסדר, לבד מה שאומרים שוב כל אחד במקומו.

וכך נהגו אבותי ורבותי להדגיש בכל סימן בקול, וכל המסובים חוזרים אחרי הסימן שאמר בעל הבית קדש בקול, ורחץ בקול וכו'.

כ. לחלק לילדים אגוזים בליל הסדר. הנה מובא בגמרא (פסחים, דף קט) תנו רבנן הפל חייבין בארבע כוסות הללו, אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות. אמר רב יהודה, וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין, אלא מחלקין להן קליות ואגוזין.

וכן נפסק בטור וש"ע (ס"ט תעב) דמצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים, כדי שידאו שינוי וישאלו. והנה רבים אין גזהרים בזה והוא פלא, דהרי עגין זה מבואר בש"ס ובשו"ע.

ויחזקו מחוזקים בקהילתנו הקדושה, להקפיד לחלק לילדים אגוזים. ואף שמכינים גם לילדים ארבע כוסות, שהיינו חושבים שדעת רבי יהודה לחלק אגוזים לילדים במקום ארבע כוסות, ודעת תנא קמא להכין להם ארבע כוסות ולא אגוזים. אך תבוא ברכה גם להכין ארבע כוסות וגם לחלק אגוזים, דמנהג קדום הוא, וודאי שסודות

תורה גנוזים בו.

כא. הסיבה, איך מסיבים בליל הסדר. מנהג אבותינו ורבותינו הקדושים, להסב בליל הסדר בצורה שמניח כריות תחת ידו השמאלית, ונשען עליהם לצד שמאל, מבלי שיניח ראשו על הכר.

והנה רמצינו בגמרא (ברכות דף מו: רש"י, ד"ה בזמן) שהיה מנהגם להסב על המטה ורגליהם על הארץ. וכן מצאנו בגמרא (שבת מג: רש"י ד"ה למיזגא) שכל הסבתן כף היתה, יושב קצת ונשען קצת על שמאלו.

וכן מנהג העולם להסב בדרך זו. וכן כתב ב"דרכי חיים ושלום" (אות תרד) אמנם בהגדה "חקל יצחק" כתב, הסיבותיו היו במלא קומתו על מיטתו. וב"ויגד משה" (סימן ח, אות ד) כתב דכן נהג הגה"ק בעל "עצי חיים" זצוק"ל, בכל הסיבה שבאכילת מצה, וכן היה מנהגו של מורנו הצדיק הגדול רבינו יואל מסטמיר זצוק"ל, כדמוכא ב"דברי יואל" על הגדה של פסח ע"כ.

כב. והנה הדברים שצריכים הסבה הן ארבע כוסות, שתי הכזיתים דאכילת מצה, כורך, ואפיקומן.

ובאכילת כרפס פליגי האחרונים אי צריך הסיבה. דהנה האבודרהם (פסח, הסדר הראשון) ובקיצור שו"ע (ס' קיט, ס"ג) כתבו דצריך הסיבה. ובספר "דרכי משה" החדש הובא שכן היה נוהג המהר"ם שיק.

אבל ב"שיבולי הלקט" (שיבולת ריח) ובמנהגים (סימן קיט, ס"ג) ו"מטה משה" (סי' תרכו) כתבו שאין צריך הסיבה. וכתב בליקוטי מהרי"ח (סדר הסימנים, כרפס) דכבר נהגו עלמא כהני תלתא סבי, לאכול הכרפס בלא הסיבה.

ולקוצרים אמר ברוך הנה לדעת רבנו ה"בן איש חי" (פ' צו, אות לב) ועוד מגדולי האחרונים הסיבה בכרפס רשות, אם רוצה מיסב, אם לא אינו מיסב.

כג. והנה ברמ"א (סימן תעב, סעיף ז) כתב שלכתחילה

יסב כל הסעודה. אמנם ב"פרי חדש" (ס"ז) כתב דליכא אלא מצוה מן המובחר דכן משמע לשון הרמב"ם. וכן כתב ב"חק יעקב" (ס"ק טז), וכן כתב מפורש ב"כל בו" (כלל כ), שבשאר אכילתו הסיבה רשות, ואם הסב הרי זה משובח.

קדש:

כד. נהגו אבותינו ורבותינו הקדושים זצוק"ל שבעל הבית וכן כל המסבים לא מוזגים את הכוס, אלא כל אחד ימזג לחברו שזה מנהג חרות וגדולה.

והנה כתב ב"דרכי משה" (סימן תפו, סק"א) בשם מהרי"ב דמי שעושה הסדר לא ימזוג בעצמו, אלא אחר ימזוג דרך חרות. וכן נפסק ברמ"א (סימן תעג, ס"א).

והנה ב"תוספות חיים" על ה"חיי אדם" (כלל קל, ס"ק יא בהג"ה) הובא דבהשלמת שערי תשובה הנדפס האריך שדווקא בזמנם שהיין היה חזק והיו צריכים למזוג במים וכו' אין זה כבוד לבעל הבית, אבל ביינות שלנו שאינם צריכים למזגם במים, בודאי עדיף שבעל הבית בעצמו ימזוג הכוס יין, ומצוה בו יותר מבשלוחו.

אבל מהפוסקים לא משמע כן, וכן המנהג לדקדק שלא למזוג בעצמו אפילו ביינות שלנו, ועיין ב"כף החיים" (סימן תעג, ס"ק לא). וכן נהגו אבותי ורבותי, שכל אחד מהמסובין מוזג הכוס יין לחברו.

כה. הנה כתב השו"ע (סי' תעב, סט"ז) תינוקות שהגיעו לחינוך, מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו. ועיין ב"חק יעקב" (ס"ק כז) דהיינו כשהוא בן חמש או שש.

אבל במהרי"ל (סדר ההגדה, ס"ט) כתב שסוגיא דתלמודא משמע ליתן גם לתינוקות שלא הגיעו לחינוך. וכן משמע בסדר היום, וכן כתב בפסח מעובין. ובמקור חיים כתב שמנהגם היה להכין ארבע כוסות אפילו לתינוקות בני יומן.

והנה כתב בעטרת זקנים (סק"ב) דבנו ובני ביתו

הקטנים סגי בכוס קטן שאינו מחזיק רביעית. וכתב במסגרת השולחן (סימן קיט, סעיף א) בשם ספר ארץ חמדה, דכונת העטרת זקנים, בקטן שלא הגיע לחינוך, דבהגיע לחינוך צריך כשיעור. וכתב דכן משמעות שאר הפוסקים, דקטן שהגיע לחינוך בעי שיעור.

וכן כתוב מפורש במהרי"ל (שם) וכן מבאר הריטב"א בראש מסכת סוכה (ד"ה א"ר יהודה) דקטן שמחנכים אותו למצות, יש לחנכו לעשות בהכשר גמור כגדול, דלמא אתי למסור לכשיגדל שלא לעשותו בפרטי ודקדוקי.

מכל מקום כתב המשנה ברורה (ס"ק מז) דיש לומר דאין צריך לשותות רק כמלוא לוגמו דידיה. אבל בערוך השולחן (ס"ק טו) הבין דברי העטרת זקנים כפשוטו דגם בקטן שהגיע לחינוך אין צריך שיעור, וסגי בכוס קטן. וכן כתב בשו"ת כונת הלב (סימן כח).

והנה דעת אבותינו ורבותינו הקדושים שהיו מיחדים לכל קטן אפילו שלא הגיע לחינוך ארבע כוסות עם השיעור כגדול. וכל המקפיד בדבר זה תבוא עליו ברכה.

כו. אבותינו ורבותינו נהגו לפתח הקדוש של ליל הסדר בפסוקים האלו, "ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה לה' שמרים לכל בני ישראל לזרתם".

כז. הנה נהגו בבית אבותינו הקדושים שכל המסבין מקדשים בלחש אחרי בעל הבית.

כח. נהגו אבותינו ורבותינו זצוק"ל לברך בורא פרי הגפן על הכוס הראשונה ופוטרים את השניה. וחוזרים ומברכים על הכוס השלישית שאחר ברכת המזון, ופוטרים את הרביעית.

וברכה אחרונה יברך רק על הכוס הרביעית, כיון שכוס ראשונה ושניה נפטרם בברכת המזון, ואחר כוס שלישית אינו מברך ברכה אחרונה.

דהנה דעת המחבר (סימן תעד, ס"א) שאין מברכים ברכה ראשונה כי אם על כוס ראשון ועל כוס

שלישי. אבל רבנו הרמ"א (שם) כתב דמנהג האשכנזים לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס, וכן המנהג ברוב תפוצות ישראל.

ובענין ברכה אחרונה, שווים דעת המחבר עם הרמ"א, שאין מברכין רק אחר כוס האחרון בלבד.

אבל בנימוקי או"ח (סי' תעד, ס"ק א) הובא שהגאון הקדוש מקומרנא זצוק"ל בעל ההיכל ברכה היה דרכו לברך על הגפן מיד אחרי קידוש. וטעמו היה כיון שמאריכים בהגדה בדברי תורה והסיפור יציאת מצרים יותר משעה וחומש, דהוא שיעור עיכול לדעת רש"י.

וגם לחולקים על רש"י שהשיעור עיכול הוא ו' שעות, מכל מקום באכילה מועטת גם הם יודו לרש"י שהשיעור שעה וחומש, ועל כן לא מהני הברכה האחרונה בסוף הסדר על כוס ראשון. אמנם בנימוקי "אורח חיים" שם יישוב מנהגנו, ועיין ב"אשל אברהם".

והנה מנהג אבותינו ורבותינו שמברכים על כוס ראשון וכוס שלישי כדעת המחבר, וברכה אחרונה בסוף כוס רביעית.

כט. הנה דעת המהרש"ל (בתשובה סימן פח, הובא בחק יעקב סי' תעג, ס"ק לד) דרק כוס ראשון וכוס שלישי צריך שטיפה והדחה. וכן הובא ב"דרכי משה" (סימן תפו, סק"ב) בשם מהרי"ב.

אבל בשם ה"תרומת הדשן" הביא שנהגו לשטוף בין כוס לכוס. וכן כתב ב"תוספות חיים" על "חיי אדם" (פלל קל, ס"ק לד) דטוב שיהיה לו כלי מלא מים סמוך לשלחן, כדי לשטוף ולהדיח הכוסות בין כוס לכוס.

ורחמי:

ל. הנה כתב השו"ע (סי' תעג, ס"ו) נוטל ידיו לצרף טבול ראשון, ולא יברך על הנטילה. והטעם מבאר בטור משום דפליגי הראשונים אם האדנא צריך נטילה לדבר שטבולו במשקה, על כן מספק אין מברכין.

כרפס:

לב. מנהג אבותינו ורבותינו שכל אחד מן המסבים על שלחן הסדר מברך לעצמו "בורא פרי האדמה" על הכרפס, ואין סומכים על ברכתו של בעל הבית, ואין מה לחוש לזה משום ברכה שאינה צריכה.

לג. אין נוהגים לטבל הכרפס בחמץ או בחרסת, אלא במי מלח בלבד.

לד. והנה רבנו ה"בן איש חי" (פרשת צו, אות לב) כתב שלא יאכל כל הכרפס שיש בקערה, אלא ישאר בקערה מהכרפס עד אחר המוציא, דצריך שיהיה סוד הקערה שלם עד לאחר אכילת מצה ומרור.

וכן כתב ב"כף החיים" (אות נב) וב"דרכי חיים ושלום" (אות תקפו) כתב דהקערה עם המינים נשארת על השולחן עד אחר הסדר.

וב"ויגד משה" (סימן י"ז, אות כב) הובא שכן הוא מנהג בעאלז וסקווירא, וכן נהגו אבותי ורבותי להשאיר מהקערה על השלחן.

יחז:

לה. קדם קריאת ההגדה נוטל המצה האמצעית ובוצע אותה לשתיים. חציה האחד שומרה לאפיקומן ונותנה תחת המפה, וחציה השני ישים בין שתי השלמות. ויש שנוהגים להקפיד לבצע המצה באפן שישני החלקים יוצרים את האות "ה".

והנה הענין מה שבוצעים במצה משום שצריך לקיים מצות אכילת מצה בלחם עני, ודרכו של עני בפרוסה. ובוצעים המצה דוקא קדם מגיד כדי שיאמר עליה הא לחמא עניא. וכתב הפרי מגדים (סי' תעג, א"א, סק"כ) דיבצענה דוקא ביד ולא בסכין כדרך שהעני עושה.

ומה שאין מביאים לכתחלה מצה פרוסה, כבר עמד בזה המהרש"ל (תשובה סימן פח) וזה לשונו יקח האמצעי שלמה, ואף שהוא לפרוסה עומדת ויש לחם משנה זולתו, מכל מקום להדור מצוה

וכתב בט"ז (סק"ו) דמכאן יש תוכחה מגלה לאותן שאין נוהגים בכל השנה לטל קדם שיאכל דבר שטבולו במשקה, דמה נשתנה הלילה הזה מכל הימים שבשנה. ואם בא לטהר עצמו בלילה זה, הוה ליה להזהר על כל פנים בעשרת ימי תשובה שנוהגים לאכל פת של ישראל דוקא, אלא ודאי שאין כאן אלא חסרון זהירות, ואין מדקדקים להשוות מדותיהם עכ"ל.

אבל ב"חק יעקב" (ס"ק כח) מישב מנהג העולם, דמה שנוהגים לטל בליל זה אינו משום דבר שטבולו במשקה, דבזה סומכים העולם על הראשונים שסוברים שהיום אין צריך לטבל על דבר שטבולו במשקה (ובפרט שאוכלים פחות מפזית, עין בבאור הלכה ד"ה פחות מפזית). אלא זה שנוטלים הוא כאחד מהשנויים שמשנים בליל הסדר בכדי שהתינוקות ישאלו.

ונפקא מנה בין שני הטעמים, דלטעם הראשון שהנטילה משום דבר שטבולו במשקה אם כן כל המסבים צריכים נטילה. וכך כתב במהר"ל (סדר ההגדה ס"ח), וכן כתב בסדר היום, ובמסגרת השלחן (סימן קיט, סעיף ג).

אבל לטעם ה"חק יעקב" דאינו אלא לשם שנוי, סגי במה שבעל הבית נוטל את ידיו. וכן הובא במהר"ל בשם מהר"ש, וכן כתב במקור חיים בשם הגאון הקדוש בעל הקדושת יום טוב שאמר בשם רבנו הדברי חיים זצוק"ל דנטילת ידים לטבילת הכרפס אין צריך רק גדול המסבים, והוא מוציא את כלם גם בכונות.

ומנהג אבותינו ורבותינו כדעת הפוסקים שכל המסבים נוטלים את ידיהם. והארכנו בזה במקום אחר, וכך יקפידו בקהלתנו הקדושה.

לא. אף לאותם אנשים שלא מקפידים בכל ימות השנה לטל ידים קדם אכילה של דבר שטבולו במשקה, מכל מקום בליל הסדר נוטלים הידים לאכילת הכרפס, כיון שהוא חלק מהשנויים שעושים בלילה זה, כדי שישאלו התינוקות.

תהא שלמה וישברנה עכ"ל.

וגם יש לומר הטעם על פי מה שהובא ב"בית יוסף" (סי' תעג) בשם הכל בו, טעם נוסף על יחץ כדי שיראו התינוקות וישאלו מפני מה אנו ממתינים המצה ועדין לא אכלנו.

והטעם שבוצעין דוקא מצה אמצעית, והרי אין מעבירין על המצות, כתב בב"ח (סי' תעג) דאדרבה המצה הראשונה שהיא לברך ברכת המוציא היא הראשונה, אבל לבצע המצה לשנים לעשותה פרוסה, אין בזה מצוה כל כך. נמצא אם יבצע על המצה הראשונה, אז יצטרך אחרי כן לעבר על המצות ולברך ברכת המוציא על השנייה.

לו. חלק האפיקומן. הנה כתבו הראשונים דחצי השני של המצה האמצעית יניחו לאפיקומן. ובשלחן ערוך הרב (סעיף לה) משמע שהטעם הוא דכיון דאעבד בה חדא מצוה, יתעבד בה מצוה אחריתא.

אבל טעם זה עדין אינו מספיק, דהנה יכולין לקח לאפיקומן מהמצה הראשונה או השלישית. אמנם הטעם התבאר היטב ב"כ"לבו" ובב"ח (שם) שכתבו שיתן חציה לאחד מן המסבין לשמרה לאפיקומן, שמא יאכלו הכל בתוך הסעודה, ולא יהיה לו עוד מצה משמרת באחרונה.

נראה מזה שלעולם היה אפשר לקח לאפיקומן גם ממצות אחרות, אלא שחשו שמא יאכלו הכל בתוך הסעודה, על כן תקנו להצניע מהמצה ששוברין אותה עוד קדם הסעודה, והיא המצה האמצעית כנ"ל.

והבאור הגר"א (ס"ו) כתב הטעם כדי שישתי האכילות שאוכל לשם מצה יהא בפרוסה. ולדבריו גם בלא החשש דשכחה, יש קפידא לקח דוקא ממצה האמצעית.

לז. והנה כתב במהרי"ל (שם) דחלק הגדול שיעלה בבציעת המצה בידו יניח לאפיקומן. וכתב בט"ז (סק"ט) הטעם לפי שאותו החצי של אפיקומן הוא עקר המצה שיאכל באחרונה.

והנה דעת רבנו האר"י זצוק"ל (פע"ח שער כא, פ"ג) דיחלקנה לאמצעית צורת ד'-ו'. וציוור של ו' יניח לאפיקומן וצורת ד' יניח בין המצות.

ובהגדת ערב פסח (בענין יחץ, אות ג) הבין שהבציעה צריך שתהיה בפועל חלק אחד כצורת ו' וחלק אחר בצורת ד' עם צרוף הכונה. אמנם בכף החיים (ס"ק קיח) כתב דאין צריך לעשות צורת ד' ו' ממש, אלא רק בכונה לבד. וכן הוא להדיא בברכי יוסף (סימן שמ אות ד, וסימן תס אות ג).

לח. והנה כתב במגן אברהם (סימן תעג, ס"ק כב) ויש שנותנים אותה על כתפיהן זכר ליציאת מצרים. ובאמת מנהג זה כתב המהרש"ל בתשובות (סימן פח) אצל אכילת האפיקומן, וזה לשונו אחר האכילה יוציא מטמון, דהינו האפיקומן כמו שהוא כרוך במפה, וישלשל לאחוריו, וילך בביתו ארבע אמות ויאמר כך היו אבותינו הולכין משארתם צרורות בשמלתם, עכ"ל.

וכך נהגו ברוב הקהלות במרוקו כדברי המהרש"ל. ובכף החיים (ס"ק קכג) כתב דמנהגנו לכרך אותו במפה ולקשרו בכתף התינוק, ואחר כך אומרים "הא לחמא עניא" וכו'. ואחר כך הולך התינוק ודופק על הדלת. ואומרים לו מי אתה, ואומר ישראל. ומאין באת, ואומר ממצרים. ולאין אתה הולך, ואומר לירושלים עי"ש.

לט. והנה בטור (שם) כתב שיתן האפיקומן תחת המפה זכר למשארותם צרורות בשמלתם, ויתן לאחד מן המסבין לשומרה.

אבל במהרי"ל (שם) כתב דיניח האפיקומן לפניו על גבי השלחן תחת המפה, וכך יהיה מנח לפניו עד שמגיעין לאכילת האפיקומן, שלא ישכחנו לאכלו בגמר הסעודה.

ובמהרש"ל (בתשובות שם) כתב שראוי לכורכו במטפחת ולהניחו בין הכר והכסת. הובא בבאר היטב (יט), וכן כתב במטה משה (אות תרכז), וביוסף אמץ (אות תשג), וכן מובא בסדור היעב"ץ. והוסיף דיהא קצה המפה הכרוכה עליו

יוצא וגלויה לפניו, למען יזכר שלא ישכח לאכל האפיקומן בגמר הסעודה.

ובשו"ת גנזי יוסף (סימן צד, אות ב) הובא דרבים נוהגין להטמין האפיקומן בטלית של ציצית, וכתב שם טעם לשבח מנהג זה.

מ. להשתדל לבטל המנהג שילדים גונבים את האפיקומן, אבל יתנו משמעות גדולה וחשובה למצות האפיקומן. וכל הסחר-מכר בגנבת האפיקומן בקהלתנו הקדושה מוטב שלא יהיה ידינו וחלקנו בזה.

מא. הנה בארחות חיים (אות י"ט) הביא מספר "מאורי אור" שכתב דמה שגונבים האפיקומן מתחת הכסא, הוא בדוי והבל, ובגויים נשמע שיהודים לומדים ילדיהם לגנב זכר ליציאת מצרים.

ומובא שהרבה מן הצדיקים לא היה נוח להם המנהג זה של גנבת האפיקומן. ובספר דרכי חיים וש"לום (אות תקז) מובא שהקפידו שהאפיקומן לא יצא מחוץ לשלחן, בין האנשים או בין הכרים והכסתות.

והנה ענין גנבת האפיקומן הובא ב"חק יעקב" (ריש סימן תעב). וכן בבאר היטב (סימן תעג ס"ק יט), וכתב דפשוט המנהג מהא דאמרו (פסחים דף קט) חוטפים מצות בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו. ופרש הרמב"ם (פ"ז, הל' חמץ ומצה, ה"ג) שחוטפין מצה זה מיד זה.

וכן הובא מנהג זה בנהג כצאן יוסף בליל ראשון של פסח (אות ד), וזה לשונו: אין לבטל המנהג שנערים גונבים האפיקומן כדי לקח איזה חפץ מאביהם שיחזירו להם האפיקומן, כי מתוך כך הנערים ינערו משנתם, ויספרו ביציאת מצרים. וכן כתב היעב"ץ בהגהותיו לסדור שערי שמים (ח"ב, דף כד).

והנה בספר ברכת הפסח (סימן י"ג, בפתחא זוטא, סק"ד) העתיק מה שהביאו בהקדמת מכתב סופר, ששאל את זקנו טעם על מנהג לגנב האפיקומן,

ולא השיב לו מאמה. רק אחר הסדר השיב לו כי לכאורה בלילה זה עושים כל הדברים זכר לנסים שהיו שם.

ולכאורה פלא, למה לא נעשה זכר לנס הגדול שהיה, שביליל יציאת בני ישראל ממצרים לא חרץ כלב לשונו, כאשר העידה התורה "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו", ולמה יגרע נס זה.

אולם כבר אמרו חז"ל (מסכת פסחים דף קיג) לא תדור במתא דלא נבח כלבא, ופרש רש"י (שם) משום שהוא נטירותא מאויבים ומגנבים. ועתה תבין, גנבת אפיקומן הוא הזכר לנס, שלא יחרץ כלב לשונו. דמכיון שלא נבחא כלבא באותו לילה פרצי גנבי, על כן עושים זכר לזה.

והנה ולקוצרים אמר ברוך, יעשה מעשה קטן בחדר שבו עושים את הסעודה של ליל הסדר, וכך לצאת כנגד כל הספקות, והברכה תשפן בכל מעשה ידינו.

מב. אבותינו הקדושים כאשר בצעו את המצה היו אומרים כל המסבים יחד: "ככה קרע השם את הים לשנים עשר דרכים, כאשר יצאו אבותינו ממצרים על ידי אדונינו ונביאנו משה בן עמרם עליו השלום והברכה, בעת גאלם והצילם מעבודה קשה ומרה, כך יצילנו מגלות זו, ויביאנו לירושלים היקרה לנו למען שמו הגדול".

מגיד:

מג. הנה מובא בהגדה אמרי קודש (פסקא הא לחמא עניא) בשם הרב הקדוש מהר"ש מבאעלז צוק"ל, איתא בגמרא (פסחים קטו) למה נקרא שמה לחם עני, שעונין עליו דברים הרבה. ולמה לשון עונין, ולא אומרים, דהלשון עונין הוא מלשון וענו ואמרו, שהוא לשון הרמת קול, שההגדה צריכה להיות בקול רם ע"כ.

וכן מובא במהרש"ל בתשובות (הובא בבאר היטב ס"ק כ"א) דיתחיל "הא לחמא" בקול רם. וכתב ב"יפה ללב" (אות י) דהינו שיאמר ההגדה כלה בקול רם, אפלו אם הוא יחידי. והוא ע"ש דכתיב

"וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ, וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם". וְכָתִיב "וְאֵת זַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי וְגו', וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא אֵלַי" וְגו' ע"ש.

וְהִנֵּה בְּ"לְקוּטֵי מוֹהֲרֵן" (כ, אוֹת י) בְּאֵר שְׂאוּמְרִים הִתְגַּדָּה בְּקוֹל רֹם כִּי הִגְאֵלָה הִיתָה עַל יְדֵי קוֹל, בְּבַחֲיִנַת "וַיִּשְׁמַע הַשֵּׁם אֶת קוֹלָנוּ". וּבְמִנְהֵגֵי רַבְּנוּ הַחֲתָם סוֹפֵר פָּרַשׁ (הִגָּה ס"ק י"ג) הוֹבָא שֶׁהַחֲתָם סוֹפֵר הִגָּם שֶׁהָיָה דְרָכּוֹ בְּקֹדֶשׁ בְּפִרְט לְעַת זְקֻנוּתוֹ לֹאמַר הַכֹּל בְּחֻשָּׁאֵי וּבַהֲתַלְהֻבוֹת פְּנִימִית, אֲבָל בְּשֵׁנֵי לֵילֵי הַסֵּדֵר הָיָה קוֹרָא אֶת הַהֲגָדָה בְּקוֹל חוֹצֵב לְהַבּוֹת אֵשׁ, עַד שֶׁהָיָה קוֹלוֹ נִשְׁמַע לְמֵרְחוֹק בְּקִרְיַת חֲצוֹת.

מִד. וְהִנֵּה מוֹבָא בְּרַבְּנוּ הַרְמָ"א (ס"ה תַּעַג, ס"ו) וַיֹּאמֶר בְּלִשׁוֹן שְׂמִינִינִים הַנְּשִׁים וְהַקְּטָנִים, אוֹ יִפְרֹשׁ לָהֶם הַעֲגִין. וְכֵן עָשָׂה ר"י מְלַנְדְּרֵי תַקֵּן הַגָּדָה בְּלִשׁוֹן לַעֲזָ כַּדֵּי שְׂיַבִּינוּ הַנְּשִׁים וְהַקְּטָנִים. וְכֵן יַעֲצֹר בְּכָל מְקוֹם וַיִּסְבִּיר וַיִּפְרֹשׁ שְׂיַבִּינוּ, וַיִּשְׂרִישׁ אֶת הַגְּסִים בְּבִנְיַתוֹ.

וְהַעֲרוֹךְ הַשְּׁלַחַן (ס"ק כ) כָּתֵב דְּעַכְשָׁנוּ שֶׁנִּתְרַבּוּ הַדְּפוּסִים וְנִדְפְּס הַהֲגָדָה בְּלִשׁוֹן לַעֲזָ, וְכָל הַנְּשִׁים וְהַתִּינוּקוֹת שְׁלָנוּ קוֹרְאִים מַעֲצָמוֹן, לֹא נִהְיָ לְבָאֵר לָהֶן כִּי הֵן יוֹדְעוֹת בְּעַצְמָן לְקוֹרָא וְלִהְבִּין יְצִיאַת מִצְרַיִם ע"כ.

וְהִנֵּה גַם אִם מְבִינִים סְפוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם, יִפְרֹשׁ וַיִּבְאֵר חֲדוּשִׁים וּמְדַרְשִׁים וְאֲגֻדוֹת, וְכַח הָאֲמוּנָה וְשַׁעֲרֵי יְשׁוּעָה טְמוּנִים בְּלִיל הַסֵּדֵר.

מֵה. קִדְּם אֲמִירַת "הָא לְחֵמָא עֲנִיא" אֲבוּתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים הָיוּ אוֹמְרִים בְּגוּוֹן וּבְשִׁמְחָה כְּלָם יַחַד: "בְּבַהֲלוֹ יִצְאָנוּ מִמִּצְרַיִם הָא לְחֵמָא עֲנִיא בְּנֵי חוֹרִין".

וְכֵן אֲבִי הַמְשַׁפְּחָה הָיָה מְרִים אֶת הַקְּעֵרָה וּבְרַקַּע שׁוֹר "בְּבַהֲלוֹ" וְכָל הַמְּסַבִּים הָיוּ שׂוֹרִים בְּדַבְּקוֹת אֲתוֹ, וְהָיָה מְסַבֵּב עַל רֹאשׁ כָּל אֶחָד וְאֶחָד שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים עַל רֹאשׁוֹ. וְאִם יֵשׁ אִישָׁה מַעֲבֵרַת, מְסַבֵּב שֵׁשׁ פְּעָמִים עַל רֹאשָׁה.

מֵו. הָא לְחֵמָא עֲנִיא. הִנֵּה מוֹבָא בְּשׁו"ע (ס"ה תַּעַג,

ס"ו) יִגְבִּיָה הַקְּעֵרָה שְׂיֵשׁ בָּהּ הַמְּצוֹת וַיֹּאמֶר "הָא לְחֵמָא עֲנִיא" עַד "מָה נִשְׁתַּנָּה". וְהַטַּעַם כְּתוּב בְּלְבוּשׁ (שֵׁם) שֶׁהוּא מְשׁוּם הַמְּצָה שְׂאוּמֵר עֲלֶיהָ הָא לְחֵמָא עֲנִיא, וְכֵן מְשַׁמַּע בְּב"ח.

אֲבָל הַמְּהַרְש"ל (שֵׁם) כָּתֵב שֶׁהִגְבַּהֲתָה הִיא שְׂמִיחָה בְּעֵלְמָא. וּבְקַצּוֹר הַשְּׁל"ה כָּתֵב שֶׁהוּא לְהוֹדוֹת שֶׁהֵינּוּ שְׂפִלִים בְּמִצְרַיִם עַד מְאוּד, וְהִגְבִּיָה הַקַּב"ה אוֹתָנוּ עַד לְמַעְלָה.

וְהַנְּפָקָא מִנָּה בֵּין הַטַּעְמִים, דְּלְטַעַם הַלְבוּשׁ וְהַב"ח אֵין צְרִיךְ לְהִגְבִּיָה כָּל הַקְּעֵרָה דְּסִגֵּי הַמְּצוֹת לְחוּדֵיהוּ. וְכֵן הוֹבָא בְּכַף הַחַיִּים (אוֹת קְכוּ) בְּשֵׁם מְהַר"ש, וּבְשֵׁם רַבְּנוּ הָאֵר"י הַקְּדוֹשׁ זְצוּק"ל בְּשַׁעַר הַכּוֹנֵנוֹת. וְכֵן כָּתֵב רַבְּנוּ ה"בֵּן אִישׁ חִי" (פְּרִשְׁתָּ צוֹ אוֹת לֵג). וְעַיִן גַּם בְּעֵרוֹךְ הַשְּׁלַחַן דְּכָתֵב שְׂיַגְבִּיָה הַקְּעֵרָה שְׂיֵשׁ בָּהּ הַמְּצוֹת אוֹ הַמְּצוֹת לְבַדָּן.

אֲבָל לְטַעַם הַמְּהַרְש"ל וְהַקַּצּוֹר הַשְּׁל"ה אֵין לְהִגְבִּיָה הַקְּעֵרָה מְשׁוּם הַמְּצוֹת לְחוּדֵיהוּ, עַל כֵּן יֵשׁ לְהִגְבִּיָה הַקְּעֵרָה עִם כָּל מָה שְׁעֲלֶיהָ, כְּמוֹ שְׂכָתֵב בְּטוֹר וְשׁו"ע.

וּבַחֲקַ יַעֲקֹב (ס"ק לֵא) הוֹבָא בְּשֵׁם פְּסַח מְעַבִּין דְּהִנְכוּן לְהִגְבִּיָה הַקְּעֵרָה בִּידּוֹ אַחַת, וְהַמְּצָה בִּידּוֹ הָאַחֲרַת. אֲבָל עַיִן בְּלְקוּטֵי מְהַר"ה דְּהַמְּנַהֵג בְּמִדְיַנְתָּנוּ כְּמוֹ שְׂכָתֵב בְּשׁו"ע.

וְהִנֵּה בְּמַעֲשֵׂה רַב (מִנְהֵי הַגְּר"א, סִימָן קֶצֶא בְּהַגְּהוֹת תְּפָאֲרַת צְבִי) כָּתֵב שֶׁהוּא מְנַהֵג שְׂטוּת. אֲמָנָם בְּאֲמַת מְנַהֵג זֶה יְסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ, דְּמְנַהֵג זֶה הוֹבָא בְּיוֹסֵף אֲמִין (אוֹת תְּשֻׁנָּא), בְּחַיֵּי אָדָם (כָּלֵל קַל), בְּסִדּוֹר הַיַּעֲבִ"ץ, בְּאוֹצֵר יַד הַחַיִּים (אוֹת תַּתְּנַב), וּבְמִנְהֵגֵי לֵב שְׂמַח.

מְכָל מְקוֹם, כָּתֵב בְּחַיֵּי אָדָם וְכֵן כָּתֵב בְּסִדּוֹר הַיַּעֲבִ"ץ דְּאֲשֵׁתוֹ לֹא תִגְבִּיָה הַקְּעֵרָה, שְׁלַפְּעָמִים אֲשֵׁתוֹ נָדָה וְכוּ. וּבְמִנְהֵגֵי "לֵב שְׂמַח" כָּתֵב שׁוֹר בְּנֵיו וּנְכַדָּיו הַזְּכָרִים יִסִּיעוּ עִמּוֹ.

מִז. וְכֵן נִהְיָ לְפִתַּח הַדְּלֵת כְּשְׂאוּמְרִים כָּל דְּכַפִּין, דָּאֵם הַפִּתַּח סְגוּר אֵיךְ יְבוֹאוּ. הוֹבָא דְּבְרִיו בְּחֵק יַעֲקֹב (ס"ק לֵג), וְכָתֵב ע"ז שֶׁהוּא בְּ"ן כָּתֵב דְּהָאֵי כָּל

דכפין, קאי על בני ביתו ולא אאחרים שיבאו. מח. והנה יש מקומות שנהגו לומר הא לחמא עניא בעמידה, משום ש"הא" זה לכבוד השכינה כדמובא בשער הכונות (דף פג). ועין במגן אברהם (ס"ק כד) דיש אומרים כהא לחמא.

מט. והנה מנהג העולם לומר הא לחמא בקמץ תחת ה-ה, אבל בכף החיים (אות קכט) הובא בשם המקבלים לומר הא לחמא בצירי תחת ההא, וכן כתוב במנהגי קול אריה.

ג. עקירת הקערה. הנה הובא בשו"ע (ס' תעד, ס"ו) דאחר הא לחמא עניא, יצוה להסיר הקערה מעל השלחן, כדי שיראו התינוקות וישאלו, והוא מדינא דגמרא.

אמנם כתב ב"מגן אברהם" (ס"ק כה) דעכשיו לא נהגו להסיר משום דאין היכר לתינוקות בזה, דיודעים שאלו הדברים לא ניתנו על השלחן לצורך אכילה, אבל ה"אליה רבה" (ס"ק ל) חולק על זה.

נא. אבותי הקדושים כשהגיעו לדם ואש ותימרות עשן היה אבי המשפחה שופך יין לתוך קערה שלוש פעמים, ובכל פעם שהוא שופך מעט יין, עקרת הבית שופכת גם מעט מים לתוכה. וכן הדרך בשעת אמירת עשרת המכות, ובשעה שאומר "דצ"ך עד"ש באח"ב", סך הכל ט"ז שפיכות. ואחרי שסימו, שופכים את שאר היין והמים שנותרו בכוס לתוך הקערה. ואבותינו היו מקפידים להזהר מהיין והמים והקערה, והיו גזהרים משום אדם לא ידרך על המים האלו. והיו שופכים את המים והיין, ואת הקערה פוסלים למאכל ולא משתמשים בה יותר לכלום.

גב. הינה כתב במהרי"ל (שם) נוהגין לזרק מעט מן הכוס באצבעו כשמגיע לדם ואש ותימרות עשן. וכן כשמזכירין בכלל דהינו דצ"ך עד"ש באח"ב סך הכל י' פעמים.

וכתב בדרכי משה (ס' תעג, ס' יח) שהוא כנגד

חרבו של הקב"ה שנקרא יוה"ך (יו הר), והוא מלאך הממנה על הנקמה.

והינה הטעם שנוהגים לזרק באצבע, כתב בדרכי משה (שם) שהוא על שם "אצבע אלקים היא". ובפשטות כונתו אצבע הסמוך לגודל שהוא נקרא אצבע סתם, וכן כתב ב"חק יעקב" (ס' לז). אבל במגן אברהם (ס"ק כח) כתב דלפי מה שכתב בילקוט פרשת וארא, שבקמיצה הכה הקב"ה למצרים. אם כן, יש לזרק בקמיצה (שהיא אצל הקטנה). ובהגהות מנהגים כתב דיש לזרק בזרת קטנה.

ובדברי רבנו האר"י הקדוש זצוק"ל (פע"ח שם, פ"ז) כתב לזרק על ידי כוס בעצמו, ולא על ידי שום אצבע. וכן הובא בשו"ע הרב (ס' נא), וכן כתב במעשה רב בשם הגר"א.

וכן נהגו אבותי לבית פינטו ולבית אבוחצירא בשתי כוסות של יין ושל מים. וכן בכף החיים (אות קסה) הביא דיש נוהגין להביא כוס אחר לשפיכה, כדי שאותו הכוס שמזג קדם אמירת מה נשתנה יאמר עליו כל הספור יציאת מצרים. ג. והנה יקפידו אחרי כן להזהר במים והיין האלו, שלא יעבר אדם עליהם. ובהגדה "חיים לראש" כתב דטפת יין הללו צריך לשפכם אחר כך במקום שלא ידרך בו אדם, כמו גטילת ידים שחרית ומים אחרונים. וכן כתב בספר שבח פסח. וכן משמע במשנת חסידים (אות טז) שכתב דישפכו טפות הללו לתוך כלי שבור. מכל מקום הכוס יין הנשאר מהשפיכה כתב מפרש במשנת חסידים דאין לזרקו, אלא אדרבא יוסף עליו יין אחר.

אך אנו לא נהגנו כך, ועל כוס יין או כוס שאמרנו את המכות לא שותים בו.

גד. בזמנים שהיו הגויים גוזרים גזרות קשות על עם ישראל, מספר על אבותינו ששלחו שליח עם הדם והמים האלו, שישפך אותם בכניסה של הבית של עוכרי ישראל.

נה. הנה בטור ובשו"ע (ס' תעג, ס"ז) ובכל הפוסקים כתבו שכשיגיע ל"מצה זו", צריך להגביה להראותה למסבין שתתחבב המצה עליהם. והיו קדושי עליון שהיו מנשקים למצה. וכן כשיגיע ל"מרור זה".

אך הרבה מהפוסקים לא נהגו להגביה את המצה והמרור, רק גוגעים בהם. ומנהג אבותי ורבותי להגביה את המצה והמרור.

נו. והנה מובא בטור ובשו"ע (שם) נוהגין באשכנז כשמגיעין עד "לפיקך" מגביה כל אחד כוסו, ואוחזו בידו עד סיום הברכה "אשר גאלנו". וכן כתב במהר"ל.

וחלקו על ההלל אם מגביה הכוס או לא, והרבה מהפוסקים פסקו להחזיק את הכוס. וכן מובא בלקוטי מהרי"ח. והאבודרהם (שם) חולק וסובר שאין אוחזין את הכוס אלא בברכת "אשר גאלנו", וכן סבר הריטב"א.

מוציא מצה:

גז. אחר שנטלו ידיהם לסעודה כדין, לוקח בעל הבית את שתי המצות ומברך ברכת "המוציא לחם מן הארץ" ועונים המסבים אמן על ברכתו, וכל אחד נוטל המצה ומברך לעצמו ברכת על אכילת מצה.

גח. מגין המצות. הנה הגמרא (פסחים קטו) אומרת "לחם עוני", עני כתיב. מה עני שדרכו בפרוסה, אף כאן בפרוסה.

ודעת הרי"ף (שם) והרמב"ם (פ"ח, מהל' חמץ ומצה, ה"ו) דדרשה זו, באה לגרוע מלחם משנה, דאף דבכל יום טוב בעינן ב' מצות שלמות ללחם משנה, אבל בליל הסדר סגי במצה אחת שלמה, והשני תהיה פרוסה. ולדעת זאת אין צריך להביא לפני בעל הבית בתחילת הסדר רק שתי מצות, וכן פסק הגר"א בביאורו (סימן תעג, סעיף ד).

אבל דעת התוספות (שם קטז, ד"ה מה דרכו) והרא"ש (שם, ס' ל) שלא דרשו אלא להוסיף על לחם משנה שמלבד ב' מצות שלימות שצריך לבצוע

עליהן כמו בשאר יום טוב, צריכה להיות עוד פרוסה אחת משום לחם עוני. ולדיעה זו צריך להביא לפני בעל הבית לפני הסדר ג' מצות. וכן כתב בטור ובשו"ע (ס' תעג, ס"ד), וכן המנהג פשוט. ועיין בשו"ת מנחת אליעזר (ח"ג, סימן כב).

והנה ב"מטה אפרים" (סימן תרכה, סעיף ג) כתב דנהגו על דעת הקבלה לעשות בשבת יב' לחמים, ויעשה פן כשחל יום טוב בשבת. ואם פן לכאורה, לפי זה הוא הדין בשחל ליל הסדר בשבת יסדר יב' מצות. וכן כתב מפורש בסידור הרש"ש. אבל בשו"ת "מנחת אליעזר" (ח"ה, סימן טז) כתב שאבותינו ורבותינו לא נהגו פן בליל פסח שחל בשבת קודש ליקח יב' מצות, רק ג' מצות כדי שלא לשנות פונות רבנו האר"י הקדוש זצוק"ל.

(והובא ב"חק יעקב" ס' תעה (ס"ק כז) שנוהגין לעשות ד' מצות וקוראים לרביעי מצת ספיקא. ובמשנת יעקב הובא הגדה מהגאון הקדוש מקוזניץ' שהביא בשם רבו הגאון הקדוש רב שמלקא מניקלשבורג בשם מנהג קדמונים לעשות ט' מצות, והטעם על פי סוד. ומנהג זה הובא בלקט יושר אר"ח, דרשה לפסח).

נט. והנה כתב הטור (סימן תעה) נוהגים באשכנז ובצרפת לעשות את השלוש מצות של הסדר מעשרון זכר ללחמי תודה, ועושים בהם סימן לידע איזה ראשונה או שניה או שלישית. ואופים אותם גם פן כסדר, והובא מנהג זה ברמ"א (ס"ז).

ס. הנה המצות של מצוה של הלילה הראשון, צריך להיות שלו. אף דלא כתיב מצותכם, מכל מקום דרשנין (פסחים לח) לחם לחם מ-חלה. כתיב הכא "לחם עוני", וכתיב התם "והיה באכלכם מלחם הארץ". מה להלן משלכם, אף כאן משלכם.

וכתב ב"תולדות שמואל" (מצוה י, סימן ד, אות ו) דלפי מה שכתב ב"שערי תשובה" (סימן תרנח, סק"ה) שהקונה לולב ואתרוג לא יקנה בהקפה, כיון דמן התורה דוקא מעות קונות ולא משיכה. נמצא, דמן התורה לא הוי שלו, אם נאמר דקנין

דַּרְבְּנָן לֹא מְהַנִּי לְדַאֲוֵרֵייתָא. וְאִם כֵּן, הוּא הַדִּין כִּי כָּאן בְּמִצְוֵה יִזְהַר שִׁיפְדָּה קוֹדֵם הַפֶּסַח.

וְהִנֵּה כָּתוּב בְּ"שִׁפְתֵי אֲמַת" בְּמִסְכַּת סָכָה (לֵה) דְּכִיּוֹן דְּמִצְוֵה שֶׁל מִצְוֵה צְרִיךְ לִהְיוֹת שְׁלוֹ דּוּקָא, אִם כֵּן לְאוֹרַח עַל שְׁלַחַן בַּעַל הַבַּיִת, צְרִיךְ לִיתֵן בְּמִתְנָה וְלֹא סָגִי מָה שֶׁהֲרִשָּׁה לוֹ לֶאֱכֹל, דְּצְרִיךְ לִהְיוֹת שְׁלוֹ מִמֶּשׁ שִׁיּוּכַל לְמַכְרוֹ וּלְהַקְדִישׁוֹ, דְּמִתְנָה שְׂאִי אֶפְשָׁר לְהַקְדִישָׁהּ, לֹא שְׂמִיָּה מִתְנָה.

וְהַעוֹלָם אֵין גְּזַהְרִים בְּזוֹה, וְאֶפְשָׁר לומר שֶׁהַעוֹלָם סוּמְכִים עַל דַּעַת הָרַא"שׁ שֶׁהֲתִיר לְקַדֵּשׁ בְּטַבְעַת שְׂאוּלָה, דְּאֲדַעְתָּא דְּהַכִּי יֵהִיב לִיָּה שִׁיּוּכַל לְצִאָת בּו ע"כ.

וְהִנֵּה הַגְּאוֹן בְּ"שִׁפְתֵי אֲמַת" הִיָּה פְּשִׁיטָא לִיָּה דְּאוֹרַח עַל שְׁוֹלְחַן בַּעַל הַבַּיִת לֹא זָכָה בְּחֻלְקוֹ ע"כ.

וְהִנֵּה לְקוֹצְרִים אָמַר בְּרוּךְ, הִנֵּה מָה טוֹב וּמָה נְעִים שִׁיקְנָה לְכָל הָאוֹרְחִים בְּבֵיתוֹ בְּמִתְנָה אֶת הַמִּצְוֹת שְׂאוּכְלִים בְּבֵיתוֹ בְּלִיל הַסֵּדֶר. וְגַם אִם לֹא הִקְנָה וְיוֹשְׁבִים בְּבֵיתוֹ יֵשׁ עַל מָה שִׁיּוּסְמוּכּוֹ, וְכָל הַמְּקַפֵּיד בְּזוֹה הָרִי זֶה מְשׁוּבָת.

סא. הִנֵּה כָּתוּב הַשְּׁלַחַן עֲרוּךְ (סִימָן תַּעֲה, ס"א) יִקַּח הַמִּצְוֵה כְּסֵדֶר שֶׁהַנִּיחָן, הַפְּרוּסָה בֵּין שְׁתֵּי הַשְּׁלֵמוֹת, וְיִאֲחֹזֵם בְּיָדוֹ וְיִבְרַךְ הַמוּצִיא וְעַל אֲכִילַת מִצְוֵה. וְאַחֵר כֵּךְ יִבְצַע מִהַשְּׁלֵמָה הָעֲלִיוֹנָה וּמִהַפְּרוּסָה מִשְׁתִּיהֶן יַחַד ע"כ"ל.

וּמִבְּאֵר בְּטוֹר שֶׁלְעוֹלָם מַעֲקָר הַדִּין הִיָּה יָכוֹל לְבַצֵּעַ מִהַשְּׁלֵמוֹת קֹדֵם שֶׁמְבָרְכִין בְּרַכַּת אֲכִילַת מִצְוֵה, לְדַבְּרַת אֲכִילַת מִצְוֵה הַיָּה עַל הַפְּרוּסָה וְלֹא עַל הַשְּׁלֵמָה. אֲלֵא דִּישׁ אוֹמְרִים לְהַפְּרָה, לְבָרַךְ עַל הַפְּרוּסָה בְּרַכַּת הַמוּצִיא וְעַל הַשְּׁלֵמָה בְּרַכַּת אֲכִילַת מִצְוֵה. עַל כֵּן יִאֲחֹזֵם שְׁתֵּיהֶם בְּיָדוֹ וְיִבְרַךְ עֲלֵיהֶם שְׁתֵּי בְּרַכּוֹת.

מִכָּל מְקוֹם דַּעַת הַמְּהַרְש"ל (בְּתִשְׁבֹּבָה סִימָן פּח), וְכֵן כָּתוּב הַב"ח דְּאַחֵר בְּרַכַּת הַמוּצִיא קֹדֵם שִׁיבְרַךְ בְּרַכַּת אֲכִילַת מִצְוֵה, יִבְצַע קֶצֶת מִהַשְּׁלֵמוֹת אֲבָל לֹא יִפְרִידֶנָּה לְגַמְרִי. וְהַטַּעַם מוּבָא בְּפָרִי מְגִידִים, הוּא כְּדִי לְהִרְאוֹת דְּמַעֲקָר הַדִּין הַהִלְכָה כְּדַעַת

הַאוֹמְרִים דְּעַל הַשְּׁלֵמָה מְבָרַךְ הַמוּצִיא.

אֲבָל הַט"ז (סִק"א) לֹא נִיחָא לִיָּה בְּזוֹה. וּבְרַדְב"ז (ח"א, סִימָן תַּפּא) כָּתוּב דְּאִי אֶפְשָׁר לְעַשׂוֹת כֵּן בְּמִצְוֹת הַפֶּסַח לְפִי שְׁהוֹן דְּקוֹת וְיִבְשׁוֹת. וְאִם יָבוֹא לְבַצֵּעַ מְקַצָּת, יִפְסִיק לְגַמְרִי.

וְלְכַאוּרָה נִרְאָה דְּאֶפְשָׁר הַמְּהַרְש"ל וְהַב"ח שֶׁלֹּא חָשׂוּ לְזוֹה, הֵינּוּ דּוּקָא בְּמִצְוֹת שְׁלַחַן שְׁהִיוּ עֲבוֹת יוֹתֵר מִמִּצְוֹת שְׁלֵנוֹ, אֲבָל בְּמִצְוֹת שְׁלֵנוֹ יוֹדוּ לְדַבְּרֵי הַרְדְּב"ז שֶׁלֹּא יִבְצַע כָּלֵל מִהַמִּצְוֵה עַד אַחֵר בְּרַכַּת אֲכִילַת מִצְוֵה, דְּאִם יָבֹא לְבַצֵּעַ מְקַצָּת יִפְסִיק לְגַמְרִי.

וְהִנֵּה דַּעַת אֲבוֹתֵי וְרַבּוֹתֵי לְבַצֵּעַ עַל הַמִּצְוֵה הַשְּׁלֵמָה וְעַל הַפְּרוּסָה יַחַד. וְהִנֵּה מַדּוּעַ מְחַזְּקִים גַּם הַמִּצְוֵה הַשְּׁלִישִׁית הַשְּׁלֵמָה, מִשׁוּם לֶחֶם מִשְׁנָה.

סב. אֲבוֹתֵינוּ וְרַבּוֹתֵינוּ נִהְגוּ בְּלִיל הַפֶּסַח כְּשֶׁבְּרַכּוּ "הַמוּצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ" לֹא הָיוּ טוֹבְלִים אֶת הַמִּצְוֵה לֹא בְּמֶלַח וּוּדָאִי לֹא בְּחֻרְסָת. (וְיִזְרוּק מַעֲט מֶלַח עַל הַמִּצְוֵה לְצִאָת לַדַּעַת כּוֹלֵם).

דְּהִינָּה בְּסֵדֶר רַב עֲמָרָם גְּאוֹן (דף לט) כָּתוּב שִׁיבְרַךְ הַמוּצִיא וְיִטְבֵּל הַפְּרוּסָה בְּחֻרְסָת וְיִאֲכַל. וְכֵן כָּתוּב הַרְמַב"ם (פ"ח מֵהִלְכוֹת חֲמִץ וּמִצְוֵה ה"ח) דְּמִטְבֵּל הַמִּצְוֵה בְּחֻרְסָת וְאוֹכֵל. אֲלֵא שֶׁבְּסֵפֶר הַמְּנַהִיג (סִימָן עו) הִקְשָׁה עַל זֶה, שֶׁהָרִי מִצְוֵה הִיא זָכָר לְחַרוּת, וְחֻרְסָת זָכָר לְטִיט, וְהִיאךְ יִתְחַבְּרוּ זֶה עִם זֶה. וְעוֹד שְׁהָרִי מִצְוֵה מִן הַתּוֹרָה, וְחֻרְסָת מְדַרְבְּנָן, וְאֵתִי חֻרְסָת דְּרַבְּנָן וּמְבַטֵּל מִצְוֵה שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה.

וּמִרְן הַשׁו"ע (ס"י תַּעֲה, סִימָן א') כָּתוּב, דְּאַחֵר שִׁיבְצַע מִהַשְּׁלֵמָה הָעֲלִיוֹנָה וּמִהַפְּרוּסָה בְּיַחַד, יִטְבֵּלֵם בְּמֶלַח. אוֹלָם הַרְמ"א (הַגְּהָ) כָּתוּב דְּאֵין הַמְּנַהִיג לְטְבֵּל הַמִּצְוֵה בְּמֶלַח בְּלִיל הַסֵּדֶר, דְּפֶת נְקִי אֵין צְרִיךְ מֶלַח. וְכָתוּב הַלְבוּשׁ (סִימָן תַּעֲה) הַטַּעַם לְהָא דְּאֵינוֹ מְטְבֵּל הַמִּצְוֵה בְּמֶלַח דְּהַכִּי טְפִי הוּא נִרְאָה לֶחֶם עֲנִי. וְכֵן הִבִּיא הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (ס"ק ד).

וְכָתוּב בְּכַף הַחַיִּים (אוֹת יד) שֶׁהִבָּא לְצִאָת אֶלְבָּא דְּכִלֵּי עֲלָמָא, יֵשׁ לְטְבֵּלֵם בְּמֶלַח וְלִכְנוֹן לְמַתְק הַגְּבוּרוֹת, וְאַחֵר כֵּךְ יִנְפֹץ מֵעֲלֵיהֶם וְלֹאֲכֵלֵם בְּלֹא

מלח לצאת ידי המחמירים.

והנה אף לאלו שסוברים שלא לטבל במלח, נראה שצריכים להניח מלח על השלחן, כדמובא ברמ"א (סימן קסז, סעיף ד) ובמגן אברהם שם, דמצוה להביא מלח על השלחן אפלו לא יאכלו ממנו, דהוא מגן מן הפרענות.

והנה יש שהקפידו לשים מעט מלח על המצה, או בכל הפסח לא לטבל במלח מחשש למצה שרויה.

סג. הנה מצד הדין אין צריך לאכל בליל פסח רק כזית מצה אחת, לקיים המצות עשה ד"בערב תאכלו מצות", ואכילה היא בכזית.

מכל מקום, כיון דמספקא לן באיזה מצה לקיים מצוה זו בשלמה או הפרוסה דפליגי בזה הראשונים, על כן כתב הטור והשו"ע (שם) דצריך לאכל שני כזיתים. כזית אחד מהשלמה וכזית אחד מן הפרוסה.

וגם כתבו לאכל שני כזיתים בבת אחד, ולא זה אחר זה. והטעם כתב ב"חק יעקב" (ס"ק ה) שאם יאכל הכזיתים זה אחר זה, אז אכילת כזית ראשון יהיה כמפסיק בין ברכת אכילת מצה וכזית השני שעלה קאי. (ועין בב"ח שכתב טעם אחר).

ובאמת אף דאין חיוב מן התורה לאכל אלא כזית מצה אחת, מכל מקום המרבה על שעור ואוכל יותר, הוי גם כן בכלל המצות. וכמו שמצינו בתרומה, דהגם דחטה אחת פוטרת את הכרי, מכל מקום הלוקח בעין יפה חל קדשת תרומה על כלו.

והנה כתב המהר"ל דיכול לבלע הכזית מצה מעט מעט, ובלבד שלא ישהה באכילתו יותר מאכילת פרס. ובאליה רבה (סק"ב) כתב דהכי נוהגין.

אבל בתרומת הדשן (סימן קלט) כתב דמצוה מן המבחר לבלע כל הכזית כשהוא מרסק בבת אחת. ומדיק כן במרדכי הובא דבריו בבית יוסף ובדרכי משה. והינו אף דקימא לן בכל דבר

דמצטרפים תוך כדי אכילת פרס וכדכתיב גם בשו"ע (סעיף ו), מכל מקום לכתחלה צריך להיות אכילה בבת אחת.

אמנם מבאר במגן אברהם (סק"ד) דאף שאנו אוכלים שני כזיתים, יאכל כל כזית אחת בבת אחת, וכן הסכמת האחרונים.

סד. חלקה למסבים. הנה בשו"ע לא נתבאר כלל מתי יש לחלק הכזיתים להמסבין, ורבים וגדולים כבר נסתפקו בזה. דהנה בכל השנה המנהג פשוט שהבוצע מחלק להמסבין אחר שטעם, אכן בליל פסח אם יעשו כן יצטרכו המסבין להמתין עד שיאכל כל השני כזיתים ויהי הפסק גדול למסבין.

ולמעשה נתפשט בזה מנהגים שונים, ונבאר מעט. הנה יש מקומות שאין משנין מכל השנה, ומחלקין הכזיתים להמסבין רק אחרי גמר אכילתם. וכן כתב בדרכי חיים ושלוש (השמטות אות תרד).

ובויגד משה (סימן כד ס"ק כח) הובא שכן היה מנהגו של בעל ערוגת הבשם. וכך נהגו אבותינו ורבותינו הקדושים ככל ימות השנה, כך מחלקים הכזיתים.

אבל יש נוהגין לחלק הכזיתים עוד קדם ברכת המוציא, אבל במנהג זה יש גריעותא שאין המסבין אוכלים ממצה שהיתה בקערה, וידוע דבקערה יש סודות גדולים. וכן יש בעיה של לחם משנה, ואין זה לחם שעונים עליו.

והנה מנהג רבנו החתם סופר זצוק"ל, שהיה מחלק הכזיתים אחר שברך המוציא עוד טרם שברך על אכילת מצה, כדמובא במנהגי החתם סופר (פ"י, אות י"ז). ורבים התקשו בזה, דהרי נפסק בטור ובשו"ע לחוש לאומרים דעל השלמה מברך ברכת אכילת מצה, ואין לבצע על השלמה טרם שברך שתי הברכות. ולמה נטה החתם סופר בזה מפסק השו"ע ובצע על השלמה, טרם שברך על אכילת מצה.

והנה הרבה נסו להסביר ולרדת לסוף דעתו של

סומכים על ברכתו של בעל הבית.

בִּרְדָּ:

סז. נוטלים כזית מצה וכורכה עם המרור וטובלה בחרסת. וקדם שיאכל יאמר "זכר למקדש כהלל הזקן, שהיה כורכן ואוכלן בבת אחת, לקיים מה שנאמר: על מצות ומררים יאכלהו".

שִׁחַח עוֹרֵד:

סח. אבותינו ורבותינו הקדושים נהגו שלא לאכל בליל הסדר בשר צלי. דהנה המשנה (פסחים גג) מקום שנהגו לאכל צלי בליל פסחים, אכלים. מקום שנהגו שלא לאכל, אין אוכלים. וכן נפסק (שלחן ערוך תעו סעיף א) דאכילת בשר צלי בליל פסחים תלוי במנהג המקום, שפא יאמרו בשר פסח הוא.

וכתב הטור (סימן תעו) דאשכנז הוא מקום שנהגו שלא לאכל צלי. וכן כתב הט"ז (ס"ק א) והמגן אברהם (ס"ק א) והפרי מגדים (מש"ז אות א) והחיי אדם (כלל קל, אות ט).

והנה מנהג אבותינו ביידנו, ויקפידו כל בני הקהלה הקדושה שלא לאכל בשר צלי בליל הסדר.

צִפּוּז:

סט. קדם אכילת האפיקומן מנהגינו לומר, "זכר לקרבן פסח הנאכל על השבע".

ע. אחרי אכילת האפיקומן אסור לאכל שום דבר. וכן אסור לשותות כלום, חוץ ממים, וכן ודאי שתי הכוסות הנותרות של הארבע כוסות. בענין קפה ותה אפשר להתיר גם עם סכר.

הֶפֶס:

עא. הנה אומרים את ה"הלל" בישיבה דרך חרות, אף שאומרים אותו כל השנה בעמידה, בליל הסדר בישיבה. (היו צדיקים וקדושים שהיו אומרים את ההלל בעמידה, אבל אבותינו ורבותינו לא נהגו כן).

עב. בשעה שאומרים "שפוך חמתך" מנהג אבותינו הקדושים שהיו פותחים את דלת הבית. 8

רבנו החתם סופר, שלפני הברכה לא רצה לחלק משום שסבר שצריך לחם משנה, ועל שתי ברכות גם לא רצה משום הפסק, ולכן בין ברכה לברכה חלק.

אבל לנו אין אלא כדרך שסברו אבותינו ורבותינו, לברך שתי הברכות ולחלק למסבין, והשומע ישפן לבטח.

סה. שיחה. הנה לענין שיחה בלילה הקדוש, ליל הסדר, מצאנו בספרים הקדושים ארבע מדרגות, זו למעלה מזו. בטור ובשו"ע (סימן תעה) כתב דמי שבירך על אכילת מצה, לא ישיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד אחר כורך, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו.

ובשל"ה הקדוש כתב דברכת אכילת מצה צריך לכוון גם על האפיקומן, ועל כן צריך להיזהר דלא ישיח משברך על אכילת מצה עד אחר אכילת אפיקומן (הובא בחק יעקב סימן תעה, וכתב דהוא חומרא יתירה נגד משמעות הפוסקים וקשה להיזהר בזה).

ובשער המלך (ח"ב, שער ואמרתם זבח פסח, פרק ה) כתב דכיון שאומרים חצי הלל קודם אכילה וחציו לאחר אכילה, הדיבור שלא לצורך בעת הסעודה הוי הפסק, ולכתחילה ראוי לאדם שלא לדבר שום שיחת חולין משהתחיל הקידוש עד גמר ההלל.

והובא ענין זה בשל"ה וכתב שיזהירו בני ביתו על זה. וכן משמע ב"שער המלך" הנ"ל, וכן הובא בכף החיים (סימן תעג, אות קלג) בשם ספר לב דוד.

וכל המקפיד והנזהר מכל דיבוריו בלילה הקדוש הזה, תבוא עליו ברכה, ולכן יזהיר את כל בני ביתו להפחית בדיבור.

מְרוֹר:

סו. נהגו אבותינו ורבותינו הקדושים לטבל מקצת מן המרור בחרסת, ולא את כלו. וכל אחד מבני הבית מברך לעצמו ברכת על אכילת מרור, ואין

אמת שגאון מפלא בדורו עשה למעלה מעשרים פרושים בפיוט זה בפרד"ס פרושים נחמדים ומתוקים, עי"ש.

עד. בסיום הסדר אומרים "שיר השירים" אשר סודות גדולים טמונים בו. דידוע ששלמה המלך היה בו עבור של משה רבנו, ולכן התחתן עם בתיה בת פרעה. ו"שיר השירים" הוא קדש קדשים, ועל ידי אמירת "שיר השירים" שבא מעבור של משה רבנו בשלמה המלך, משלימים את הכוח הגדול של ליל הסדר.

עה. אנחנו נוהגים לקרא קריאת שמע על המטה כבכל לילה. (ידועים דברי הרמ"א (סי' תפא סעיף ב) דנוהגים שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע, ולא שאר דברים שקוראים בשאר לילות כדי להגן כי ליל שמורים הוא מן המזיקים. ורבנו ה"בן איש חי" (פרשת צו, אות לח) כותב דצריך לומר קריאת שמע על המטה עם הפסוקים הנוהגים בכל לילה, כסדר רבנו האר"י זצוק"ל, וכך אנו נוהגים כדברי רבנו ה"בן איש חי").

עג. חד גדיא. הנה מובא ברבנו החיד"א (בתשובותיו חיים שאל, ח"א סימן כח) שנשאל על אחד שהיה מתלוצץ על פיוט "חד גדיא" שאומרים בערי אשכנז בליל חג. וקם אחד מהחבורה ונדהו, האם הנדוי נדוי.

והשיב דכל כי הא מלתא פשוטה לפניה, כי אנוש זה זד לץ המתלוצץ על מה שנהגו רבבות אלפי ישראל בערי פולין ואשכנז, ואשר לפנים בישראל גדולי עולם קדושי עליון ודור דור וחכמיו והן עוד היום לא אלמן ישראל, כמה וכמה ישיבות וגאוני הזמן השם עליהם יחיו, וכלם אמרו ואומרים פיוט זה.

ונמצא רשע זה מתלוצץ ברבבות ישראל וגדולים אבות בתי דין וגאוני ארץ, וחיב נדוי. ולא עוד יש לעגשו קנס לעניים לפי ערכו, ולהודיעו גדל עונו וישוב אל השם וירחמהו.

ולמען תדע ידיד נפשי, אגיד את הרשם. כי יש כמה פרושים לפיוט זה, ועוד שמעתי ממגידי

הלכות והנהגות המוצא חמץ בפסח:

א. שחושש ממכשול, אפשר לסמוך לשלח גוי. (בענין מדוע חששו לתת לגוי, חלק מהאחרונים חוששים שהנכרי יאמר שזה מעשה כשפים, או שהנכרי לא נאמן שילך לנהר, או שהנכרי יוציא שם רע על עם ישראל שמזלזלים באכלים).

ג. אדם שהיה מהלך ברשות הרבים וראה חמץ ביום טוב, אסור להגביהו משום שבהגבהה קונה את החמץ, ואז עובר על חמץ בפסח. וגם אם רוצה לכבד את האכלים, שלא יזלזלו בהם ברשות הרבים אסור.

ד. חמץ של נכרי שהתגלגל ביום טוב או בשבת לביתו של יהודי, אסור לנגע בו ביום טוב או בשבת. אלא ימתין עד מוצאי שבת או יום טוב ויגלגלו חזרה לרשות הנכרי או לרשות הרבים.

א. המוצא חמץ ביום טוב, אסור לטלטלו כיון שאסור בהנאה ובאכילה. ועל כן אם מצא חמץ בביתו או בכל מקום שברשותו, ביום טוב או בשבת שחל ערב פסח, לאחר זמן הבעור, יכפה עליו כלי כדי שלא יבוא לאכלו. ואינו עובר על "בל יראה ובל ימצא" כיון שנמכר ובטלו קדם יום טוב, וימתין עד חל המועד וישרפנו. אבל ביום טוב עצמו אסור לטלטל אפלו כלאחר יד להיזו ברגלו למקום מצנע.

ב. אם מצא חמץ ביום טוב, מתר לומר לנכרי לבערו על ידי שישליך החמץ לנהר או לבית הכסא, דטלטול מקצה על ידי נכרי הוא שבות דשבות, ומתר במקום מצנע.

ומכל מקום אין נוהגין כן, אלא כופים עליו כלי ובמוצאי יום טוב מבערו בעצמו. אולם אדם

ה. מִצָּא מֵאֲכָל בְּבֵיתוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם הוּא חֲמֵץ אוֹ מִצָּה, אִם כֶּשֶׁד הוּא לִפְסַח אוֹ לֵא, נִהְגְּנוּ לְפִי הַסּוֹבְרִים שְׁאֲסוּר לֵאֲכֹל מֵאֲכָל כְּזֶה בַּפֶּסַח. אֲבָל לְאַחַר הַפֶּסַח, אֶפְשָׁר לֵאֲכֹל מֵאֲכָל זֶה.

ו. בְּיוֹם טוֹב שְׁנֵי יָשׁ מִחֻלְקֶת, הָאִם דֵּינוּ בַּמִּצָּה אוֹ חֲמֵץ כְּיוֹם טוֹב אוֹ כַּחַל הַמוֹעֵד (ס"י תמו ס"ב,

עַיֵן הָאֲלִיָּה זוּטָא סק"ב, וּבְאֲלִיָּה רַבָּה סק"ג, פְּרִי חֲדָשׁ ס"ב, וְכַף הַחַיִּים ס"ק טו) וְאַנְחֵנוּ נִהְגְּנוּ לְנַהֵג בְּזֶה כְּיוֹם טוֹב רֵאשׁוֹן.

ז. מִצָּא חֲמֵץ בְּבֵיתוֹ בַּחַל הַמוֹעֵד, אֶפְלוּ שְׂכַבְרַ בְּטוֹלוֹ, בְּכָל אֶפְן יִשְׂרָף אֶת הַחֲמֵץ וְאֵין צְרִיךְ בְּרַכָּה.

הַלְכוּת וְהִנְהוּגוֹת בְּיָמֵי הַפֶּסַח:

וְיָדַע הָאָדָם שְׂכָל יוֹם מִיְמֹת הַפֶּסַח שְׂאֲכָל מִצָּה, מִתְקַן מִידָה אַחֲרֶת. וְיִדְוְעִים דְּבָרֵי הַזֹּהָר הַקְּדוּשׁ, (ח"ב, דף קפג ע"ב) דְּאֲכִילַת מִצָּה הִיא רְפוּאָה לְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, שְׁלֹא תִזְיַק כָּל הַשָּׁנָה אֲכִילַת חֲמֵץ לְנַפְשׁוֹ.

וְהֵנָּה בְּ"שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה" (סו"ס תס) הֵבִיא מִחֲמִירִין, שְׂאֵין אוֹכְלִים מִצָּה כָּלֵל כָּל יְמֵי הַפֶּסַח מִלְּבַד הַכְּפִזִּיתִים, אֲשֶׁר הַחַיּוֹב לֵאֲכֹל בְּשְׁנֵי לַיְלוֹת הָרֵאשׁוֹנִים, רַק אוֹכְלִים לְמַעַדְנִים מִיְּנֵי תְּבִשְׁלִין.

וְכֵן הָיָה מְנַהֵג שֶׁל רַבְּנוּ הַ"יִּשְׁמַח מִשָּׂה" זְצוּק"ל, כְּדַמוּבָא בְּסֵפֶר "תְּהִילָה לְמִשָּׂה", וְכֵן הֵעִיד בְּשֵׁמוֹ תַלְמִידוֹ הַגָּאוֹן הַקְּדוּשׁ מְלִיסְקָא זְצוּק"ל בְּמִכְתָּב שְׁנַדְפָּס בְּס' דְּרַכֵּי הַיִּשְׂרָף וְהַטּוֹב. וּבְס' שְׁלַחַן מְלָכִים (בְּהַשְׁמָטוֹת לְהַלְכוּת תְּפִלִּין), הוֹבָא שְׂכָן נִהְגוּ רַבְּנוּ מֵאִיר מְפָרְמִישְׁלֵן זְצוּק"ל וְעוֹד הַרְּבָה קְדוּשֵׁי עַלְיוֹן.

וְאֶפְשָׁר לֹאמַר שְׂאוֹתֶם קְדוּשֵׁי עַלְיוֹן סָבְרוּ שֶׁהַמִּצְוָה הִיא רַק בְּיוֹם רֵאשׁוֹן. אֲמַנָּם בְּנִימוּקֵי או"ח (סִימָן תַּע"ה) יֵצֵא בְּתוֹקֶף נֶגֶד הַנּוֹהֲגִים כֵּן, וְכַתֵּב דָּאֵל תְּשִׁיבְנוּ מִמָּה שְׂשִׁמְעֵנוּ שְׁעֵשׂוּ כְּזֶה כִּמְהָ צְדִיקִים ז"ל בְּמַדְיַנְתֵּנוּ, כִּי עַל זֶה כָּבַד הַזֹּהָר הַרַב הַקְּדוּשׁ מֵהַרְצָה מִזִּידִיטְשׁוֹב זְצוּק"ל בְּסֵפֶר "סוּר מְרַע וְעֵשֶׂה טוֹב" שְׂאִם תִּרְאֶה צְדִיק אוֹ גַם רַבָּן, עוֹשֶׂה אִיזָה דְּבָר שֶׁהוּא נֶגֶד הַשׁו"ע וְהַתּוֹרָה, לֹא תִהְרַרְהוּ אַחֲרָיו אֲבָל לֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיו בְּזֶה, עַד שֶׁתִּדְעַ וְתִבִּין טַעַם בְּרוּר עַפ"י הַתּוֹרָה. וְלִפִּי זֶה אֲסוּר בְּזֶה לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם, אֲבָל לֹא לְהַרְהוּר אַחֲרֵיהֶם ע"ש.

תְּפִלָּה:

א. בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח נִהְגוּ אֲבוֹתֵינוּ וְרַבּוֹתֵינוּ לֹאמַר "תְּקוּן הַטַּל" אַחֲרֵי הַחֲצִי קְדִישׁ, קִדְּם שְׁמִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מוֹסָף. וְאַבוֹתֵינוּ נִתְּנוּ כַח וְסִגְלָה גְדוּלָה בְּתַקוּן הַטַּל, וְרַק הַגְּדוּל בַּתּוֹרָה וְיִרְאֵת שְׁמַיִם הָיָה עוֹבֵר לְפָנֵי הַתְּבָה.

אֲכִילַת מִצָּה:

ב. הַגְּמָרָא (פְּסָחִים דף קכ): "שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לֵה' אֱלֹהֶיךָ" מֵה שְׁבִיעִי רְשׁוּת, אֶף שֵׁשֶׁת יָמִים רְשׁוּת. יְכוּל אֶף לִילָה הָרֵאשׁוֹן רְשׁוּת, תַּלְמוּד לֹאמַר: עַל מִצּוֹת וּמְרוּרִים יֵאֲכֻלוּהוּ ע"כ. וְהֵנָּה מְדַקְרָאוּ לִיהַ רְשׁוּת, מִשְׁמַע דְּאֵינוּ מִצְוָה כָּלֵל.

וְכֵן מוּבָא בְּ"חֻק יַעֲקֹב" (סִימָן תַּע"ה, ס"ק כו), וְ"בְדִרְךָ פְּקוּדֵיךָ" (מִצְוָה י) בְּחֻלְק הַדְּבוּר, וְהַגָּאוֹן מֵהַרש"ם בְּ"דַעַת תּוֹרָה" (סִימָן תַּע"ה) וּבְתִשְׁבוּבוֹתָיו (ח"א, סִימָן רט) כְּתַב דְּכֵן מִצָּא לְהַדְיָא בְּרִיב"ש (סִימָן קנט).

אֲמַנָּם בְּמַעֲשֵׂה רַב (אוֹת קפ"ה) כְּתַב בְּשֵׁם הַגְּר"א שְׂאֲכִילַת מִצָּה כָּל שְׁבַעֲהָ הוּא מִצְוָה, וּמֵה שְׂקָרָאוּ חז"ל אֲכִילַת מִצָּה בְּכָל שְׁבַעֲהָ רְשׁוּת, שְׁמִצְוָה לְגַבֵּי חוּבָה מְקָרֵי רְשׁוּת, אֲבָל בְּאַמַּת הוּא מִצְוָה. וְהָיָה מִחֻבָּב מְאוּד מִצּוֹת אֲכִילַת מִצָּה כָּל שְׁבַעֲהָ.

וְכֵן כְּתַב בְּ"עֲרוּךְ הַשְּׁוֹלְחָן" (ס"ק יח). וּבְאַמַּת כְּתַב כֵּן עוֹד בְּ"חֲתָם סוּפֵר" בְּתִשְׁבוּבוֹתָיו (י"ד סִימָן קצ"א) דְּלַדַּעַת הַחֲזוּקוֹנֵי (ע"ה"ת) מִצְוָה אֵיכָא בְּאֲכִילַת מִצָּה כָּל שְׁבַעֲהָ, וְיַחַס לְזֶה דַּעַת הָרֵא"שׁ וְהַר"ן. וְכֵן דַּעַת הַ"אֲבָן עֲזָרָא" בְּפִרְשַׁת בָּא (יב, י"ט) וּבְפִרְשַׁת מִשְׁפָּטִים (כג, טו).

וכן מובא שרבענו ה"דברי חיים" זצוק"ל, יצא נגד מנהג זה, וכתב שיפסיקו ממנהג זה שלא לאכול מצות בימי הפסח, שהדור חלש והוא צער גדול ומבטל עונג יום טוב.

ועוד מובא בשם הרב הקדוש מליסקא זצוק"ל, אחרי שהביא מנהג רבו רבענו ה"ישמח משה" זצוק"ל, שלא אכל מצה רק ב-ב' לילות של חג, כתב שהרב הגאון מאונגוואר זצוק"ל אכל גם בשבת ויום טוב, לפי שרצה לקיים סעודת שבת ויום טוב בפת. הגם שמסתמא גם זה לא אכל, רק לצאת ידי חובתו ולא יותר ע"כ.

והנה אבותינו ורבותינו הקדושים זצוק"ל, נהגו כן לאכול בכל סעודה מצה. והקפידו לומר שהכח של אכילת מצה מצוה, ושומר את האדם בכל ימות השנה ומשפיע על נפש האדם השפעה עצומה.

זהירות מהמין בפסח:

ג. מובא בשם רבנו האר"י הקדוש זצוק"ל, שכל הנזהר ממשהו חמץ בפסח, מן השמים מסייעים שח"ו לא יחטא כל השנה.

ד. נהגו אבותינו ורבותינו שכל כלי האכילה מזלג, סכין וכו' שנפלו בפסח על הרצפה, לא אוכלים בהם בפסח. וביום האחרון של פסח לא הקפידו, וגם אם נפל אכלו בו.

ה. בימי הפסח טוב שכל אדם יהיה בביתו ולהקפיד בהקפדות שלו. וביום אחרון של פסח פחות הקפידו, וכבר היו הולכים ואוכלים בבית חברו ביום האחרון של פסח.

ו. בימים בפסח. רבענו ה"בן איש חי" זצוק"ל (פרשת צו אות ל) כתב: צריכין להיזהר בכל ביצים ששולקין בקדרה בפסח, שירחצו תחילה במים צוננים בתוך כלי אחד בפ"ע, מפני כי אצלנו אלו המזכרים את הביצים קונים אותם מן הערביים, והם מניחים אותם עם הקמחים שלהם וגדבק על קליפתם קמח. לכך ירחצום היטב תחלה, כי חמץ בפסח במשהו ע"כ.

ובבית אבותי ורבותי נהגו שהסיר שהכינו בו ביצים היה מיועד רק לביצים, ולא לשום מאכל אחר.

ז. תבלין כמון, מובא במגן אברהם (סימן תנג סק"ג) דטוב להחמיר שלא לאכלם עד יום האחרון של חג, כי אי אפשר לבררם יפה. אמנם בט"ז (שם ס"ק א) מחלק, דדווקא המין הנקרא קראיים קימע"ל שמביאין אותו ממרחקים אסורים, שדומין לדגן וכו' ע"ש, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

נטיחת תרופות:

ח. דבר פשוט ומסכם בכל הפוסקים, דחולה שיש בו סכנה שצריך לקח כדורים ותרופות שיש בהם תערובת חמץ, מתר לבלע אותן גם בפסח. דחולה שיש בו סכנה או אפלו ספק סכנה, מתר אפלו בחמץ גמור (כשיש צרך לכך). ובמקום הצרך מתר אפלו לקנות בפסח, וכשצריך לתרופות הללו חייב לטל ואסור לו להחמיר על עצמו. וגם אין לו להחליפו בתרופה אחרת, אלא אם כן ברור וידוע בודאי שלא יגרם לו שנוי וסת ושאר סבוכים שונים.

ט. חולה שאין בו סכנה, אסור באכילת חמץ אפלו במשהו. ואם צריך לקח תרופות שיש בהם תערובת חמץ, אם טעם התרופה מר ופגום ואינו ראוי לאכילה, מתר לבלע תרופות הללו בפסח כשאינו יכול להשיג אחרת. אבל אם יכול להחליף בתרופה אחרת שאין בו חשש חמץ, ישתדל להחליף.

י. קטן וזקן הרי הם כחולה שאין בו סכנה.

יא. כל זה בחולה שאין בו סכנה, כגון חולה כל גופו או נפל למשכב. אבל אם אין בו רק מחוש בעלמא, כגון כאב ראש או כדורי שנה וכדומה, אין להקל בתרופות שיש בהם חשש חמץ. ומכל מקום כשיש בזה צרך גדול כגון אשה הנוטלת כדורים למניעת הריון, או אספרן לכאב חזק, יכול לסמך להקל.

יב. תרופות מתקוות שיש בהם טעם טוב ולא

נִפְסְלוּ מֵאֲכִילַת אָדָם, כְּדַמְצוּי הַרְבֵּה בְּתַרּוּפוֹת לִילָדִים קִטְנִים שֵׁישׁ בָּהֶם טַעַם טוֹב, אֲסוּרִים בְּאֲכִילָה וְחִיבִין בְּבַעֲוֹר. אִם לֹא לְחוֹלָה שֵׁישׁ בּוֹ סִכְנָה שְׂצָרִיךְ לְתַרּוּפָה זֹו וְאִי אֶפְשֶׁר לְהַשִּׁיג אַחֲרָת, וְאִם אֶפְשֶׁר יִכְרֹךְ אֶת הַתַּרּוּפָה בְּגִיד וּיְבַלְעֶנָה כֶּה, אֹו יַעֲרֹב בּוֹ דְּבַר מֵר שֵׁיפְסֵל לְאֲכִילַת רַב בְּנֵי אָדָם.

יג. פְּשוּט דְּכָל זֶה גַם לְעַנְיָן וּיְטַמִּינִים אֹו מִינֵי עֲשׂוּבִים וְצַמְחִים שֵׁישׁ בָּהֶם חֲשֵׁשׁ תַּעֲרֻבוֹת חֲמִץ, דְּכָל שְׂרָאוּיִם לְאֲכִילָה וְשִׁתִּית הָאָדָם אֲסוּר בְּאֲכִילָה וְצָרִיךְ לְבַעֲרוֹ. וְאִם אֵינָם רְאוּיִם לְאֲכִילָה וְשִׁתִּיָּה, מֵתַר לְחוֹלָה כְּשְׂצָרִיךְ לְכֶה.

יד. תַּרּוּפוֹת שְׂאִין בָּהֶם חֲשֵׁשׁ חֲמִץ אֶלֶּא קִטְנִיּוֹת, שְׂפִיר דְּמִי לְהַתִּיר לְכַתְחָלָה, גַם כְּשֵׁאִינֹו חוֹלָה מִמֶּשׁ אֶלֶּא שֵׁישׁ בְּזֶה צָרֶךְ גָּדוֹל. וְכֵן פְּרוֹת יְבִשִׁים וְדַבְּרִים שְׂאִין אוֹכְלִים מַחֲמַת חוּמְרָא בְּעֵלְמָא, מֵתַר אֶפְלוּ לְחוֹלָה שְׂאִין בּוֹ סִכְנָה.

הַנָּאָה מִחֲמִץ בַּפֶּסַח:

טו. אֲסוּר לְהֵאֲכִיל בְּהַמּוֹת חֵיה וְעוֹף וְשָׂאֵר בְּעֵלֵי חַיִּים חֲמִץ בַּפֶּסַח. בֵּין בְּעֵלֵי חַיִּים שְׁלוּ, בֵּין שֶׁל אַחֲרִים, בֵּין שֶׁל הַפֶּקֶר אֹו שֶׁל נִכְרִי, דְּנַחֲשֵׁב כְּנִהְנָה מִחֲמִץ בַּפֶּסַח כְּשִׁמְהֵנָה הַבְּהֵמָה. וּמִטַּעַם זֶה אֲסוּר אֶפְלוּ בְּחֲמִץ שְׂאִינֹו שְׁלוּ, וְהוּא הַדִּין שְׂאֲסוּר בְּכָל זֶה לְאַחַר הַפֶּסַח, בְּחֲמִץ שְׂעֵבֵר עֲלִיו הַפֶּסַח.

טז. אֲסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְתַן בְּהֵמָתוֹ לְנִכְרִי לְהֵאֲכִילָה בִּימֵי הַפֶּסַח, אִם הוּא יוֹדֵעַ שְׂמֵאֲכִיל אוֹתָהּ בְּחֲמִץ, שֶׁהִי נִהְנָה מִחֲמִץ בַּפֶּסַח בְּמָה שֶׁהַבְּהֵמָה מִתְּפַטְמַת בְּחֲמִץ. וְאֲסוּר בֵּין בְּחֵנָם וּבֵין בְּשִׂכְרָה, וְאִם אִי אֶפְשֶׁר בְּדַבָּר אַחֲרָה, כְּגוֹן שְׂמַגְדֵּל בְּעֵלֵי חַיִּים וְאִין לוֹ מְזוֹנוֹת אַחֲרִים כִּי אִם שֶׁל חֲמִץ, צָרִיךְ לְמַכֵּר הַבְּהֵמָה לְנִכְרִי וְהַבְּהֵמָה תִּהְיֶה אֶצְלוֹ, וְלֹא יִהְיֶה לְיִשְׂרָאֵל שׁוּם עֶסֶק עִמָּהֶם בַּפֶּסַח. וְכָל זֶה אִם יוֹדֵעַ בּוֹדְאֵי שֵׁיאֲכִילָה חֲמִץ, אֲבָל אִם אִין יוֹדֵעַ לוֹ דֵּיאֲכִילָה חֲמִץ, מֵתַר לְתַן לוֹ הַבְּהֵמָת וְאִין צָרִיךְ לְמַכֵּר. וּבְדִיעֵבֵד, אִם אֲכָלָה חֲמִץ אִין לְאַסֵּר בְּשֵׂרָה בְּשִׁבִיל זֶה.

יז. לֹא אֲסוּרוֹ אֶלֶּא כְּשִׁנוֹתָן בְּהֵמָתוֹ לְנִכְרִי לִימֵי הַפֶּסַח לְחוּד. אֲבָל אִם מְעַמִּיד בְּהֵמָתוֹ אֶצְל נִכְרִי זְמַן רַב קִדָּם פֶּסַח וְהַנִּכְרִי נוֹתֵן לוֹ מְזוֹנוֹת מְשֻׁלוּ, אִין צָרִיךְ לְהַתְנוּת עִמּוֹ בְּפְרוּשׁ עַל חֲמִץ, וְאֶפְלוּ מֵאֲכִיל חֲמִץ בַּפֶּסַח מֵתַר.

יח. נִחְלָקוּ הָאַחֲרֻנִים אִם מֵתַר לְחַלֵּב מִבְּהֵמָה שְׂאֲכָלָה חֲמִץ, אֶפְלוּ הִיא שֶׁל נִכְרִי, דְּהוּי כְּנִהְנָה מִן הַחֲמִץ. יֵשׁ מִתִּירִים הַחֲלָב שֶׁחֲלָבוֹ אַחֲרָ מַעַת לְעַת שְׂאֲכָלָה חֲמִץ, וְיֵשׁ מְקַלִּים אֶפְלוּ בּוֹ בַּיּוֹם אִם אוֹכְלַת שְׁחֲרִית וְעַרְבִית מְדַבְּרִים הַמִּתְרִים. וְלִמְעַשֶׂה רְאוּי לְכָל בַּעַל נֶפֶשׁ לְהַחֲמִיר בְּזֶה. וְכֵן הַדִּין לְעַנְיָן בְּשֵׂר מִבְּהֵמָה וְעוֹף אֹו בִּיצִים מִתְרַנְּגָלַת שְׁנַתְּפֻטְמָה בְּחֲמִץ.

יט. אֲסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהִיּוֹת סָרִיס (מִתּוֹךְ) בְּעַסְקֵי חֲמִץ בֵּין נִכְרִי לְנִכְרִי, דְּמִשְׁתַּכֵּר מֵאֲסוּר הַנָּאָה (חֲמִץ בַּפֶּסַח). אֲבָל אִם מִתּוֹךְ בֵּין נִכְרִי לְנִכְרִי בְּדַבָּר הֵיטֵר כְּגוֹן תְּבוּאָה, אֶף עַל פִּי שֵׁישׁ בְּתוֹכָהּ קִצַּת חֲמִצִּים שְׂרִי, דְּלֹא בְּעַד הַחֲמִצִּים הוּא נוֹתֵן דְּמִים, וְאִינוּ נִהְנָה מִחֲמִץ בַּפֶּסַח.

כ. אִם הִיתָה בְּהֵמַת נִכְרִי טְעוּנָה חֲמִץ, מֵתַר לְיִשְׂרָאֵל לְפָרְקָהּ בְּמִקּוֹם שֵׁישׁ צַעַר בְּעֵלֵי חַיִּים, דְּאֶף דְּהַעֲכוּ"ם מַחֲזִיק לוֹ טוֹבָה עֲבוּר זֶה, אֶפְלוּ הַכִּי שְׂרִי כִּיּוֹן דְּאִין הִישְׂרָאֵל מְכוּן לְזֶה.

כא. אֲסוּר לְהַשְׂכִּיר אֹו לְהַשְׂאִיל לְנִכְרִי קִדְרָה וְיוֹרָה שְׂמַבְשֻׁלִין בָּהֶם, אֶפְלוּ מִשְׂכִּירוֹ קִדָּם עַרְב פֶּסַח, אִם יוֹדֵעַ שֶׁהַנִּכְרִי יִבְשֵׁל בּוֹ חֲמִץ בַּפֶּסַח. וְאֶפְלוּ לְהַשְׂאִיל לוֹ בְּחֵנָם אֲסוּר, דְּהוּי כְּרוּצָה בְּקִיוּמוֹ שֶׁל חֲמִץ, וְרוּצָה בְּקִיוּמוֹ הִרִי הוּא כְּנִהְנָה מִן הַחֲמִץ וְאֲסוּר. אֲבָל אִם אִין יוֹדֵעַ לוֹ שֶׁהַנִּכְרִי יִבְשֵׁל בּוֹ חֲמִץ, מֵתַר לְהַשְׂכִּירוֹ אֶפְלוּ בְּתוֹךְ הַפֶּסַח, אֶף עַל פִּי שֶׁהַכִּלִּי לֹא הִכְשֵׁר לְשֵׁם פֶּסַח וְהוּא בְּלוּעַ מִחֲמִץ שְׂאֲסוּר בְּהַנָּאָה. מְכָל מְקוֹם גּוֹף הַכִּלִּי לֹא נִאֲסַר בְּהַנָּאָה, וְאִין הַנִּכְרִי נוֹתֵן לוֹ דְּמִים בְּעַד הַחֲמִץ הַבְּלוּעַ בְּכִלִּי, אֶלֶּא בְּעַד גּוֹף הַכִּלִּי. וְכָל זֶה לְנִכְרִי, אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל מוּמַר אֲסוּר לְהַשְׂכִּירוֹ בְּכָל עַנְיָן.

כב. מֵתַר לְהַשְׂכִּיר לְנִכְרִי חֲמוּר לְהַבִּיא עֲלִיו

חֶמֶץ, שְׁהָרִי לֹא אֶכְפֵּת לָן אִם יֵאבֵד הַחֶמֶץ וְאֵינוֹ נֶחְשֵׁב כְּרוּצָה בְּקִיּוּמוֹ. וַיֵּשׁ אוֹסְרִים גַּם בַּחֲמוּר, כִּיּוֹן דְּמִשְׁתַּכֵּר מֵאֲסוּרֵי הַנָּאָה, וּמִטַּעַם זֶה אֲסוּר גַּם בְּקִדְדָה וְשֵׂאֵר כָּלִים אִם יוֹדֵעַ שֶׁמִּשְׁכִּירוֹ לְצַרֵּךְ חֶמֶץ. אָבֵל אִם מִשְׁכִּירוֹ סֵתֵם וְהִבִּיא עֲלָיו חֶמֶץ, מִתֵּר. וְכִמוֹ כֵּן לְעִנְיַן הַשְּׁכֵרֶת מְכוּנִית לְהִבִּיא בָּהּ חֶמֶץ, דָּאִם אֵינוֹ מִשְׁכִּירוֹ בְּהִדְיָא לְצַרֵּךְ הַשְּׁתַמְשׁוּת בַּחֶמֶץ מִתֵּר.

כג. מִתֵּר לְהַחֵם חֶמֶץ בְּכָלִי חֶמֶץ וְלִרְחֹץ בְּהֵן אוֹ לְחַפֵּף רֵאשׁוֹ וְכֵן לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּשֵׂאֵר צִרְכֵי הַנָּאָה בְּכָלִי חֶמֶץ, דְּלֹא נֶחְשֵׁב כְּרוּצָה בְּקִיּוּמוֹ שֶׁל הַחֶמֶץ הַמְּבֻלֵעַ בְּדַפֵּן הַכָּלִי. וְכֵל זֶה בְּכָלִי הַמִּיחֵד לְרַחֲצָה וְלִכְבִּיסָה, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְאֶכִּילָה. אָבֵל בְּכָלִי שֶׁדֶּרֶךְ לְפַעֲמִים לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְאֶכִּילָה וְשִׁתִּיָּה, צִרְיָךְ לְהַצְנִיעַ בְּמָקוֹם צְנוּעַ וְאֵין לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בַּפֶּסֶח, אֲפִלּוֹ לְרַחֲצָה וְכִבִּיסָה מִחֲשֵׁשׁ שְׂמָא יִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְאֶכִּילָה.

כד. אֵין לְהַזְמִין בַּפֶּסֶח חֶמֶץ מִנְּכָרִי, עַל מְנַת לְשַׁלְּחוֹ לְאַחַר הַפֶּסֶח. אָבֵל אִם אֵינוֹ עוֹשֶׂה שׁוּם קִנְיָן, אֵלֹא מְזַמֵּן בְּטַלְפוֹן בַּחֵל הַמוֹעֵד שֶׁל פֶּסֶח, שִׁישְׁלָחוֹ לוֹ לְאַחַר הַפֶּסֶח, מִתֵּר. וּבִפְרָט כְּשֶׁהִתְנָה

בְּפִרוּשׁ שֶׁלֹּא יִהְיֶה שׁוּם קִנְיָן בְּהַזְמָנָה הַזֹּאת, וְכֵל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין אֲסוּר לְהַזְמִינוֹ קִדָּם פֶּסֶח אִם לֹא יִגִּיעַ לוֹ עַד אַחַר פֶּסֶח. אָבֵל אֲסוּר לְהַזְמִין חֶמֶץ קִדָּם פֶּסֶח, אִם יָבוֹאוּ אֲצֵלָם בְּתוֹךְ הַפֶּסֶח.

כה. נְכָרִי שֶׁמִּבִּיא לְיִשְׂרָאֵל דוֹרוֹן חֶמֶץ בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלּוֹ בְּיוֹם אַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסֶח (שֶׁאֵינוֹ רַק אֲסוּר דְּרַבְנָן) לֹא יִקְבְּלוּ הַיִּשְׂרָאֵלִים. וְגַם לֹא יִהְיֶה נֶכֶר מִתוֹךְ מַעֲשֵׂיו שֶׁחַפֵּץ בּוֹ, וְטוֹב שִׁיאֲמַר שֶׁאֵינוֹ רוּצָה שִׁיקְנֶה לוֹ בְּרִשׁוּתוֹ. וְאִם הַנְּכָרִי מְנִיחַ בְּרִשׁוּתוֹ מַעֲצָמוֹ, צִרְיָךְ לְכַפּוֹת עֲלָיו כָּלִי עַד הָעֶרֶב, וּבַחֵל הַמוֹעֵד צִרְיָךְ לַעֲשׂוֹת לְפָנָיו מַחֲצָה עֲשׂוּדָה טְפָחִים וְאַחַר הַפֶּסֶח יִכּוֹל לְקַבְּלוֹ וּמִתֵּר בְּהַנָּאָה. וְאִם לֹא אָמַר כִּנ"ל וְקַבְּלוֹ מִן הַנְּכָרִי, אֲסוּר בְּהַנָּאָה.

כו. נְכָרִי שֶׁזָּרַק חֶמֶץ לְפַח אֲשֶׁפָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵין צִרְיָךְ לְכַפּוֹת עֲלָיו כָּלִי, דָּאֵין אָדָם אֲכָל מֵאֲשֶׁפָה וְאֵין לְחוּשׁ שְׂמָא יָבוֹא לְאֶכְלוֹ. וְאֵינוֹ עוֹבֵר עֲלָיו דָּאֵין דַּעְתּוֹ לְזִכּוֹת בּוֹ כֻּלָּל.

כז. וְכֵן מִי שֶׁהִגִּיעַ לוֹ חֶמֶץ בְּדָאֵר שֶׁנִּשְׁלַח מִנְּכָרִי וְהִגִּיעַ בַּפֶּסֶח, אֲסוּר לְקַבְּלוֹ. וְאִם הִנִּיחוֹ בְּרִשׁוּתוֹ בְּעַל כְּרָחוֹ, יִכּוֹן שֶׁלֹּא לְקַנּוּתוֹ, וְצִרְיָךְ לַעֲשׂוֹת מַחֲצָה לְפָנָיו.

חֶמֶץ שֶׁעֵבֵר עֲלָיו הַפֶּסֶח:

הַפֶּסֶח וַיֵּשׁ בּוֹ מִשׁוּם גָּזֵל אִם אֵינוֹ פּוֹרְעוֹ. וְאֲפִלּוֹ עֵבֵר יִשְׂרָאֵל הַלוֹוֶה וְהַשֹּׁהֵה הַחֶמֶץ עַד לְאַחַר פֶּסֶח וְנֶאֱסָר, אֵינוֹ יִכּוֹל לְהַחֲזִירוֹ הַחֶמֶץ, אֵלֹא צִרְיָךְ לְשַׁלֵּם דָּמָיו לְהַמְלוֹה, וְאֵינוֹ נֶחְשֵׁב לְחִלְיָפֵי חֶמֶץ.

ג. חֶמֶץ שֶׁל נְכָרִי אוֹ שֶׁל הַפֶּקֶד שֶׁעֵבֵר עֲלָיו הַפֶּסֶח, מִתֵּר אֲפִלּוֹ בְּאֶכִּילָה. וַיִּשְׂרָאֵל שִׁישׁ לוֹ שְׁתַּפּוֹת עִם הַנְּכָרִי בַּחֶמֶץ וְעֵבֵר עֲלָיו הַפֶּסֶח וְחִלְקוֹ בִּינֵיהֶם אַחַר הַפֶּסֶח, חִלְקוֹ שֶׁל הַנְּכָרִי אַחַר פֶּסֶח מִתֵּר בְּהַנָּאָה, וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲסוּר. וְכֵל זֶה בַּחֲמִצּוֹ שֶׁל נְכָרִי שֶׁאֵינוֹ בְּאַחֲרִיּוֹת יִשְׂרָאֵל, אָבֵל חֲמִצּוֹ שֶׁל נְכָרִי שֶׁהוּא בְּאַחֲרִיּוֹת יִשְׂרָאֵל אֲסוּר.

א. חֶמֶץ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁעֵבֵר עֲלָיו הַפֶּסֶח אֲסוּר בְּהַנָּאָה. אֲפִלּוֹ הִנִּיחוֹ שׁוֹגֵג שֶׁלֹּא יָדַע מְזָה, אוֹ שֶׁהָיָה אֲנִס בְּדַבָּר כְּגוֹן שֶׁלֹּא הָיָה יִכּוֹל לְבַעֲרוֹ מִחֲמַת אֵיזָה אֲנִס, אוֹ שֶׁלֹּא יָדַע מִמֶּנּוּ כֻּלָּל עַד אַחַר הַפֶּסֶח, אֲפִלּוֹ הִכִּי קִנְסָהּ רַבֵּן וְאֲסוּר לְהַגִּיחַ מֵאוֹתוֹ חֶמֶץ, הוֹאִיל וְעֵבֵר עַל "בַּל יֵרָאֵה וּבַל יִמָּצֵא". וְאֲסוּר אֲפִילוֹ בְּטַלּוֹ אוֹ הַפְּקִירוֹ, דְּחִישִׁינָן שִׁיעֲרִים וַיִּנִּיחַ חֲמִצּוֹ וַיֹּאמֶר שֶׁבְּטַלּוֹ אוֹ הַפְּקִירוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּטַלּוֹ. וְאֲסוּר בֵּין לּוֹ בֵּין לְאַחֲרִים, וְאֲפִלּוֹ לְאַחַר מוֹתוֹ, וְאֲפִלּוֹ הָיָה רַק פְּחוֹת מְכֻזֵּית.

ב. יִשְׂרָאֵל שֶׁלוֹה חֶמֶץ מִחֲבָרוֹ קִדָּם הַפֶּסֶח, אֲפִלּוֹ בְּעֶרֶב פֶּסֶח סְמוּךְ לְזִמְן הַבְּעוּר, צִרְיָךְ לְפָרְעוֹ אַחַר